

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Quid in eo contineatur sequens pagina indicabit

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

M.DC.XLVI., 1646

Ad Lucium naturales quæstiones

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1509](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1509)

L. ANNÆI SENECAE
AD LVCIVM NATV-
RALIVM QVÆSTIONVM
LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

VANTVM inter philosophiam interest, Lucili viroꝝ optime, & ceteras artes: tantum interesse existimo in ipsa philosophia, inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad Deos spectat. Altior est hæc, & animosior: multum permittit sibi, non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Denique tantum inter duas interest, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum sit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discernantur ambigua vitæ: altera multo hanc caliginem in qua volutamur excedit, & è tenebris ereptos, illo per lucit, vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video, quæ publica est, sed in secretiora eius intravi: cum disco, quæ vniuersi materia sit, quis auctor, aut custos: quid sit Deus, totus in se intendant, an ad nos aliquando respiciat: faciat quotidie aliquid, an semel fecerit: pars mundi sit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, & ex lege factorum aliquid derogare: an maiestatis deminutio sit, & confessio erroris, mutanda fecisse. Necessè est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt.

possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est: ipse enim est necessitas sua. Nisi ad hæc admitteret, non fuerat operæpretium nasci. Quid enim erat, cur in numero viventium me positum esse gauderem? An ut cibos & portiones percolarem? ut hoc corpus calidum ac fluidum, periturumque nisi subito impleatur, farcirem, & viverem ægri minister? ut mortem timerem, cui omnes nascimur? Detrahe hoc inestimabile bonum. non est vita tanti, ut sudem, ut æstem. O quam contempta res est homo, nisi supra humana se erexerit. Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? Etiam si pauperiores sumus, portenta vincimus. Quid est cur suspiciamus nosmetipsos, quia dissimiles deterritis sumus? Non video quare sibi placeat, qui robustior est valetudinario. Multum interest inter vires & bonam valetudinem. Effugisti vitia animi: non est tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem sermo compositus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quicquid omnibus abstulit, sibi ipsi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens quam turpis reparat: nec ambitio, quæ te ad dignitatem nisi per indigna non ducet. Nihil adhuc consecutus es. Multa effugisti: te nondum. Virtus enim quam affectamus magnifica est. Non quia per se beatum est, malo caruisse, sed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cœlestium, dignumque efficit qui in consortium Dei veniat. Tunc consummatum habet plenumque bonum sortis humanæ, cum, calcato omni malo, petit altum & in interiorem naturæ sinum venit. Tunc inuat inter sidera ipsa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram: non illud tantum dico quod egressit, & signandum dedit, sed & illud quod in occulto seruat posterorū auaritiæ. Nec potest ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & touffles silvas, & deriuata in domos flumina, quam totam circumbeat mundum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum, & magna ex parte operum mari etiam ea parte qua extat, late squalidum & aut vstum aut rignentem, sibi ipse ait: Hoc est punctum quod inter rotentes ferro & igni diuiditur? O quam ridiculi sunt mortalium termini. Ultra Istrum Darius non exeat: Stry-

mo Thracas includat: Parthis obstat Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana disterminet: Rhemus Germaniæ modum faciat: Pyrenæus medium inter Gallias & Hispanias iugum extollat. Inter Ægyptum & Æthiopas harenarum inculta vastitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nõne & illæ vnã aream in multas prouinciãs diuident? Cum te in illa verè magna sustuleris, quoties videbis exercitus subrectis ire vexillis, & quasi magnum aliquid agatur, equitem modo vltiora explorantem, modo à lateribus affusum libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iste discurfus est, in angusto laborantium, quid illis & nobis interest nisi exigui mensura corpusculli? Punctum est illud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis: minima, etiam cum illis vtrinq; Oceanus occurrit. Surfum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur: at ita, si minimum secum ex corpore tulit, si sordidum orane deterfit, & expeditus leuisque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit: ea velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant, nec vt alienis interest, sed vt suis. Secure spectat occasus siderum atque ortus, & tam diuersas concordantium vias. Obseruat vbi quæque stella primum lumen ostendat, vbi culmen eius summum, qua cursus sit, quousque descendat. Curiosus spectator excutit singula, & quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias. Quantum enim est, quod ab vltimis litoribus Hispaniæ vsque ad Indos iacet? Paucissimorum dierum spatium, si nauem suus ventus impleuit. At illa regio caelestis per tringinta annos velocissimo sideri viam præstat, nusquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit quod diu quæsiuit. Illic incipit Deum nosse. Quid est Deus? Mens vniuersi. Quid est Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extra & intra tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei, & nostram? Nostri melior pars, animus est: in illo
nulla

nulla pars extra animum. Totius ratio est: cum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc quo neque formosius est quicquam, nec dispositius, nec in proposito constantius, existiment homines fortuitum & casu volubile, ideoque tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulsantur. Nec hæc inrra vulgum dementia est, sed sapientiam quoque professos contigit. Sunt qui putent, sibi ipsis animum esse, & quidem prouidum ac dispensantem singula, & sua & alina: hoc autem vniuersum, in quos nos quoque sumus, expers esse consilij, & aut ferri temetitate quadam, aut natura nesciente quid faciat. Quam utile existimas istas cognoscere, & rebus terminos ponere: quantum Deus possit: materiam ipse sibi formet, an data utatur: utrum idea materiæ prius superuenit, an materia ideæ: Deus quicquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant, & à magno artifice praua formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur, sæpe inobsequens arti est. Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, nonne transilire est mortalitatem suam, & in meliorem transcribi sortem? Quid tibi, inquis, ista proderunt? si nihil aliud, hoc certè sciam, omnia angusta esse. Sed hæc deinde.

CAP. I. NUNC ad propositum veniam opus. Audi quid de ignibus philosophia velit, quos aër transferfos agit. Magna vi illos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proiici. Ignium multæ variæque facies sunt. Aristoteles quoddam genus illorum Capram vocat. Si me interrogaueris, quare: prior mihi rationem reddas oportet, quare Hædi vocentur. Si autem, quod commodissimum est, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? satius erit de re ipsa quærere, quam mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduersus Perseum Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Nos quoque vidimus non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile prodigium. Vidimus cum de Sciano actum est. Nec Germanici mors sine denuntiatione tali

fuit. Dices mihi. Ergo tu in tantis erroribus es, vt existimes deos mortuum signa præmittere, & quicquam esse in terris tam magnum, quod perire mundus sciat? Erit aliud isti rei tempus. Videbamus, an certus omnium rerum ordo datur, & alia alijsita complexa sint, vt quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum. Videbimus, an diis humana sint curæ, an series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nuntiet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes existere, aëre vehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit, sed intra se pugnavit. Ex hac vexatione nascuntur traves & globi & faces & ardores. At cum leuius collisus, & (vt ita dicam) strictus est, minora lumina excutiuntur, crinemque volentia sidera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & cœlo produnt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis nox est. Non enim opus est ad efficienda ista magno aëris motu. Denique, vt breuiter dicam, eadem ratione fiunt ista, qua fulmina, sed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter collisa, fulgurationes efficiunt: maiore impetu pulsæ, fulmina. Aristoteles eiusmodi rationem reddit. Varia & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam sicca, quædam argentiæ, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum est, si terris omnis generis & varia euaporatio est: cum in cœlo quoque non vnus appareat color rerum, sed acrior sit caniculæ tubor, Mattis remissior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Necessè est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eiectant, & in superiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimèpta ignium, quæ non tantum collisa possint ardere, sed etiam afflata radijs solis. Nam apud nos quoque stramenta sulphure a persâ ignem ex intervallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiam intra nubes congregatam facile succendi, & maiores minoresve ignes existere, prout illis fuit plus aut minus vitium. Illud enim subtilissimum est existimare, aut stellas decidere aut transilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam si hoc fuisset, iam defuissent. Nulla enim nox est, qua non plurimæ ire, & in diuersum videantur abduci. Atqui, quo solent, quæque inueniuntur loco. Magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, vt infra illas ista nascantur: & cito
inter-

intercidant, quia sine fundamento sunt & sede certa. Quare ergo etiam non interdum transferuntur? Quid si dicam stellas interdum non esse, quia non apparent? Quemadmodum illæ latet, & solis fulgore obumbrantur: sic faces quoque transeunt etiam interdum; sed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, ut etiam aduersus diem vindicare sibi suum fulgorem possint, apparent. Nostra certe aras non semel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem versas, alias ob occasu in ortum. Argumentum tempestatis nauarum putant, cum multæ transvolant stellæ, quod si signum ventorum est, ibi venti sunt, id est, in aëre qui medius inter lunam & terram est. In magna tempestate apparent, quasi stellæ velo insidentes. Adiuuari se tunc periclitantes existimant Pollucis & Castoris numine. Causa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem, & desinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non sedent. Gylippo Syracusas petenti visa est stella super ipsam lanceam constitisse. In Romanorum castris visa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa delapsis: qui sæpe fulminum more animalia ferire solent & arbuta; & si minore vi mittuntur, desuunt tantum & insident, non feriunt nec vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij sereno, si aër ad exprimendum ignem aptus fuit. Nam sereno quoque celo aliquando tonat, ex eadem causa, qua nubilo aëre inter se colliso. Qui etiam si est lucidior ac sicciior, coire tamen & facere corpora quædam similia nubibus potest, quæ percussa reddant sonum. Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque clypei, & vastorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit similis causa, sed maior.

CAP. II. VIDEAMVS nunc, quemadmodum fiat is fulgor qui sidera circumnectit. Memoriae proditum est, quo die diuus Augustus urbem, ex Apollonia reuersus, intrauit, circa solem visum coloris varij circumlum, qualis esse in arcu solet: hunc Græci halo vocant, quem nos dicere coronam aptissime possumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cum in piscinam lapis missus est, videmus in multos orbis aquam discedere, & fieri primum angustissimum orbem, deinde latiore, ac deinde alios maiores, donec euanescat impetus, & in planiciem immotarum aquarum soluarur. Tale quiddam cogitemus

fieri etiam in aëre, cum spissior factus, plagam sentire potest, lux solis aut lunæ vel cuiuslibet sideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aër, & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis est eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum est: ergo & aër in hunc modum percussus lumine, exhibit. Ob hoc tales splendores Græci areas vocauerunt: quia ferè terendis frugibus laea destinata, sunt rotunda. Nos autem non existimemus istas, siue areas, siue coronæ sint, in vicinia siderum fieri: plurimum enim absunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longè à terra sit talis effigies: quam visus noster solita imbecillitate deceptus, circa ipsum sidus putat positam. In vicinia autem solis & stellarum nihil tale potest fieri: quia illic aether tenuis est. Nam formæ le potest fieri: quia illic aether tenuis est. Nam formæ crassis demum spissisque corporibus imprimi solent: in subtilibus non habent ubi consistant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aspici solet, ob aëris densi obscuritatem: frequentissimè autem austro, cum cælum maximè graue & spissum est. Nonnunquam paulatim diluuntur & desinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur: & inde ventum nautici expectant, unde contextus coronæ perit. Si enim à septentrione discesserit, Aquilo erit: si ab occidente, Fauonius; quod argumentum est, intra eam partem cæli has fieri coronas: intra quam venti quoque solent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adijce, nunquam coronam colligi, nisi stabili aëre & pigro. Aliter non solet aspici. Nam qui stat aër, impelli & deduci, & in aliquam faciem fugi potest. Is autem quid fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec resistit: quia prima quæque pars eius dissipatur. Nunquam ergo vllum sidus talem sibi effigiem circumdabit, nisi cum aër erit densus atque immotus, & ob hoc custodiens incidentem in se rotundi lineam luminis, nec sine causa. Repete enim exemplum, quod paulo ante proposui. Lapillus in piscinam aut lacum & aliquam alligatam aquam missus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram, fugiens aqua disturbat. Idem ergo in aëre euenit.

nit, ut ille qui manet, possit figurari: at ille qui rapitur & currit, non det sui potestatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæc, de quibus dixi, coronæ, cum delapsæ sunt æqualiter, & in semetipsis euanuerint, significatur æris quies & otium & tranquillitas. Cum ab vna parte cesserunt, illinc ventus est vnde funduntur. Si ruptæ pluribus locis sunt, tempestas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam exposui, intelligi potest. Nam si facies vniuersa subsedit, apparet temperatum esse aëra, & sic placidum. Si ab vna parte intereisa est, apparet inde aëra incumbere: & ideo illa regio ventum dabit. At cum vndique & concepta & lacerata est, manifestum est à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aëra hinc atque illinc afflire. Itaque ex hac inconstantia cœli, tam multa tentantis & vndique laborantis, futura tempestas & ventorum prælium apparet. Hæc coronæ noctibus fere circa lunam & alias stellas notantur, interdiu raro: adeo ut quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cum illos historiæ coarguant. Causa autem raritatis hæc est, quod solis fortius lumen est, & aër ipse agitatus ab illo, calefactus solutior est: lunæ autem inertior vis est, & ideo à circumposito aëre facilius sustinetur, quod sidera cetera infirma sunt, nec per-rumpere aëra vi sua possunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materia solidiore ac minus cedente versatur. Debet enim aër nec tam spissus esse, ut excludat ac sub-moueat à se lumen immissum, nec tam tenuis & solutus, ut nullam venientibus radiis moram præbeat. hæc noctibus temperatura contingit, cum sidera coniectum aëra luce leui non pugnaciter nec aspere fuerint, spissioioremque, quam solet esse interdiu, inficiunt.

CAP. III. AT contra arcus in nocte non fit, nisi admodum raro: quia luna non habet tantum viriam, ut nubes transeat, & illis colorem suum fundat, qualem accipiunt sole perstrictæ. Sic enim formam arcus discoloris efficiunt: quia aliæ partes in nubibus tumidiore sunt, aliæ submissiores: quædam crassiores, quam ut solem transmittant: aliæ imbecilliores, quam ut excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbraque permiscet, &

exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera causa eiusmodi arcus redditur. Videmus, cum fistula aliquo loco corrupta est, aquam per tenue foramen elidi: quæ ipsa contra solem oblique positum, faciem arcus repræsentat. Idem videbis accidere, si quando volueris oblectare fulionem: cum os aqua impleuit, & vestimenta rediculis ducta leuiter aspergit, apparet varios edi colores in illo aëre asperso, quales in arca fulgere solent. Huius rei causam in humore esse ne dubitaueris: Non fit enim vnquam arcus, nisi nubilo. Sed queramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quæ solem transmittant: quaedam magis coacta, quam vt transluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbra, & sic vtriusque intercessu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ solem recipit, pars obscurior sit, quæ excludit, & ex se vmbra proximis fecit. Hoc ita esse quidam negant: poterat enim verum videri, si arcus duos tantum haberet colores, & si ex lumine vmbraque constaret.

*Sed nunc diuersi niteant cum mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit.*

Vsq̄ue adeo quid tangit idem est, tamen vltima distans.

Videmus in eo aliquid flammæ, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum subtilibus lineis ducta, vt ait Poëta; vt an dissimiles colores sint, scire non possis, nisi cum primis extrema contuleris. Nam commissura decipit, vique adeo mira arte naturæ, quod à simillimis cœpit, in dissimilia desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis atque vmbrae, cum innumerabilium ratio reddenda sit? Quidam ita existimant arcum fieri, dicunt in ea parte in qua pluit, singula stillicidia pluuiæ cadentis singula specula esse: à singulis ergo imaginem reddi solis. Deinde multas imagines, immo innumerabiles, & detexas, & in præceps transeuntes confundi. Itaque & arcum esse multarum imaginum solis confusionem. Hoc sic colligunt, Pelues, inquit, mille die sereno pone, & omnes habebunt imaginem solis. In singulis foliis dispone singulas guttas: singulae habebunt imaginem solis. At contra ingens itagnum non habebit nisi imaginem vnã. Quare? quia omnis circumscripta leuitas & circumdata suis finibus,
specu-

speculum est. Itaque piscinam ingentis magnitudinis, infertis parietibus dinide, totidem illa habebit imagines solis, quot lacus habuerit. Relinque illam sicut est diffusa: semel tibi imaginem reddet. Nihil refert quam exiguus sit humor aut lacus. Si circumseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem specula sunt, totidem solis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent: nec dispiciuntur intervallo, quibus singula distant, spatio prohibente discerni. Deinde pro singulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Aristoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, leuitate acies radios suos replicat. Nihil autem leuius aqua & aëre. Ergo etiam ab aëre spisso visus noster in nos redit. Vbi verò hebes & infirma est acies, quolibet aëris ictu deficit. Quidam hoc genere valetudinis laborant, vt ipsi sibi videantur occurrere, vt ibique imaginem suam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non potest ne proximum quidem sibi aërem percurrere, sed resistit. Itaque quod in aliis efficit densus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiscunque, ad imbecillam aciem repellendam: longe autem, magis visum nostrum nobis remittit, qui crassior est, & peruinci non potest, sed radios luminum nostrorum moratur, & eo vnde exierint, reflectit. Ergo cum multa stillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parua sunt, solis colorem sine figura exprimunt. Deinde cum in stillicidiis innumerabilibus, & sine intervallo cadentibus reddatur idem color, incipit facies esse non multarum imaginum intermissarum, sed vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquit, tu mihi multa millia istic imaginum esse dicis, vbi nullam video? Et quare cum solis color vnus sit, imaginum diuersus est? Vt & hæc quæ proposuisti, refellam, & alia quæ non minus refellenda sunt illud dicam oportet: nihil acie nostra fallacius, non tantum in his à quibus subtiliter peruidendis illam colorum diuersitas summouet, sed & his quoque quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. Poma per vitrum aspicientibus multo maiora sunt. Columnarum intervallo porticus longiores iungunt. Ad ipsum solum reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat

rario, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri pedalem esse contenderint. Quem velocissimum omnium esse scimus, nemo nostrum videt moueri: nec ire credemus, nisi apparetur isse. Mundum ipsum præcipiti velocitate labentem, & ortus occasusque intra momentum temporis reuoluentem, nemo nostrum sentit procedere. Quid ergo miraris, si oculi nostri imbrium stillicidia non separant, ingenti spatio intuentibus minutarum imaginum discrimen interit? Illud esse dubium nulli potest, quin arcus imago solis sit, rosca & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Nunquam non aduersa soli est, sublimis aut humilis, prout ille se submisit, aut sustulit contrario motu. Illo enim descendente altior est, alto depressior. Sæpe talis nubes à latere solis est, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam causam fit, quam quia pars coloris à sole est, pars à nube illa: humor autem modo cæruleas lineas, modo virides, modo purpuræ similes, & luteas aut igneas dicit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remisso, & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Interest quamdiu macerata sit, crassius medicamentum an aquarius traxerit, sæpius mersa sit & excocta, an semel tincta. Non est ergo mirum, cum duæ res sint, sol & nubes, id est, corpus & speculum, si tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus possunt aut incitari, aut relanguescere. Alius enim est color ex igneo lumine, alius ex obtuso & leniore. In aliis rebus vaga inquisitio est, ubi non habemus quod manu tenere possimus, & late coniectura mittenda est: hic apparet duas causas esse arcus, solem, nubemque, quia nec sereno vnquam fit, nec ita nubilo, ut sol lateat. Ergo utique ex his est, quorum vnum sine altero non est.

CAP. IV. IAM illud accedit, quod æque manifestum est, speculi ratione imaginem reddi: quia nunquam nisi ex contrario redditur, id est, nisi ex altera parte steterit quod apparet, ex altera quod ostendit. Rationes quæ non persuadent, sed cogunt, à geometris adferuntur: nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago solis sit male expressi, ob vitium figuramque speculi. Non interim tentemus alias probationes. Inter argumenta sic nascentia
 arcus

arcus pono, quod celerime nascitur: igneum enim va-
 riumque corpus cœlo intra momentum subtextitur, & æquẽ
 celeriter aboletur, nihil autẽm tam cito redditur, quam à
 speculo imago. Non enim facit quidquam, sed ostendit.
 Parianus Artemidorus adiecit, & quale genus nubis esse de-
 beat, quod talem solis imaginem reddit. Si speculum, in-
 quit, concavum feceris quod sit sicut cœli pilæ pars, si extra me-
 dium constiteris, quicunque iuxta te steterint, uniuersi à te
 videbuntur, propiores tibi quam speculo. Idem inquit,
 euenit, cum rotundam & cavam nubem inuenimus à latere
 ut solis imago à nube discedat, propiorque nobis sit, & in
 nos magis conuersa. Color igitur igneus à sole est: cœru-
 leus à nubẽ, ceteri vtriusque mixtura.

CAP. V. CONTRA hæc illa dicuntur. De speculis duæ
 opinionones sunt: alij cum in his simulacra certũ putant, id
 est corporum figuras, à nostris corporibus emissas ac sepa-
 ratas: alij imagines aiunt non esse in speculo, sed ipsa spi-
 ci corpora, recta oculorum acie, & in se rursus reflexa.
 Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus, quod-
 cunque videmus: sed quomodo imago similis debet è spe-
 culo reddi. Quidnam est tam dissimile, quam sol & arcus,
 in quo neque color, neque figura solis, neque magnitudo
 apparet? Arcus enim longior ampliorque est, longeque
 ea parte, qua fulget, rubicundior quam sol; ceteris vero
 coloribus diuersus. Deinde cum velis speculum aëri com-
 parare, des oportet mihi eandem leuitatem corporis, ean-
 dem æqualitatem, eundem nitorem. Atqui nullæ nubes
 habent similitudinem speculi, per medias sæpe transimus,
 nec in illis nos ceruimus. Qui montium summa conscen-
 dunt, spectant nubem, nec tamen imaginem suam in illa
 cernunt. Singula stillicidia, singula specula sunt. Con-
 cedo: sed illud nego, ex stillicidiis constare nubem. Habet
 enim quædam ex quibus fieri stillicidia possunt, non ipsa.
 Nec aquam quidem habet nubes, sed materiam futuræ a-
 quæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in
 nubibus esse, & illas faciem reddere: non tamen omnes v-
 nam reddunt, sed singulæ singulas. Deinde inter se specu-
 la coniunge, in vnam imaginem non coibunt: sed quæque
 particula in se rei similitudinem claudet. Sunt quædam
 specula ex multis minutisque composita: quibus si vnum

ostenderit hominem, populus apparet vnaquaque parte faciem suam exprimente. Hæc cum sint coniuncta & simul collocata, nihilominus seducunt imagines suas, & ex vno turbam efficiunt. ceterum cateruam illam non confundunt, sed diremptam in facies singulas distrahunt. arcus vno circumscriptus est ductu: vna torius est facies. Quid ergo? non & aqua, rupta fistula, sparsa, & ore excussa, habere quiddam simile his quos videmus in arcu, coloribus solet? Verum est: sed non ex hac causa, ex qua tu videri vis, quia vnaquæque stilla recipit imaginem solis. Citius enim cadunt stillæ, quam vt concipere imaginem possint. Standum est, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem non imaginem ducunt; alioquin, vt ait Nero Cæsar desertissime,

Colla Cytheria: a splendent agitata columba.

& variis coloribus pavonum ceruix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Nunquid ergo dicemus specula eiusmodi plumas, quorum omnis inclinatio in colores novos transit? Non minus nubes diuersam speculis naturam habent, quam aues quas retuli, & Chameleontes, & reliqua animalia: quorum color aut ex ipsis mutatur, cum ira vel cupidine accenta, cutem suam variant, humore suffuso, aut positione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim simile speculis habent nubes: cum illa non perluceant, hæc transmittant lucem? illa densa & cocta, hæc raræ sint: illa eiusdem materiæ tota, hæc diuersis temere compositæ, & ob hoc discordes, nec diu cohæsuræ? Præterea videmus, ortu solis partem quandam cæli rubere; videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt solis occurso, sic multos ab illis trahi, quamuis non habeant speculi potentiam? Modo, inquit, inter argumenta ponebas, semper arcum contra solem excitari, quia nec à speculo quidem imago redderetur, nisi aduerso. Hoc, inquit, commune nobis est. Nam quemadmodum opponendum est speculo, id, cuius imaginem in se transferat: sic, vt nubes infici possint, ita solis ad hoc opus est radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Posidonius, & hi qui speculati ratione effici iudicant visum, hoc respondent: Si vllus esset in arcu color,

lor, permaneret; & videretur eo manifestius quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est: interit, cum in vicino est. Huic contradictioni non consentio, cum ipsam sententiam probem. Quare dicam. Quia coloratur quidem nubes: sed ita, vt color eius non vndique appareat. Nam ne ipsa quidem vndique apparet. Nubem enim nemo, qui in ipsa est, videt. Quid ergo mirum, si color eius non videtur ab eo, à quo ipsa non visitur? Atqui quamuis ipsa non videatur, est: ergo & color. Ita non est argumentum falsi coloris: quia idem apparere accedentibus desinit. Idem enim in ipsis euenit nubibus: nec ideo falsæ sunt, quia non videntur. Præterea cum dicitur tibi, nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum esse velut duro corpori ac stabili & manenti, sed & fluido & vago, & nihil amplius quam per breuem speciem recipienti. Sunt etiam quidam colores qui ex intervallo vim suam ostendunt. Purpuram Tyriam, quo melior saturiorque est, eo oportet altius teneas, vt fulgorem suum ostendat. Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, ostendit. In eadem sententia sum, qua Posidonius, vt arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui speculi & rotundi, cui forma sit partis è pila sectæ. Hoc probari, nisi geometræ adiuerint, non potest: qui argumentis nihil dubij relinquuntibus docent, solis illam esse effigiem, non similem. Neque enim omnia ad verum specula respondent. Sunt quæ videre extimescas: tanta deformitate corruptam faciem visentium reddunt, seruata similitudine in pedibus. Sunt quæ cum videres, placere tibi vires tuæ possint: in tantum lacerti crescunt, & totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies ostendant, sunt quæ sinistras, sunt quæ torquæant vel euertant. Quid ergo mirum est, cuiuscemodi speculum quo solis species vitiosa reddatur, in nube quoque fieri?

CAP. VI. INTER cetera argumenta & hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quod eo minor est, quo altior est sol.

Et bibit ingens

Arcus,

vt ait Virgilius noster, cum adueniat imber: sed non eas-
 dem, vndeunque apparuit, minas affert. A meridie ortus
 magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt
 valentissimo sole: tantum est illi virium. Si circa occasum
 refulsit, torabit, & leuiter impluet. Si ab ortu circave sur-
 rexit, serena promittit. Quare tamen si imago solis est ar-
 cus, longe ipso sole maior apparet? Quia est alicuius spe-
 culi natura talis, vt maiora multo quam videat, ostendat,
 & in portentosam magnitudinem augeat formas: alicuius
 inuicem talis est, vt minuat. Illud mihi dic, quare in orbem
 eat facies, nisi orbi redditur? Dices fortasse, vnde sit ille
 color varius: vnde talis figura sit, non dices, nisi aliquod e-
 xemplar, ad quod formetur, ostenderis. Nullum autem a-
 liud, quam solis est, à quo fatearis illi colorem dari: sequi-
 tur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit, co-
 lores illos quibus regio cœli depingitur, à sole esse. Illud v-
 num inter nos non conuenit: tu dicis illum colorem esse,
 ego, videri. Qui siue est, siue videtur à sole, tu non expedi-
 dies quare subito desinat, cum omnes fulgores paulatim dis-
 securiantur. Pro me est & repentina eius facies, & repentinus
 interitus. Præcipuum enim est speculi hoc, quod non per
 partes struitur, quod apparet, sed statim totum fit. Æque
 cito omnis imago in illo aboletur, quam componitur. Ni-
 hil enim aliud ad ista efficienda vel remouenda opus est,
 quam ostendi & abduci. Non est propria in ista nube sub-
 stantia, nec corpus, sed meadacium, & sine te similitudo.
 Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem.
 Oppone, inquam, soli alteram nubem: huius varietas pe-
 ribit. At maior est aliquanto arcus, quam sol. Dixi modo,
 fieri specula quæ multiplicent omne corpus quod imi-
 tantur. Illud adiciam, omnia per aquam videntibus lon-
 ge esse maiora. Litteræ, quamuis minutæ & obscuræ, per
 vitream pilam aqua plenam, maiores clariorsque cer-
 nuntur. Poma formosiora quam sint videntur, si innatant
 vitro. Sidera ampliora per nubem aspicienti videntur:
 quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere
 quod vult, fideliter potest. Quod manifestum fiet, si po-
 culum impleueris aqua, & in id conieceris anulum.
 Nam cum in ipso fundo iaceat anulus, facies eius in sum-
 mo aquæ redditur. Quicquid videtur per humorem,
 longe

longe amplius vero est. Quid mirum, maiorem reddi imaginem solis, quæ in nube humida visitur, cum de causis duabus hoc accidat: quia in nube est aliquid vitro simile quod potest perlucere, est aliquid & aquæ, quam si nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex sua vertatur?

CAP. VII. QVONIAM inquis, vitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri vitrea, stricta, vel pluribus angulis in modum clauæ torosa. hæc si ex transuerso solem accipit, colorem talem qualis in arcu videri solet, reddit: vt scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationem ex repercussu. In hoc argumento multa sunt pro me. Primum, quod apparet quiddam leue esse debere, simile speculo, quo solem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri vllum colorem, sed speciem falsi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & sumit & ponit, vtcunq; deflectitur. hoc autem & in speculo est, cuius nullus videtur color, sed simulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc soluendum est, quod non visitur in illa virgula solis imago, cuius bene exprimendæ capax non est. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia leuis est materia, & ad hoc habilis; sed non potest, quia enormiter facta est. Si apte fabricata foret, totidem redderet soles, quos habuisset infecturas. Quæ quia non discernuntur inter se, non satis in vicem speculi nitent: inchoant tantum imagines, nec exprimunt: & ob ipsam viciniam turbant, & in speciem coloris vnus adducunt.

CAP. VIII. AT, quare arcus non implet orbem, sed dimidia pars eius videtur cum plurimum porrigitur incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cum sit multo altior nubibus, à superiore tantum illas percudit parte. sequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab vna parte solem accipiant, vnâ partem eius tantum imitantur, quæ nunquam dimidia maior est. Hoc argumentum parum potens est. Quare? quia quamuis sola superiori parte sit, totam tamen percudit nubem. Ergo & tingit? Quid ni? cum radios transmittere soleat; & omnem densitatem perumpere. Deinde contrariam rem proposito suo dicunt. Nam si superior est sol, & ideo tan-

tum superiori parti nubium affunditur, nunquam terra tenus descendit arcus. Atqui vsque in humum dimittitur. Præterea nunquam non contra solem est arcus. Nihil ad rem pertinet, supra infra sit: quia totum, quod contra est, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars est, quamuis solem nubes ex humili & sordido accipiant. Nostri qui sic in nube, quomodo in speculo, lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & scæta pilæ partem: quæ non potest totum orbem reddere, quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo, argumento non consentio. Nam si in concauo speculo tota facies oppositi orbis exprimitur, & in semiorbe nihil prohibet aspici totam pilam; etiamnum diximus circulos apparere soli lunæque in similitudine arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu nunquam? Deinde quare semper concauæ nubes solem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Aristoteles ait post autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri, æstate non fieri, nisi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei causa manifesta est. Primum quia medio die sol calidissimus nubes euincit: nec potest ab his imaginem suam recipere, quas scindit. At maturino tempore, & vergens ad occasum, minus virium habet: & ideo à nubibus & sustineri, & reperenti potest. Deinde cum arcum facere non soleat, nisi aduersus his, in quibus facit, nubibus: cum breuiores dies sunt, semper obliquus est. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altissimus est, habet aliquas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At temporibus æstiuis supra nostrum verticem fertur. Itaque medio die excelssissimus terras rectiore aspicit linea, quam ut vllis nubibus possit occurrere. Omnes enim tunc sub se habet.

CAP. IX. NUNC dicendum est de virgis, quas minus pictas variasque, & æque pluuiarum signa solemus accipere. In quibus non multum operæ conuendendum est: quia virgæ nihil aliud quam imperfecti arcus sunt. Nam facies quidem illis est picta, sed nihil curuati habent. In rebus iacent. Fiunt autem iuxta solem fere in nube humida & iam se spargente. Itaque idem est in illis qui arcu color,

los, tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia est.

CAP. X. SIMILIS varietas in coronis est: sed hoc differunt, quod coronæ ubique fiunt, ubicunque sidus est: arcus non nisi contra solem: virgæ non nisi in vicinia solis. Possim & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam si diuiseris; arcus erit: si direxeris, virga. In omnibus color multiplex est ex cæruleo fuluoque varius. Virgæ soli tantum adiacent. Arcus solares lunaresque omnes sunt. Coronæ omnium fiderum.

CAP. XI. ALIVD quoque virgarum genus apparet cum radij per angusta foramina nubium tenues, intenti distantesque inte se diriguntur, & ipsi signa imbrum sunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines solis? Historici soles vocant & binos ternosque apparuisse memoriæ tradunt. Græci parœlia appellat: quia in propinquo ferè à sole visuntur, aut quia accedunt ad aliquam similitudinem solis. Non enim totam imitantur, sed imaginem eius, figuramque. Cæterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitavit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, posuit?

Quo te nomine dicam,

Rhetica? nec cellis ideo contendæ Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parœlia vocari. Sunt autem imagines solis, in nube spissa, & vicina in modum speculi. Quidam parœlion ita definiunt. Nubes rotunda & splendida similisque soli. Sequitur enim illum, nec vnquam longius relinquitur, quam fuit cum apparuerit. Num quis nostrum miratur, si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quam inter nos, reddi: si modo idonea est materia, quæ reddat.

CAP. XII. QVOTIENS defectionem solis volumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines, seruat. Apparere autem imagines non possunt, nisi in liquido & immoto. Tunc solemus notare, quemadmodum se luna soli opponat, vt illum tanto maiorem, subiecto corpore abscondat, modo ex

parte, si ita contigit ut latus occurreret; modo totum Hæc dicitur perfecta defectio, quæ stellas quoque ostendit, & interceptit lucem: tunc scilicet, cum uterque orbis sub eodem libramento sitit. Quemadmodum ergo variusque imago in terris aspici potest: ita in ætæ. cū sic coactus ætæ & limpidus constitit, ut faciem solis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, sed transmittunt si aut mobiles sunt, aut raræ, aut sordidæ. Mobiles enim spargunt illam, raræ emittunt, sordidæ turpesque non sentiunt, sicut apud nos imaginem maculosa non reddunt.

CAP. XIII. SOLENT & bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit quo minus tot sint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem solis? Quidam in illa sententia sunt, quotiens duo simulacra talia existunt, ut iudicent unum esse solis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura specula deposita sunt ita, ut alteri sit conspectus alterius, omnia implentur, & una imago à vero est, ceteræ imaginum effigies sunt. Nihil enim refert quid sit quod speculo ostendatur. Quicquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in sublimi, si nubes fors aliqua disposuit, ut inter se aspiciant, altera nubes solis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præstant, densæ esse, leues splendidæ planæ naturæ solis. Ob hoc omnia quæ huiusmodi simulacra, candida sunt & similia lunaribus circulis: quia ex percussu oblique accepto sole resplendent. Nam si infra solem nubes fuerit, & propior, ab eo dissipatur: longe autem posita, radios non remittit, nec imaginem efficit: Quia apud nos quoque specula cum à nobis procul abducta sunt, faciem non reddunt, quia acies nostra non habet usque ad nos recursum. Pluviarum autem & hi soles (utar enim historica lingua) indicia sunt: utique si à parte Austris constiterint, vnde maximæ nubes ingrauescunt: cum utrinque solem cinxit talis effigies (si Arato credimus) tempestas surgit.

CAP. XIV. TEMPVS est, alios quoque ignes percurrere, quorum diuersæ figuræ sunt. Aliquando emicat stella, aliquando ardores sunt, aliquando & hærentes, nunquam volubiles. Horum plura genera conspiciuntur. Sunt enim velut corona cingente inrorfus ignes. Ca-
li re-

si recessus est similis effossæ in orbem spelunçæ. Sunt Pitthiæ, cum magnitudo vasti rotundique ignis dolio similis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chasinata, cum aliquando cœli spatium discedit, & flammam dehiscens velut in abdito ostentat. Collores quoque horum omnium plurimi sunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & sine eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo,

Stellarum longos à tergo albescere tractus.

Hæc velut stellæ exiliunt & transvolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immensam celeritatem: cum acies nostra non discernat transitum earum, sed quacunque concurrerunt, id totum ignem credat. Tanta enim est velocitas motus, ut partes eius non dispiciantur, sed tantum summa prendantur. Intelligimus magis, quæ appareat stella, quam quæ eat. Itaque velut igne continuo, totum iter signat: quia visus nostri tarditas non subsequitur momenta currentis, sed videt simul & vnde exilierit, & quo peruenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis eius: quia cito spatium suum transtulit, & oculis nostri occurrit vniuersum per quod deiectus est. At ille non est extenti corporis per omne qua venit: neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo profiliunt? Attritu aëris ignis incensus, vento præceps impellitur, non semper tamen veno attritue fit. Nunquam ex aliqua opportunitate aëris nascitur. Multa enim sunt in sublimi, sicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum suum subsequens defluit; ideoque velociter rapitur. At quare color diuersus est? Quia refert, quale sit id quod incenditur, & quam vehemens quo incenditur. Ventum autem significat eiusmodi lapsus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

CAP. XV. FVLGORES, inquis, quomodo sunt, quos Græci selas appellant? Multis, ut aiunt, modis. Potest illos vectorum vis edere, potest superioris cœli feruor. Nam cum latè fufus sit ignis, inferiora aliquando, si sunt idonea accendi, corripit. Potest stellarum motus cursu suo excitare ignem & in subiecta transmittere? Quid porro: non potest fieri, ut aër vim igneam vsq; in æthera elidat, ex qua fulgot

ardore sit stellæ vel similis excursus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, similia profluentibus stellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, vt fugent tenebras, & diem repræsentent, donec consumpto alimento, primum obscuriora sint, deinde flammæ modo, quæ in se cadit, per assiduum diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam supra nubes, cum aër spissus, ignem, quem propior terris diu pauerat, vsque in sidera expressit. Harum aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt aut extinguuntur subinde qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur, quia breuis facies, illorum & caduca est, nec sine iniuria decidens: sæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tectæ videmus icta, quæ astraplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis est, motumque cæli sequens, aut qui proprios cursus agunt, Cometas nostri putant: de quibus dicendum est. Horum genera sunt pogoniæ, lampades, & cyparissæ, & alia omnia: quorum ignis in exitu sparsus est. Durium autem inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ raro sunt visæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem solis exuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in historijs legimus, cælum ardere visum: cuius nonnunquam tam sublimis ardor est, vt inter ipsa sidera videatur: nonnunquam tam humilis, vt speciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæsare cohortes in auxilium Ostiensis coloniæ cucurrerunt, tanquam conflagrantis: cum cæli ardor fuisset per magnam partem noctis parum lucidus, crassi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam ostendunt: certa illis substantia est. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio constant: an illis quoque verum sit quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis subesse aliquid corporis certi, nihil enim iudicauimus in speculis, nisi fallaciam esse, nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. Non enim est in speculo, quod ostenditur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirent, modo exciperent formæ. Quid ergo? Sinu-

lacia

læra ista sunt, & inanis veterum corporum imitatio: suntque ista à quibusdam ita composita, vt possint detorque in paruum. Nam (vt dixi) sunt specula, quæ faciæ prospicientium obliquent: sunt qua in infinitum augeant, & humanum habitum excedant modumque nostrorum corporum.

CAP. XVI. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, vt intelligas, quam nullum instrumentum irritanda voluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitandum furorem suum. Hostius quidam fuit obscenitatis vsque in scenam productæ. Hunc diuitem auiarum festertium milles feruum diuus Augustus indignum vindicta iudicauit, cum à seruis occisus esset: tamen non pronuntiauit iure casum videri. Non erat ille tantummodo ab vno sexu impurus, sed tam virorum quam scenarum audis fuit. Fecitque specula eius notæ, cuius modo retuli, imagines longè maiores reddentia, in quibus digitus brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Hæc autem ira disponebat, vt cum virum ipsum pateretur, uersus omnes admiffarij sui motus in speculo videret, ac deinde falsa magnitudine ipsius membri tanquam vera gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, & aperta mensura legebat viros: sed nihilominus mendacijs quoque insatiabile malum delectabat. In nunc, dic, speculum mundiciarum causa repertum. Fœda dicta sunt, quæ portentum illud lacerandum ore suo dixerit feceritque, cum illi specula ab omni parte opponerentur, vt ipse flagitiorum suorum spectator esset: & quæ secreta quoque conscientia premuntur, & quæ accusatus quisque fecisse se negat, non in os tantum sed in oculos suos ingereret. At hercules scelera conspectum suum reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expositis; tenerrima est oculorum verecundia. Ille autem, quasi parum esset, inaudita & incognita pati, oculos suos ad illa aduocauit: nec quantum peccabat videre contentus, specula sibi per quæ flagitia sua diuideret disponderetque, circumdedit; & quia non tam diligenter intueri poterat cum compressus erat, & caput meretricum, inguinibusque alienis obhæserat, opus suum sibi per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris sui,

spectabat sibi admissos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem & feminam distributus, & toto corpore patientiæ expositus, spectabat nefanda: Quidnam homo impurus reliquit quod in tenebris faceret? Non perituit diem, sed ipsos concubitus portentosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbavit. Quid? non putas, eo ipso habitu voluisse pingi? Est aliqua etiam prostituta modestia, & illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid quo infelix patientia lateat, obtundunt: adeo quodam modo lupanar quoque verecundum est. At illud monstrum obscœnitatem suam spectaculum fecerat, & ea sibi ostentabat, quibus abscondendis nulla satis alta nox est. Simul, inquit, & virum & feminam patior: nihilominus illa quoque superuacua mihi parte, alicuius contumelia matrem exerceo. Omnia membra stupris occupata sunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant, & testes eius exactoresque sint. Etiam ea quæ ab aspectu corporis nostri positio submovit, arte visantur, ne quis me putet nescire quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini ministeria tam maligna dedit, quod aliorum animalium concubitus melius instruxit. Inueniam quemadmodum morbo me imponam & satisfaciam. Quo nequitiam meam, si ad naturæ motum pecco? Id genus speculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum ista perducerem: quia non licet; mendacio pascar. Obscœnitas mea plus quam capit, videat, & patientiam suam ipsa miretur. Facimus indignum, hic fortasse cito, & antequam hæc videret, occisus est. Ad speculum suum immolandum fuit.

CAP. XVII. DERIDEANTVR nunc philosophi, quod de speculi natura disserant, quod inquirent, quid ira facies nostra nobis, & quidem in nos obuersa redditur. Quid sibi rerum natura voluit, quod cum vera corpora dedisset, etiam simulacra eorum aspici voluit. Quorsus pertinuit, hanc comparare materiam excipiendarum imaginum potentem. Non in hoc scilicet, vt ad speculum barbam faciemq; velleremus, aut vt faciem viri politemus. In nulla re illa negotium luxuriæ concessit: sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum cominus solem igno raturi erant formam eius, hebetato illum lumine

ostea-

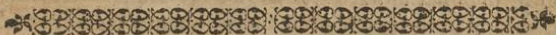
ostendit. Quamuis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipsum qui verus est, non rubentis, sed candida luce fulgentis nesciremus, nisi in aliquo nobis humore leuior & aspici facilius occurreret. Præterea duorum siderum occursum, quo interpolari dies solet, non videremus, nec scire possemus, quid esset, nisi liberius humi solis lunæque imagines videremus. Inuenta sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta, primo sui notitia, deinde & ad quædam consilium. Formosus, ut vitaret infamiam: deformis, ut sciret redimendum esse virtutibus, quicquid corpori deesset: iuuenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & fortia audendi: senex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos videndi. Fons cuique perlucidus aut leue saxum imaginem reddit.

Nuper me in litore vidi,

Cum placidum ventis staret mare.

Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculum se comentium? Ætas illa simplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem suam cuique casus ostendit: deinde cum in situs sui mortalibus amor, dulcem aspectum formæ suæ faceret, sæpius ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant. Postquam deterior populus ipsas subiit terras, effusus obruenda, ferrum primo in vsu fuit: & id homines impune eruerant, si solum eruisent. Tunc demum alia terræ malla, quorum leuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in populo, ille in ære ad alios vsus comparato vidit. & mox propius huic ministerio præparatus est orbis: nondum argenti nitor, sed fragilis vilisque materia. tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viuerent, satis nitidi, si squalorem opere collectum aduerso flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quisque sibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu, crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, atrectabatur: sed illum sibi sine vilo artifice formosi quatiebant, non aliter quam iubam generosa animalis. Postea rerum iam potestate lu-

xuria, specula totis paria corporibus auro argentoque cæla-
ta sunt, denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his
fœminæ constitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ pu-
blice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu exi-
stimas, ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum,
cum illis dos fuisset æs graue? O paupertas felix, quæ tan-
to titulo locum fecit Non fecisset illis Senatus dotem, si
habuissent. At quisquis ille fuit, cui sorori loco Senatus
fuit, intellexit se accepisse dotem, quam fas non esset red-
dere. Iam libertinorum virgunculis in vnum speculum non
sufficit illa dos, quam dedit Senatus pro Scipione. Processit
enim immodestius paulatim opibus ipsis inuitata luxuria
& incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia
indifereta sunt peruersissimis artibus, vt quicquid mundus
muliebris vocabatur, sarcinæ viriles sint: minus dico, etiam
militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibitum,
nulli non vitio necessarium factum est.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

MNIS de viuere solo quæstio in cælestia, subli-
mia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam
siderum seruat, & magnitudinem, & for-
mam ignium quib. mundus includitur: soli-
dumne sit cœlum, & firmæ concretæq; mate-
riæ, an ex subtili tenuique nexum: agatur, an agat: & infra
se sidera habeat, an in contextu sui fixa: quemadmodum sol
anni vices seruet: an retro fluctet: cetera deinceps his similia.
Secunda pars tractat inter cœlum terramque versantia. Hęc
sunt nubila, imbres, nives, & humanas motura tonitrua
mentes: quæcunq; aër facit, pariturve. Hęc sublimia dici-
mus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, ter-
ris, atubstis, latis, quærit, & (vt Iuriscultorum verbo
vtar) de omnib. quæ solo continentur. Quomodo, inquis,
de ter-

de terrarum motu quæstionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulguribusque dicturus es: Quia cum motus terræ fiat spiritu, spiritus autera sit aër agitatus, & si subeat terras, non ibi spectandus est: cogiterur in ea sede in qua illum natura disposuit. Dicam quod magis videbitur mirum: inter cælestia & de terra dicendum erit. Quare? inquis. quia cum propria terræ excutimus suo loco, vtrum lata sit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ spectet, & in orbem partes suas agat, alliget aquas, in aquis alligetur ipsa: animal sit, an iners corpus, & sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni, & cetera huiusmodi quoties in manus venerint, terram sequentur & in imis collocabuntur. At vbi quæretur quis terræ sit situs, qua parte mundi subsederit, quomodo aduersus sidera cælumque posita sit, hæc quæstio cedit superioribus, & (vt ita dicam) meliorem conditionem sequitur.

CAP. II. QVONIAM dixi de partibus, in quas omnium rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune sunt dicenda: & hoc primum præsumendum, inter ea corpora, à quibus vnitas est, aëra esse. Quid sit hoc, & quare præcipiendum fuerit, scies, si paulo altius repetiero, & dixerò aliquid esse continuum, aliquid commissum. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Vnitas est sine commissura continuatio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Nunquid dubium est, quin ex his corporibus quæ videmus tractamusque, quæ aut sentiuntur aut sentiunt, quædam sint composita? Illa constant aut nexu, aut aceratione: vt puta funis, frumentum, nauis. Rursus non composita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ sensum quidem effugiunt, ceterum ratione prenduntur, esse in quibusdam vnitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedite me poteram, si philosophorum lingua vti voluissim, vt dicerem vnita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare istud? si, quando dixerò vnum, memineris me non ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope æterna, sed vnitate sua coherentis. Ex hac nota corporum aër est.

CAP. III. OMNIA quæ in noticiam nostram cadere

possunt, mundus complectitur. Ex his quædam sunt partes, quædam materia lotorelictæ. Desiderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quæ manû constat. Quod sit hoc, apertius faciam. Pars est nostri manus, ossa, herai, oculi: materia, succus retenti cibi, ituius in partes. Rursus quasi pars nostri est sanguis: qui tamen & materia est. Præparat enim & alia: & nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur.

CAP. IV. SI mundi pars est aër, & quidem necessaria, hic est enim qui cælum terramque connectit: qui ima ac summa sic separat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia utrique per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quicquid accipit à terris. Rursus vim siderum in terrena transfundit. Quem sic partem mundi uoco, ut animalia & arbuta. Nam genus animalium arbutorumque, pars est uniuersi: quia in consumptionem totius assumptum: & quia non est sine hoc uniuersum. Vnum autem animal, & una arbor quasi pars est: quia quamuis perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aër autem, ut dicebam, & cælo & terris coheret. Utrique innatus est, habet autem unitatem, quicquid alicuius rei natua pars est. Nihil enim nascitur sine unitate.

CAP. V. TERRA & pars est mundi, & materia. Pars quare sit, non puto te interrogaturum, aut æque interrogas, quare cælum pars sit: quia scilicet non magis sine hoc, quam sine illa uniuersum esse potest, quod cum his uniuersum est, ex quibus, id est tam ex illo, quam ex ista, alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis diuiduntur. Hinc quicquid est virium singulis, hinc ipsi mundo tam multa poscenti ministratur, hinc profertur quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque ut in opere, ita & in pastu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum tui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum desiderabat, inuasit. Pusillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri satis est.

CAP. VI. AER continuus terræ est & sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi: sed idem tamen, quicquid terra in alimentum misit,

misit, recipit: ut scilicet materia, non pars intelligi de-
 beat. Et hoc omnis inconstantia tumultusque est. Hunc
 quidam ex distantibus corpusculis, ut puluerem struunt,
 plurimumque à vero recedunt. Nunquam enim contexti
 nisi per unitatem corporis niscus est, cum partes consentire
 ad intensionem debeant, & conferre vires. Aer autem, si
 in atomos diuiditur, sparsus est. Teneri verò dissecta non
 possunt. Intensionem aeris ostendent tibi inflata, nec ad
 istum cedentia. Ostendent pondera, per magnum spa-
 tium ablata, gestante vento. Ostendent voces, quæ re-
 missæ clatæque sunt, prout aer se concirauit. Quid enim
 est vox nisi intentio aeris, ut audiatur, linguæ formata
 percussu? Quid cursus & motus omnis? nonne intenti spi-
 ritus opera sunt? Hic facit vim neruis, & velocitatem cur-
 rentibus. Hic cum vehementer concitatus ipse se torfit,
 arbuta siluasque conuellit, & ædificia tota corripens in
 altum, frangit. Hic mare per se languidum & iacens inci-
 tat. Ad minora veniamus. Quis enim sine intensione spi-
 ritus cantus est? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua pressura
 maiorem sonitum reddunt, quam qui ore reddi potest,
 nonne aeris intensione partes suas explicant? Confidere-
 mus quam ingentem vim per occultum agant paruula ad-
 modum semina, & quorum exilitas in commissura lapi-
 dum vix locum inueniat, in tantum conualescunt, ut in-
 gentia saxa distrahant, & in momenta dissoluant; scopulos
 rupesque, radices minutissimæ ac tenuissimæ. Hoc quid
 est aliud, quam intensio spiritus, sine qua nil validum, &
 contra quam nil validius est? Esse autem unitatem in aère,
 vel ex hoc intelligi potest, quod corpora nostra inter se
 cohærent. Quid enim aliud est quod tenet ea, quam spiri-
 tus? Quid est aliud quo animus noster agitur? Quis est
 illi motus, nisi intensio? Quæ intensio, nisi ex unitate?
 Quæ unitas, nisi hæc esset in aère? quid autem aliud pro-
 ducit fruges & segetem imbecillem, ac virentes erigit ar-
 bores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quam spi-
 ritus intensio & unitas?

CAP. VII. QUID AM aëra discernunt, & in particulas
 diducunt, ita ut illi inane permisceant. Argumentum au-
 tem existimant non pleni corporis, sed multum vacui ha-
 bentis, quod aëribus in illo tam facilis motus, quod maxi-

mis minimisque per illum transcurfus est. Sed falluntur. Nam aquarum quoque similis facilitas est: nec de vnitare illarum dubium est, quæ sic corpora accipiunt, vt semper in contrarium acceptis resiliant. Hanc nostri circumstantiam, Græci autem *ἰσχυρὸν* appellant, quæ in aëre quoque sicut in aquis fit. Circumstant enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admisso. Sed hoc alias.

CAP. VIII. *ΝΥΝ* C autem esse quandam in rerum natura vehementiam, magni impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intentione vehementius est, & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non posse quicquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est quod magis credatur, ex semetipso habere intensiorem, quam spiritus? Hunc intendi quis negabit, cum viderit iactari terram cum montibus, recta, murisque plures, & magnas cum populis vrbes, cum totis maria litoribus? Ostendit intensiorem spiritus, velocitas eius & diductio. Oculus statim per multa millia aciem suam intendit, vox vna totas vrbes simul percipit, lumen non paulatim prorepat, sed semel vniuersis infunditur rebus.

CAP. IX. *ΑQUΑ* autem sine spiritu quemadmodum posset intendi? Nunquid dubitas, quin sparsio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ crescens in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intensiōe aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis, nec vllum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quam spiritus. Huic se commodat: hoc inserto & cogente atrollitur, & contra naturam suam multa conatur, & ascendit, nata defluere. Quid nauigia sarcina depressa, parum ostendunt, non aquam sibi resistere quo minus mergantur, sed spiritum? Aqua enim cederet: nec posset pondera sustinere, nisi ipsa sustineretur. Discus ex loco superiore in piscinam missus, non descendit, sed resistit: quemadmodum, nisi spiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munita transmittitur, nisi quod solido quoque aër inest, qui sonum extrinsecus missum & accipit & remittit? scilicet spiritu non aperta tantum intendens, sed etiam abditata & inclusa. Quod illi facere expeditum est, quia nufquam

quam diuisus, sed per ipsa, quibus separari videtur, coit secum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia ista prohibetur nobis esse peruius, non sibi. id enim intercluditur tantum, per quod illum nos sequi possumus, Ipse quidem transit per ipsum quod scinditur, & media non circumfundit tantum, sed vtrinque cingit.

CAP. X. PERMEAT ab æthere lucidissimo aër, in terram vsque diffusus: agilior quidem, tenuiorque & altior terris, nec minus aquis: ceteram æthere spissior grauiorque, frigidus per se & obscurus. Iumen illi calorque alium de sunt: sed per omne spatium sui similis non est: mutatur enim à proximis Summa pars eius est siccissima calidissimaque, & ob hoc etiam tenuissima propter viciniam æternorum ignium, & illos tot motus siderum, assiduümque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, densa & caliginosa est: quia terrenas exhalationes recepat. Media pars temperatior, si summis imisque conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum vtraque parte frigidior. Nam superiora eius calorem vicinorum siderum sentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarum habitu, qui multum secum calidi affert: deinde quia radij solis replicantur, & quousque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, qui omnibus animalibus, arbutis que ac satis, calidus est. Nihil enim viueret sine calore. Adiace nunc ignes, non tantum manu factos & certos, sed opertos terris: quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abscondito flagrant & obscuro semper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis: quoniam sterile est frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris ab his submota, in frigore suo manet. Natura enim aëris gelida est.

CAP. XI. QVIA cum sic diuisus sit, ima sui parte maximè varius & inconstans & mutabilis est. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitat: nec tamen eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi: ac partibus inquietus est ac turbidus. Causas autem illius mutationis & inconstantiae alias terra præbet, cuius positiones huc aut illo versa, magna ad aëris tempa-

riem momenta sunt: alias siderum cursus. Ex quibus soli plurimum imputes. Illum sequitur annus: ad illius flexum hiemes æstatēque vertuntur. Lunæ proximum ius est. Sed & ceteræ quoque stellæ non minus terrena quam incumbentem spiritum terris afficiunt, & ortu suo occafuve contrario, modo frigora, modo imbres aliasque terrarum iniurias turbida mouent. Hoc necessarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in ære fiunt, naturam eius explicare oportebat: quo facilius appareat, quid facere aut pati possit.

CAP. XII. TRIA sunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ una facta, serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio est, & conatio sine ictu: iaculatio cum ictu. Quædam sunt ex his, de quibus inter omnes conuenit: quædam, in quibus diuersæ sententiæ sunt. Conuenit illis, omnia ista in nubibus & è nubibus fieri: etiamnum conuenit, & fulgurationes & fulminationes aut igneas esse, aut ignea specie. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus: quidam ad tempus fieri: nec prius esse, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem conuenit. Alius enim à lumine illum colligit. Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisque, sæpius in se relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras aut illum ex æthere distillari, & ex tanto ardore cæli multa decidere, quæ nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est. Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est, & fumo similis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus est, & imbres & nixes creat. Sed siccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, vbi latius ferit nubes proximas, cum plaga & sono incutitur: qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et vt ille spiritus habens aliquid humidi se-

dissecum, cum est conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo spiritus ille, quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium. Quare alia maiorem sonitum habent, alia minorem. Caterum illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leui impetu accensus & varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam sonum audiamus: quia oculorum velocior est sensus, & multum aures antecedit.

CAP. XIII. FALSAM autem esse opinionem eorum, qui ignem in nubibus seruant, per multa colligi potest. Si de cælo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantumdem illic semper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura sursum vocat, desuat. Alia enim conditio nostrorum ignium est, ex quibus facile cadunt, quæ ponderis secum aliquid habent. Ita non descendit ignis, sed præcipitatur & deducitur. Huic simile nihil accidit in igne purissimo, quo nihil est quod deprimatur; aut si vlla pars eius deciderit, in periculo totus est, quia totum potest excidere, quod potest carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, & in abdito suo tenet, graue, quomodo illic esse potuit vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut hæc ipsa de quib. quærimus fulmina? Fato enim non eunt, sed feruntur. Aliqua illos potentia deprimat, quæ non est in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter solitum euenit. Ordo rerum est, & expurgatus ignis in custodia mundi, summas sortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc discedere non potest, sed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus est. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIV. Vos, inquam, dicitis, cum causas stellarum transulantium redditis, posse aliquas partes aëris ad se trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo superioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimum interest, vtrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea quæ subiecta sunt, transilire, an hic accendi. Non enim illinc ignis ca-

dit, quod non potest fieri, sed hic nascitur. Videmus certè apud nos latè incendio peraagante, quasdam insulas, quæ diu concaluerant, ex se concipere flammam. Itaque verisimile est in aère summo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris superpositi. Necessè est enim, vt & imus æther habeat aliquid aëri simile, & summus aër non sit dissimilis imo ætheri: quia non fit statim ex diuerso in aduersum transitus. Paulatim ista confusio vim suam miscet ita; vt dubitare possis, an aër, an hic iam æther sit.

CAP. XV. QUIDAM ex nostris existimant, aëra cum in ignem & aquam mutabilis sit, non trahere aliunde causas flammaram nouas: ipse enim se mouendo accendit, & quum densos compactosque nubium sinus dissipat, necessario vastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porro nubium difficulter cedentia pugna, aliquid confert ad concitandum ignem: Sic quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert: sed secare ferri est.

CAP. XVI. QUID ergo inter fulgurationem & fulmen interest? dicam. Fulguratio, est latè ignis explicitus: Fulmen, est coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter se iunctis, aquam concipere, & compressa vtrique palma in modum siphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustia medium spiritum emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam balistæ quoque & scorpiones tela cum sono expellunt.

CAP. XVII. QUIDAM existimant ipsum spiritum per frigida atque humida euentem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur. Sed quemadmodum, si in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure extinguitur, ita, vt Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus, tonitrua edit, & dum luctatur, per obstantia & intercisâ vadens, ipsa ignem fuga accendit.

CAP. XVIII. ANAXIMANDER omnia ad spiritum retulit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictæ sonus. Quare inæqualia sunt? Quia & ipse ictus inæqualis est. Quare & sereno tonat? Quia tunc quoque per crassum & siccum
aëra

aëra spiritus profilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior spiritus, quod in flammam non valuit, in sonum valuit. Quid est ergo ipsa fulguratio? aëris diducentis se, corruentisque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid est fulmen? acrioris densiorisque spiritus cursus.

CAP. XIX. ANAXIMANDRVS ait, omnia ista sic fieri, vt ex æthere al. qua vis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis sonat. At cum illas interseindit fulget: & minor vis igniū fulgurationes facit: maior. fulmina.

CAP. XX. DIOGENES Apolloniatens ait, quædam tonitrua igne, quædam spiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipsa antecedit & nuntiat: illa spiritus, quæ sine splendore crepue- runt. Vtrumque sine altero fieri, & esse aliquando, concedo: ita tamen, vt non discreta illis potestas sit, sed vtrumque ab vtroque effici possit. Quis enim negabit spiritum magno impetu latū, cum efficit tonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere posse nubes & non exilire, si plurimarum acerno nubium, cum paucas perciderit, oppressus est? Ergo & ignis ibit in spiritum, perdetque fulgorem & speciem, dum secuta in terra incendit. Adhuc nunc, quod necesse est, vt impetus fulminis & præmittat spiritus, & agat ante se, & à tergo trahat ventum, cum tam vasto ictu, aëra inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiscunt vibrata vëro, quæ ignis ante se preffit.

CAP. XXI. DIMISSIS nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & à confessis transeamus ad dubia. Quid enim confessi est? Fulmen ignem esse, æquè fulgurationem: quæ nihil aliud est, quàm flamma: futura fulmen, si plus viriū habuisset. Non natura ista, sed impetu distat. Est illud ignem, calor ostendit: qui si non esset, ostendit effectus. Magnorum enim sæpe incendiolorum causa fulmen fuit. Siluæ illo cremantur, & urbium partes: etiam quæ nõ percussa sunt, tamen adusta cernuntur: quædam verò velut fuligine colorantur. Quid, quod omnib. fulguritis odor sulphureus est? Ergo & vtramque rem ignem esse constat, vtramque rem inter se meando distare. Fulguratio est fulmen non in terras vsque perlatum. Et rursus licet dicas, fulmen esse fulgurationem, vsque in terras perductam. Non ad exercendum verba, hæc diuicius pertracto: sed vt ista cognata esse, &

eiusdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen est quiddam plus, quàm fulguratio. Vertamus istud. Fulguratio est pæ-
nè fulmen

CAP. XXII. QVONIAM constat esse vtramque rem ignem, videamus quem admodum apud nos fieri soleat ignis. Eadem enim ratione & supra fit, duobus modis: vno, si excutitur sicut ex lapide percusso: altero, si a ritu inuenitur, sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hoc tibi materia præstabit, sed idonea eliciendis ignibus: sicut laurus, hederæ, & alia in hunc usum nota pastoribus. Potest ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percussa reddant, vel attrita. Videamus, quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium sit, dissipatur, & rapitur, & longè à loco suo projicitur. Quid ergo mirum, si tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel sibi? Vides enim quantum feruorem sensura corpora sunt, horum transitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi siderum, quorum ingens & confessa potentia est.

CAP. XXIII. SED fortasse nubes quoque in nubes incitata, fremente vento, & leuiter virgente, ignem euocabunt, qui explendescat, nec exiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus est, quàm ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorem quædam attrita perducerentur. Cum autem ær mutabilis in ignem maximis viribus suis in ignem conuersus, atteratur, credibile est & verisimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transiit itaque: tantumque habet moræ, quantum itineris: & cursus sine alimento coniectus est.

CAP. XXIV. QVOMODO, inquis, cum dicas hanc ignis esse naturam, vt petat superiora, fulmen tamen terram petit? an falsum est quod de igne dixisti? Est enim illi æquè sursum iter, atque deorsum. Vtramque verum potest esse. Ignis enim natura in verticem surgit, & si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aqua natura defertur: si tamen aliqua vis accessit, quæ illam in contrarium ageret, illo intenditur, vnde imbre deiecta est. Fulmen autem cadit eadem necessitate, qua excutitur. In his ignibus
acci-

accidit quo arboribus, quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, vt etiam terram attingant: sed cum permiseris, in locum suum exilient. Itaque non est quod eum spectes cuiusque rei habitum, qui illi non ex voluntate est. Si ignem permittis ire quo velis, cœlum, id est, leuissimj cuiusque sedem, repetet: vbi est aliquid quod eum ferat, & ab impetu suo auerrat, id non natura, sed seruitus eius fit.

CAP. XXV. DICITIS, inquis, nubes attritas edere ignem, cum sint humidæ, immo vdx: quomodo, ergo possunt gignere ignem, quem non magis verisimile est ex nube quam ex aqua generari?

CAP. XXVI. IGNIS qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aër spissus, ad gignendam aquam præparatus, nondum in illam mutatus, sed iam pronus & vergens. Non est quod eam existimes tunc colligi, sed effundi. Simul & fit, & cadit. Deinde si concessero humidam esse nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, immò ex ipso (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quicquam posse mutari, priusquam mutatum esset in aquam. Potest ergo nubes, salua, quam continet, aqua, ignem parte aliqua sui reddere: vt sæpe alia pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non contraria inter se ista esse, & alterum altero periri: sed vbi valentior ignis quam humor est, vincit. Rursus vbi copia humoris exuperat, tunc ignis sine effectu est. Itaque non ardent virentia. Refert ergo, quantum aquæ sit. Exigua enim non resistit, nec ignem impedit. Quid ni? Maiorum nostrorum memoria, vt Posidonius tradit, cum insula in Agæo mari surgeret, spumabat interdum mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, sed ex interuallis emicantem, fulminum more, quouies ardor inferius iacens, superum pondus euicerat. Deinde saxa reuoluta, rupeisque partim illæsa, quas spiritus antequam verteretur, expulerat: partim exesa, & in leuitatem puniceis versæ: nouissimè cacumen exusti montis emicuit. Postea altitudini adiectum, & saxum illud in magnitudinem insulæ creuit. Idem nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus hæc

Retuli? ut apparet, nec extinctum ignem mari superfuso, nec impetum eius, gravitate ingentis vnde prohibitum exire. Ducentorum passuum fuisse altitudinem Asclepiodorus Pofidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis ignis emerfit. Quid si immensa aquarum vis, subeuntium ex imo flammaram vim non potuit comprimere: quanto minus in aëre extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & ros cidus? Adeo res ista non adfert vllam moram, quæ contra causas igniū sit: quos non videmus emicare, nisi impendente cælo. serenum sine fulmine est. Non habet istos metus dies purus, nec nox quidem, nisi obscura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus stellis & nocte tranquilla fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, vnde splendor effertur: quas videri à nobis terrarum tumor non finit. Adice nunc, quod fieri potest, ut nubes sudæ & humiles attritu suo ignem reddant: qui in superiora expressus, in parte sincera puraque cæli visatur: sed fit in sortida.

CAP. XXVII. TONITRVA distinguere quidam ita vdicere, vnum esse genus, cuius sit graue murmur, quale retrarum motum antecedit, clauso vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Cùm spiritum inter se claudere nubes, in concavis partibus earum volutus aër, similem agit mugitibus sonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam vbi illa regio humida est, exitum claudit. Ideo huiusmodi tonitrua venturi prænuntia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod crepitum magis dixerim, quàm sonum: qualem audire solemus, cum super caput alicuius disrupa vesica est. Talia eduntur tonitrua, cùm globata dissoluitur nubes, & spiritum, quo distenta fuerat, emitit. Hoc proprie fragor dicitur, subitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & exanimantur: quidam verò viui stupent, & intotum sibi excidunt, quos vocamus attonitos: quorum mentes sonus ille cælestis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo potest, ut inclusus aër cava nube & motu ipso extenuatus diffundatur. Deinde cùm maiorem sibi locum quærit, à quibus inuolutus est, sonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illisæ manus inter se plausum edunt, sic illarum inter se nubium sonus potest esse magnus,

gnus, quia magna concurrunt?

CAP. XXVIII. VIDEMVS, inquit, nubes impingi montibus, nec sonum fieri. Primum omnium non quocunque modo illis sunt, sonant, sed si aptè sunt compositæ ad sonum edendum. Aversæ inter se manus collisæ non plaudunt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimum interest, vtrum causæ concutiantur, an planæ & extensæ. Deinde non tantum nubes ire oportet, sed agi magna vi, & procellosa. Etiam mons non scindit nubem, sed dirigit, & primam quamque partem eius soluit. Ne vesica quidem, quocunque modo spiritum emisit, sonat. Si ferro diuisa est, sine vilo aurium sensu exit. Rumpli illam oportet, vt sonet, non secari. Idem de nubibus dico: nisi multo impetu dissiluerè, non sonant. Adice nunc, quod nubes in monte actæ, non franguntur, sed circumfunduntur in aliquas partes montis arboris ramos, frutices, aspera saxa, & eminentia. Et ita discutiuntur, & si quem habent spiritum, multifariam emittunt: qui nisi vniversus erumpit, nec crepat. Hoc vt scias, ventus qui circa arborem funditur, sibilat, non tonat. Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum semel dissipante opus est, vt sonitus erumpat: qualis auditur cum tonat.

CAP. XXIX. PRÆTER hæc, natura aptus est aër ad voces. Quid nictum vox nihil aliud sit, quam ictus aëris? Debent ergo nubes vtrinq; dissicari, & causæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora sunt vacua quam plena, quanto intentæ quam remissa. Ita tympana & cymbala sonant: quia illa repugnantem ex vltiore parte spiritum pulsant, hæc ad ipsum aërem actæ, nisi concauo non tinnunt.

CAP. XXX. QVIDAM, inter quos Asclepiodorus est, iudicant sic, quorundam quoque corporum concursu tonitrua & fulmina excuti posse. Etna aliquando multo igne abundauit: Ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus est dies puluere, populosque subita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuisse tonitrua & fulmina: quæ concursu aridorum corporum facta sunt, non nubium: quas verisimile est, in tanto feruore aëris nullas fuisse. Aliquando Cambyfes ad Ammonem misit exercitum: quem arena austro mota, & more niuis

incidens textit, deinde obruit Tunc quoque verisimile est fuisse tonitrua fulminaque, attritu arenæ sese affricantis. Non repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim, vtriusque naturæ corpora efflate terras, & sicci aliquid & humidi in toto aëre vagari. Itaque si quid tale interuenit, nubem facit solidiorem crassiolemque, quam si tantum simplicis spiritu intexeretur. Illa frangi potest, & edere sonum: ista quæ dixi, siue incendiis vaporantibus aëra repleuerunt, siue ventis terras verrentibus, necesse est nubem faciant antequam sonum. Nubem autem tam arida quam humida conferunt. Est autem nubes (vt diximus) spissitudo aëris crassi.

CAP. XXXI. CETERVM mira fulminis, si intueri velis, opera sunt, nec quicquam dubij relinquenda, quin diuina insit illis & subtilis potentia. Loculis integris ac illæsis conflatum argentum. Manente vagina, gladius liquefcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas licet, quod & hominem, & ceterorum animalium quæ icta sunt, caput spectat ad exitum fulminis: quod omnium percussarum arborum contra fulmina hastulæ surgunt. Quid, quod malorum serpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis inest, cum fulmine icta sunt, venenum omne consumitur? Vnde, inquit, scis? in venenatis corporibus vermis non nascitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant.

CAP. XXXII. QUID, quod futura portendunt: nec vnus tantum aut alterius rei signa dant, sed sæpe totum fatorum sequentium ordinem nuntiant, & quidem decrescis euidentibus, longèque clarioribus, quam si scriberentur. Hoc autem inter nos & Tuscos, quibus summa persecutorum fulminum est scientia, interest. Non putamus, quod nubes collidat, ideo fulmina emitti. Ipsi existimant, nubes collidat, vt fulmina emittantur. Nam etiam omnia ad Deum referant, in ea sunt opinione, tanquam, non quia facta sunt, significant: sed quia significatura sunt, fiunt: eadem tamen ratione fiunt, siue illis significare propositum est, siue consequens. Quomodo ergo significant, nisi à Deo mittantur? Quomodo aues non

non in hoc motu, vt nobis occurrerent, dextrum auspici-
cium sinistra ve fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit.
Nimis illum otiosum, & pusillæ rei ministrum facis, si al-
liis somnia, aliis exta disponit. Ista nihilominus diuina
ope geruntur. Sed non à Deo pennæ auium reguntur, nec
pecudum viscera sub ista securi formantur. Alia ratione
fatorum series explicatur, indicia venturi vbique præ-
mittens: ex quibus nobis quædam familiaria, quædam i-
gnota sunt. Quicquid fit, alicuius rei futuræ signum est:
fortuita, & sine ratione vaga, diuinationem non reci-
piunt. Cuius rei ordo est, etiam prædictio est. Cur
ergo aquilæ hic honor datus est vt magnarum rerum fa-
ceret auspicia: aut coruo, aut paucissimis auibus: cetera-
rum sine prælagio vox est? Quia quædam in artem non-
dum redacta sunt: quædam vero ne redigi quidem pos-
sunt, ob nimium remotam conuersationem. Ceterum
nullum animal est, quod non motu & occurû suo prædi-
cat aliquid. Non omnia scilicet, sed quædam notantur.
Auspicium est obseruantis. Ad eum itaque pertinet, qui
in ea direxerit animum. Ceterum & illa quæ pereunt.
Quinque stellarum potestatem Chaldæorum obseruatio
excepit. Quid tu? tot millia siderum iudicas otiosa luce-
re? Quid est porro aliud, quo errorem incuriat peritis
natalium, quàm quod paucis nos sideribus assignans
cum omnia quæ supra nos sunt, partem sibi nostri vindicent?
Submissoria forsitan in nos propius vim suam diri-
gunt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cete-
ra animalia prospiciunt. Ceterum & illa quæ aut immo-
ta sunt, aut propter velocitatem vniuerso mundo parem
immotis similia, non extra ius dominiûmque nostri sunt.
Aliud aspice, & distributis rem efficis, tractas. Non magis
autem facile est, scire quid possint, quam dubitari debet, an
possint.

CAP. XXXIII. Nunc ad salmina reuertamur: quo-
rum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus,
quemadmodum interpretemur, quemadmodum exore-
mus. Prima pars ad formulam spectat, secunda ad diuina-
tionem, tertia ad propitiandos deos: quos bona rogare o-
portet, mala deprecari. Rogare, vt promissa firment: depre-
cari, vt remittant minas.

CAP. XXXIV. SUMMAM esse vim fulminum indicant: quia quicquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quicquid ab hoc portenditur, fixum est, nec alterius ostenti significatione mutatur. Quicquid extra, quicquid aues minabuntur, secundo fulmine abolebitur. Quicquid fulmine denuntiatum est, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil est. Si aues futura cecinerunt, non potest hoc auspiciū fulmine irritum fieri: Aut si potest, non futura cecinere. Non enim nunc auem comparo & fulmen, sed duo veri signa: quæ si vnum significant, paria sunt. Itaque si fulminis interuentus submouet extorum vel augurum iudicia, male inspecta exta, male obseruata auguria sunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiōve natura sit, sed extra vim attulit signum, quantum ad hoc, par est. Si dicas, flammæ vim maiorem esse, quam fumi, non mentiris: sed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque si hoc dicunt, quoties extra aliud significabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortasse consentiam: sed si hoc dicunt, quamuis altera signa verum prædixerint, fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidem traxit: falsum est. Quare? quia nihil interest quam multa auspicia sint. fatum vnum est: quod si bene primo suspicio intellectum est, secundo non interit: idem est. Ita dico, non refert, idem an aliud sit per quod quærimus: quoniam de quo quærimus, idem est.

CAP. XXXV. FATVM fulmine mutari non potest. Quid ni? Nam fulmen ipsum fati pars est. Quid ergo expiationes, procurationesque? quo pertinent, si immutabilia sunt fata? Permite mihi illam rigidam sectam tueri eorum, qui excipiunt ista, & nihil aliud esse existimant, quam ægræ mentis solatia. Fata aliter ius suum peragunt, nec vlla commouentur prece, non misericordia flectantur, non gratia. Seruant cursum irrevocabilem: ex destinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniens præcipitat: sic ordinem rerum fati æterna serie rotat, cuius hæc prima lex est, stare decreto.

CAP. XXXVI. QUID enim intelligis fatum? existimo necessitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis

numpat. Hanc si sacrificiis & capite & niuea agnæ exorari iudicis diuina non nosti. Sapientis quoque viri sententiam negatis posse mutari. Quanto magis Dei? cum sapiens quid sit optimum in præsentia sciat, illius diuinitati omne præsens sit. Agere tamen nunc eorum volo causam, qui procuranda existimant fulmina: & expiationes non dubitant prodesse, aliquando ab submouenda pericula, aliquando ad lenanda, aliquando ad differenda.

CAP. XXXVII. QUID sit quod sequitur, paulo post prosequar. Interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoque existimamus vota proficere, salua vi ac potestate fatorum. quædam enim à diis immortalibus ita suspensa relicta sunt, vt in bonum vertant, si admotæ diis preces fuerint, si vota suscepta. Ita non est hoc contra fatum, sed ipsum quoque in fato est. Aut futurum, inquit, est, aut non. Si futurum est, etiam si non susceperis vota, fiet. Si non est futurum, etiam si susceperis vota non fiet. Falsa est ista interrogatio: quia illam mediam inter ista exceptionem præteris. Futurum, inquam, hoc est: sed si vota suscepta fuerint. Hoc quoque necesse, inquit, est, fato comprehensum sit, aut suscipias vota, aut non.

CAP. XXXVIII. PVTA me tibi manus date, & fateri, hoc quoque fato esse comprehensum, vt utique fiant vota. Ideo fient. Fatum est, vt hic disertus sit, sed si literas didicerit: ab eodem fato continetur, vt literas discat: ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit. An in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum est vt nauiget: ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit prædictas diuinitus minas. At hoc quoque in fato est, vt expiet. Ista nobis opponi solent, vt probetur nihil voluntati nostræ relictum, & omne ius fato traditum. Cum de ista re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicauit, quomodo si fati certus est ordo, expiationes procurationesque prodigiorum, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, sed ipsa in lege data sunt. Quid ergo, inquis, atuspeX mihi prodest? Utique enim expiare, etiam non suadente illo mihi necesse est. Hoc prodest, quod fati minister est. Sic cum sanitas videatur esse de

fato, dabitur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit.

CAP. XXXIX. GENERA fulminum tria esse ait Cæcinnæ: Consiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem: cum aliquid in animo versantibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Auctoritatis est, ubi post rem factam venit, quam futuram bono malove significat. Status est, ubi quietis nec agentibus quicquam nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: sed nescio quare non idem sit quod consiliarium. Nam & qui monet consilium dat: sed habet aliquam distinctionem. Ideoque separatur à consiliario: quia illud suadet dissuadetque, hoc solam impendentis periculi euitationem continet. Ut cum timemus ignem aut fraudem à proximis, aut insidias à seruis. Etiamnum tamen aliam distinctionem utriusque video. Consiliarium est, quod cogitanti factum est: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraque res suam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vitro monentur.

CAP. XL. PRIMO omnium non sunt fulminum genera, sed significationum. Nam fulminum genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod vrit. Quod terebrat, subtile est & flammæ, cui per angustissimum fuga est, ob sinceram & puram flammæ tenuitatem. Quod dissipat, conglobatum est, & habet admixtam vim spiritus coacti & procellosi. Itaque illud fulmen per id foramen quo ingressum est, redit & euadit. Huius late sparsa vis rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneum magis est quam flammæ. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant. Nullum quidem sine igne fulmen venit: sed hoc proprie igneum dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit. Quod aut vrit, aut fuscet, tribus modis vrit: aut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia ista vrunt, sed genere & modo differunt. Quodcunque combustum est, utique & vstum est. At non omne quod vstum, utique & combustum est. Item quod accensum est. Potest enim illud ipso

ipſo tranſitu ignis uſſiſſe. Quis neſcit quædam vri quidem, nec ardere? Nihil auſem poteſt ardere, quod non u-
ratur. Vnum hoc adiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum,
quod non ſit accenſum. Poteſt accenſum eſſe, nec combu-
ſtum.

CAP. XLI. NVNC ad id tranſeo genus fulminis, quo
icta fulſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. vtrique di-
ſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur id, cuius calor vi-
tiatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia ſit quam fuiſ-
facies, tanquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc
Etrurſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſen-
tiant, quo ſi fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manu-
bias dant. Prima (vt aiunt) mōnet & placata eſt, & ipſius
conſilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter,
ſed ex conſilij ſententia. Duodecim enim deos aduocat.
Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit: ſed tunc quo-
que non aliter, quam vt noceat. Ne prodeſt quidem im-
pune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: ſed adhi-
bitis in conſilium diis, quos ſuperiores & innolutos vo-
cant quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatim priuatum uti-
que & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil eſſe, quod
ſit, patitur.

CAP. XLII. IN his prima ſpecie, ſi intueri velis, errat
antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt, quam crede-
re fulmina è nubibus Iouem mittere; columnas, arbores,
ſtatuas ſuas nonnunquam petere; vt, impunitis ſacrile-
gis, peteaſſis ouibus, incenſis aris, pecudes innoxias fe-
riat & ad ſuum conſilium à Ioue deos, quaſi in ipſo parum
conſilij ſit, aduocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quæ
ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis maior numi-
num turba interſuit? Si quaeris à me, quid ſentiam, non
exiſtimo tam hebetes fuiſſe vt credentes Iouem, aut non
æquæ voluntatis aut certe minus paruum eſſe. vtrum enim
eum emiſit ignes, quibus innoxia capita petereſceret, ſcele-
rata tranſiret, aut noluit iuſtius mittere, aut non ſuadeſ-
ſit? Quid ergo ſecuti ſunt, eum hoc dicerent? Ad coër-
cendos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri indicauerunt
ineuitabilem metum, vt ſupra nos aliquid trinitre-
mus. Vtile erat in tanta audacia ſcclerum aliquid eſſe,
aduertum quod nemo ſibi ſatis potens videretur. Ad con-

terrendos itaque eos quibus innocentia nisi metu non placet, posuere super caput vindicem, & quidem armatum.

CAP. XLIII. QUARE ergo id fulmen quod solus Iupiter mittit, placabile est: perniciosum id, de quo deliberavit, & quod aliis quoque diis auctoribus misit? Quia Iouem, id est, regem prodesse etiam solum oportet, nocere non nisi, cum pluribus visum est. Discant hoc ij, quicumque magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti: aduocent, considerent multorum sententias, placita temperent, & hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem suum satis esse consilium.

CAP. XLIV. IN hoc quoque tam imperiti non fuere, ut Iouem existimarent tela mutare. poetricam ista licentiam decent,

*Est aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sauria flammaque minus, minus addidit ira.
Tela secunda vocant superi.*

Illos vero altissimos viros error iste non tenuit, ut existimarent Iouem modo leuioribus fulminibus & lusoriis uti: sed voluerunt admonere eos quibus aduersus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quaedam frangi debere, quaedam elidi & distringi, quaedam admoneri.

CAP. XLV. NE hoc quidem crediderunt, Iouem qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmina, sed eundem quem nos Iouem intelligunt, custodem rectoremque vniuersi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum. Vis illum providentiam dicere? recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo providetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipse enim est, totum quod vides, totus suis partibus inditus & se sustinens vi sua. Idem Etruscis quoque visum est: & ideo fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur.

CAP. XLVI. AT quare Iupiter aut ferienda transit,
aut

aut innoxia ferit? In maiorem me quæstionem vocas: cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, sed sic omnia disposita, vt ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant: quæ illius est. Vis eorum illius permissio est. Nam & Iupiter illa nunc non facit, fecit vt fierent: Singulis non adest, sed signum, & vim, & causam dedit omnibus.

CAP. XLVII. Hyc illorum diuersioni non accedo. Aut aut perpetua, aut finita esse fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet; nec vnam sem id enuntiat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futuram complectitur. Hęc sunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut vrbis statu fiunt. Finita, ad diem vtique respondent. Prorogatiua sunt, quorum minæ differri possunt; aucti tollique non possunt.

CAP. XLVIII. DICAM quid sit, quare huic diuisioni non consentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum est. Equè enim talia ad diem respondent. Nec ideo finita non sunt, quia multum tempus significant. Et quod prorogatum videretur, finitum est. Nam illorum quoque confessione certum est, quousque impetretur dilatio. Priuata enim fulmina negant vltra decimum annum, publica vltra tricesimum posse differri. Hoc modo & ista finita sunt: quia vltra quod non prorogentur, inclusum est. Omnium ergo fulminum & omnis euentus dies stata est. Non potest enim vlla incerti esse comprehensio. Quæ inspicienda sunt in fulgure, passim & vagè dicunt; cum possint diuidere, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, vt inspiciatur vbi factum sit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hęc si dirigere in partes suas voluero, quid postea faciam, nisi in immensum procedam?

CAP. XLIX. NUNC nomina fulminum, quæ à Cæcinnâ ponuntur, perstringam: & quid de his sentiam exponam. Ait esse postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur quid cauendum sit. Pestifera, quæ mortem exitiumque portendunt. Fallacia, quæ per speciem alicuius boni nocent. Dant consulatum, malo futurum gerentibus;

& hæreditatem, cuius compendium magno sit luendum incommodo. Deprecanea, quæ speciem periculi sine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Attestata, quæ prioribus consentiunt. Atterranea, quæ in incluso fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur. Regalia quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca: quorum significatio regnum ciuitati minatur. Inferna, cum è terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificijs ad nos Iouem arcessunt, & (vt verbo eorum moliori utar) inuitant. sed si irascente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, sed aduocantium bono veniunt.

CAP. L. QUANTO simplicior diuisio est, qua utebatur Attalus noster, egregius vir, qui Etruscorum disciplinam Græca subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quædam sunt quæ significant id quod ad nos pertinet: quædam aut nihil significant, aut id cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quæ significant quædam sunt læta, quædam aduersa, quædam nec aduersa, nec læta. Aduersorum hæ species sunt. Aut ineuitabilia in illa portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut quæ prærogari. Læta aut mansura significant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali: aut mala in bonum aut bona in malum vertunt. Nec aduersa nec læta sunt, quæ aliquam nobis actionem significant, qua nec terri nec lærari debemus: vt peregrinationem, in qua nec metus, nec spei quicquam sit.

CAP. LI. REVERTAR, ad ea fulmina, quæ significant quidem aliquid, sed quod ad nos non pertineat, tanquam vtrum eodem anno idem futurum sit fulmen, quod factum est. Nihil significant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ in vastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines: quorum significatio vel nulla est, vel perit.

CAP. LIII. PAUCA adhuc adjiciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia resistunt, vehementius dissipat: cedentia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferro,

feroque, & durissimis quibusque configit: quia viam necesse est per illa impetu quærat. Itaque facit viam qua effugiat, teneris & rarioribus parcit, quanquam & flammis opportuna videantur, quia transitu patente minus lænit. Loculis itaque, vt dixi, integris pecunia quæ in his fuerat, confata reperitur: quia ignis tenuissimus per occulta foramina transeurrit. Quicquid autem in tigno solidum inuenit, vt contumax vincit. Non vno autem, vt dixi, modo sæuit: sed quid quæque vis fererit, ex ipso genere iniuriæ intelligis, & fulme opere cognoscis. Interdum in eadem materia, multa diuersa, eiusdem vis fulminis facit: sicut in arbore, quod aridissimum est, vrit: quod solidissimum & durissimum est, terebrat & frangit: summos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia perstringit, ac tundit, vinum gelat, ferrum & æs fundit.

CAP. LIII. ILLVD est mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit potum, aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidit quærenti mihi, illud occurrit. Inest fulmini vis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritum in eo humore quem coëgit gelauitque, verisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquid illi esset additum vinculum. Præterea olei quoque & omnis vnguenti, teter post fulmen odor est. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni, & contra naturam actio pestilentem potentiam, qua non tantum ista cadunt, sed etiam afflata. Præterea quocumque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est: qui quia natura grauis est, sæpius haustus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortasse enim libebit ostendere, quantum omnia ista à philosophia artium parente fluxere: illa primum & quæsiuit causas rerum, & obseruauit effectus: & quod fulminis inspectione longe melius est, inijs rerum exitus contulit.

CAP. LIV. NVNC ad opinionem Posidonij reuertar. Et terra terrenisque omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Hæc fulminibus alimentum est: illa imbribus. Quicquid in aëre sicci fumosique pertinet, id includi se nubibus non fert, sed rumpit claudencia. Inde est sonus, quem nos tonitruum vocamus.

In ipso quoque aëre quicquid attenuatur, simul ficitur, & calet. Hoc quoque si inclusum est, æque fugam querit, & cum sono euadit. Et modo vniuersam eruptionem facit, coque vehementius intonat: modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic spiritus exprimit, dum aut rupit nubes aut peruolat. Volutatio autem spiritus in nube conclusi, valentissimum est accendendi genus.

CAP. LV. TONITRVA nihil aliud sunt, quam sicci aëris sonitus; qui fieri, nisi dum aut terit, aut rumpitur, non potest. E si colliduntur, inquit, nubes inter se, fit is quem desideras ictus, sed non vniuersus. Neque enim tota totis concurrunt, sed partibus partes. Nec sonant mollia, nisi illisa duris sint. Itaque non auditur fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, missus in aquam, sonat, dum extinguitur. Pura ira esse pro me est. Non enim ignis tunc sonum efficit, sed spiritus per extinguentia effugiens. Ut dem tibi, & fieri ignem in nube, & exingui, è spiritu nascitur & attritu. Quid ergo, inquit, non potest aliqua ex his transcurentibus stellis incidere in nubem, & exingui? Existimemus posse aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem causam querimus & assiduum, non raram & fortuitam. Pura me confiteari verum esse, quod dicis. Aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transuersis & cadentibus similes. Non ob hoc tonitrua facta sunt: sed cum hoc fieret, tonitrua facta sunt. Clidemus ait, fulgurationem speciem inanem esse, non ignem. Sic enim per noctem splendorem motu remorum videri. Dissimile est exemplum illic enim splendor intra ipsam aquam apparet: hic qui fit in aëre, erumpit & exilit.

CAP. LVI. HERACLITVS existimat fulgurationem esse velut apud nos incipientium ignum conatus, & primam flammam incertam, modo intereantem, modo resurgentem. Hæc antiqui fulgeera dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus: antiqui aut tonitruum dixerunt aut tonum. Hoc apud Cæcinnam inuenio, facundum virum, qui habuisset aliquod in eloquentiam nomen, nisi illum Ciceronis umbra pressisset. Etiamnum illo verbo utebantur antiqui, correpto, quo non producta vna
sylla;

syllaba utimur. Dicemus enim vt Splendere, sic Fulgere. At illis ad significandum hanc è nubibus subitæ lucis eruptionem mos erat, media syllaba correpta, vt dicerent Fúlger.

CAP. LVII. QUID ipse existimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manum. Dicam: Fulgurat, cum repentinum latè lumen emicuit. Id euenit, vbi in ignem extenuatus in nubibus aër vertitur, nec vires quibus longius profilat, inuenit. Non miraris puto, aëra, aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liquefcit excussa glans funda, & attritu aëris velut igne distillat. Ideo ætate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi est. Facilius autem attritu calidorum ignis existit. Eodem modo fit fulgor, qui tantum splendet: & fulmen quod mittitur. Sed illi leuior vis, alimentique est minus. Et, vt breuiter dicam quo sentio, Fulmen est fulgur intentum. Ergo vbi calidi fumidique natura, emissa terris in nubes incidit, & diu in illarum sinu volurata est, nouissimè erumpit. & quia vires non habet, splendor est. At vbi fulgura plus habere materiz, & maiore impetu arserunt, non apparent tantum, sed decidunt.

CAP. LVIII. QUIDAM vtique existimant fulmen reuerti: quidam subsidere, vbi alimenta prægrauauerunt, & fulmen icetu languidiore delatum est. At quare fulmen subitum apparet, nec continuatur assiduus ignis? Quia celerrimi motus est: simul & nubes rumpit, & aëra incendit. Deinde desinit flamma quiescente motu. Non enim est assiduus spiritus cursus, vt ignis possit extendi: sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euasit, & pugna desit, ex eadem causa modo vsque ad terram profertur, modo dissoluitur, si minore vi depressus est. Quare oblique fertur? Quia spiritus constat. Spiritus obliquus est, flexuosusque. Et quia natura ignem sursum vocat: iniuria deorsum premit, incipit obliquus esse. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in superiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia opposita sunt nubibus, & in cælo cadentibus, per hæc transeundum est.

CAP. LIX. INTELLIGO. quid iamdudum desideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam nosse. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quam naturam indicari: Sequat quo vocas, omnib. enim rebus omnibûsque sermionibus aliquid salutare miscendum est. Cum imus per occulta naturæ, cum diuina tractamus, vindicandus est à malis suis animus, ac subinde firmandus: quod etiam eruditus, & hoc vnum agentibus necessarium est: non vt effugiamus ictus rerum, (vndique enim tela in nos iaciuntur) sed vt fortiter constanterque patiamur. Inuicti esse possumus, inconculsi non possumus: quamquam interim spes subit, inconculsus quoque esse nos posse. Quomodo, inquis? Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta sunt: siue illa bella sint, siue naufragia, seu morsus ferarum, seu ruinarum subito lapsu procidentium pondera. Nunquid amplius facere possunt, quam vt corpus ab anima resoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit. alia fortuito disponuntur. Mors omnes æquè vocat. Iratis diis propitiisque moriendum est. Animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignauissima animalia, quæ natura ad fugam genuit, vbi exitus non patent, tentant fugam corpore imbelli. Nullus perniciosior hostis est, quam quem audacem angustia faciunt: longèq; violentius semper ex necessitate, quam ex virtute corrigimur. Maiora aut certè paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos, quantum ad mortem, proditos esse: & sumus. Ita est Lucili. Omnes reseruamur ad mortem: Totum hunc quem vides populum quouisque cogitas esse? cito natura reuocabit & condet: nec de re, sed de die queritur. Eodem citius tardiusve veniendum est. Quid ergo? Non tibi timidissimus omnium videtur, & insipientissimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficij loco peteret, vt vltimus ceruicem præberet? Idem facimus. Magno æstimamus, mori tardius. In omnes constitutum est capitale supplicium, & quidem constitutione iustissima. Nam, quod maximum solet esse solatium extrema passuris, omnium causa eadem est. Sequeremur traditi à iudice aut magistratu, & carnifi-

carnifici nostro præstaremus obsequium. Quid interest,
 vtrum ad mortem iussi eamus, an vltione? O te dementem
 & oblitum fragilitatis tuæ, si tunc mortem times cum to-
 nat. Irane salus tuâ in hoc vertitur? Viues, si fulmen effu-
 geris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maxi-
 mum ex periculis, sed speciosissimum fulmen est. Male
 scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuæ celeritas
 insuaita præuenerit, si mors tua procurabitur, si tu tunc
 quoque cum expiras, non supervacua, sed alicuius magnæ
 rei signum es. Male scilicet tecum agitur, si cum fulmine
 conderis. Sed pauescis ad cæli fragorem & ad inane nubi-
 lum trepidas, & quoties aliquid effulsit, expiras. Quid ergo?
 Honestius iudicâs deiectione animi perire quam fulmine:
 Eo itaque fortior aduersus cæli minas surgo: & cum mun-
 dus vndique exarserit, cogita te nihil habere de tanta mo-
 le perdendum. Quod si tibi parati credis illam cæli con-
 fusionem, illam tempestatum concordiam, si propter
 te ingestæ illisæque nubes strepunt, si in tuum exitium tan-
 ta vis ignium excutitur: at tu solati loco numera, tanti
 esse mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus.
 Casus iste domat metum. Est inter cetera quoque hoc com-
 modum eius, quod expectationem tuam antecedit. Nemo
 vnquam fulmen timuit, nisi qui effugit.

LIBER TERTIVS. QVI EST DE AQVIS.

P R A E F A T I O.

NON præterit me Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam senex, qui mundum circuire constitui, & causas secretaque eius eruere, atque aliis noscenda proderè. Quando tam multa consequar? tam spatia colligam? tam occulta percipiam? Premit à tergo senectus, & obiiicit annos inter vana studia consumptos, tanto magis vreamus, & damna ætatis malè exactæ labor sarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonij longe à domino iacentis cura soluatur: sibi totus animus vacet, & ad contemplationem sui saltem in ipso sine respiciat. Faciet, ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amissum est, id diligenti vsu præsentis vitæ recolliget. Fidelissimus ad honesta ex poenitentia transitus. Libet mihi exclamare illum poëtæ inclyti versum:

*Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur-----*

Hoc dicerem, si puer iuuenisve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus angustum est. Nunc vero ad rem seriam, grauem, immensam, post meridianis horis accessimus. Faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, velocitate pensant moram. Festinemus, & opus nescio an superabile, magnum certè, sine ætatis ex-

tis excusatione tractemus. Crescit animus quoties ceepit
 magnitudinem, attendit, & cogitat, quantum propo-
 sito, non quantum sibi superfit. Consumpsere se quidam,
 dum acta rerum extenororum componunt, quæque passi
 inuicem ausique sunt populi. Quanto satius est, sua mala
 extinguere, quam aliena posteris tradere? Quanto potius
 deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri
 latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non
 minores fuere pestes mortalium, quam inundatio, qua
 planum omne perfusum est, quam conflagratio, qua ma-
 gna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal
 superauerit Alpes, scribunt: quemadmodum confirma-
 tum Hispaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intule-
 rit infractisque rebus etiam post Carthaginem pertinax,
 reges pererrauerit, contra Romanos ducem se promittens,
 etiam sine exercitu. Quemadmodum non deserit senex
 omnibus angulis bellum quærere. adeo sine patria esse
 pati poterat, sine hoste non poterat. Quanto satius quid
 faciendum sit quam quid factum sit, quærere, ac docere
 eos qui sua permiserunt fortunæ, nihil stabile ab illa datum
 esse: eius omnia fluere aura mobilius? nescit enim quies-
 cere, gaudet lætis tristitia substituere, & vtraque misce-
 re. Itaque in secundis nemo confidat, in aduersis nemo
 deficiat, alternæ sunt vices rerum. Quid exultas? Ista
 quibus veheris in summum, nescis vbi te relictura sint:
 habebunt suum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum
 delatus es? nunc est resurgendi locus. In melius aduer-
 sa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda est ani-
 mo varietas, non priuatarum tantum domuum, quas le-
 uis casus impellit, sed etiam publicarum. Regna ex in-
 simo coorta supra imperantes iacuerunt. Vetera imperia
 in ipso flore cecidere. Iniri non potest numerus quam
 multa ab aliis fracta sint nunc cum maximè Deus alia exal-
 tat, alia submittit: nec molliter ponit, sed ex fastigio suo
 nullas habitura reliquias iactat. Magna ista, qui parui fu-
 mus, credimus. Multis rebus non ex natura sua, sed ex hu-
 militate nostra magnitudo est. Quid præcipuum in rebus
 humanis est? Non classibus maria complectere, nec in ru-
 bri maris litore signa fixisse, nec deficientem terra ad iniu-
 rias aliorum errasse in oceano, ignota quærentem: sed

animo omne venisse, & qua nulla est maior victoria, vitia
 domuisse. Innumerabiles sunt qui vrbes, qui populos ha-
 buere in potestate: paucissimi qui se. Quid est præcipuum?
 Erigere animum supra minas & promissa fortunæ. Nihil
 dignum putare quod speres. Quid enim habet dignum
 quod concupiscas? qui à diuinorum contemplatione quo-
 ties ad humana recideris, non aliter caligabis, quàm quo-
 rum oculi in denisam vmbra ex clato sole rediere. Quid
 est præcipuum? Possè læto animo aduersa tolerare: quic-
 quid acciderit, sic ferre, quasi tibi volueris accidere. De-
 buisses enim velle, si scisses omnia ex decreto Dei fieri.
 Flere, queri, ingemere, desistere est. Quid est præcipuum?
 Animus contra calamitates fortis, & contumax, luxuriæ
 non aduersus tantum, sed & infestus: nec audis periculi,
 nec fugax; qui sciat fortunam non expectare, sed ferre: &
 aduersus vtramque intrepidus inconsultusque prodire,
 nec illius tumultu, nec huius fulgure peruersus. Quid est
 præcipuum? non admittite in animum mala consilia, pu-
 ras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod
 vt ad te transeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: opta-
 re, quod sine aduersario optatur, bonam mentem: Cetera
 magno æstimata mortalibus, etiam si quis domum casus
 attulerit, sic intueri, quasi exitura qua venerint. Quid est
 præcipuum? Altos supra fortuita spiritus tollere: hominis
 meminisse, vt, siue felix eris, scias hoc non futurum diu;
 siue infelix, scias hoc te non esse, si non putes. Quid est
 præcipuum? In primis labris animam habere. Hæc res ef-
 ficit non è iure Quiritum liberum, sed è iure naturæ. Li-
 ber autem est, qui seruitutem effugit sui. Hæc est assidua
 seruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter
 promens, sine interuallo, sine com meatu. Sibi seruire, gra-
 uissima seruitus est: quam discutere facile est, si deseris
 multa te poscere, si deseris tibi referre mercedem, si ante
 oculos & naturam tuam posueris & atatem, licet prima
 sit, ac tibi ipse dixeris: Quid insanio? quid anhelio? quid
 fudo? quid terram verso? quid forum viso? Nec multo o-
 pus est, nec diu. Ad hoc proderit nobis inspicere rerum
 naturam. primo discedemus à sordidis: deinde animum i-
 psam, quo magno summoque opus est, seducemus à cor-
 pore. Deinde in occultis exercitata subtilitas, non erit in
 aperto

aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quæ contra nequitiam nostram furoremque discuntur, quam damnamus nec ponimus.

CAP. I. QUÆRAMVS. ergo de aquis, & inuestigemus Sive, vt ait Ouidius:

Fons erat illimis nitidis argenteus undis:
siue vt ait Virgilius:

*Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis,
It mare præruptum & pelago premit arua sonantis.*
siue, vt apud te Iunior carissime inuenio:

Eleus Siculis de fontibus exilis amnis.
si qua ratio aquas subministrat: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumescant, alia in defectu ceterorum annium crescant. Nilum interim seponamus à turba, propriæ naturæ & singularis: illi diem suum dabimus, nunc vulgares aquas prosequemur, tam frigidæ quam calentes. In quibus quærendum erit: vtrum calidæ nascantur an fiant. De ceteris quoque differemus, quas insignes aut sapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam nervos iuuant, quædam inueterata & desperata à medicis vitia percurant. Quædam medentur vlcibus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viscerum querelas leuant. Quædam supprimunt sanguinem: tam varius singulis vsus, quam gustus est.

CAP. II. AUT stant omnes aquæ, aut fluunt: aut colliguntur, aut vacias habent venas. Aliæ sunt dulces, aliæ variæ: asperæ quippe interueniunt, salæ, aut medicatæ: ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas. Indicat vim sapor. Habent præterea multa discrimina. Primum tactus: frigidæ calidæque sunt: deinde ponderis: leues & graues sunt. Deinde coloris: puræ sunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. Deinde salubritatis: sunt enim salubres & vitales, sunt mortiferæ: sunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam sine vlla bibentis ope transeunt, quædam hautæ fecunditatem afferunt.

CAP. III. VT stet aqua, aut fluat, loci positio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat, & aliquando in aduersum spiritu impellitur: tunc cogitur non fluit.

Colligitur ex imbris: ex suo fonte nativa est. Nihil tam men prohibet, eodem loco aquam colligi & nasci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluvij deriuantur. Sed & magnæ latentisque in ipso vndæ sunt. itaque etiam cum hiberai defluerent torrentes, faciam suam seruant.

CAP. IV. PRIMVM ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur quod accessionem fluminum maria non sentiant. Equè mirandum est quod detrimenta exeuntium terra non sentit. Quid est quod illam sic impleuit, vt præbere tantum ex recondito possit, ac subinde suppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorem ac fontium.

CAP. V. QUIDAM iudicant, terram quicquid aquarum emisit, rursus accipere: & ob hoc maria non crescere, quia quod influxit, non in suum vertunt, sed protinus reddunt. Occulto enim itinere subit terras & palam venit, secreto reuertitur, colaturque in transitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem saporis in tanta soli varietate exiit, & in sinceram aquam transit.

CAP. VI. QUIDAM existimant, quicquid ex imbris terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Æthiopiae solitudines, paucosque inueniri in interiore Africa fontes: quia feruida cæli natura sit, & pæne semper æstiuæ. Squalidæ itaque sine arbore, sine cultore arenæ iacent, raris imbribus sparsæ, quos statim combibunt. At contra constat, Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus: quia cælo humido vtuntur, & ne æstas quidem imbribus caret.

CAP. VII. ADVERSVS hæc multa dici posse vides. Primum ego tibi, vinearum diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere annibus vires, qui summam humum tingit? Pars maior eius per fluminum
alucos

alveos in mare aufertur. Exiguum est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absumit quicquid in se fofum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes; quia totos in se sitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt saxis & montibus? His quod conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui infideant? Adiiice, quod in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducentum aut tricenum pedum spatia, inueniunt aquarum vberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: vi scias illic non cælestem esse nec collectiuium humorem, sed quod dici solet, viam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in summo montis cacumine redundant. Apparet ergo illis sursum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

CAP. VIII. QUIDAM existimant, quemadmodum in exteriori parte terrarum vastæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quam apud nos oceanum, & sinus eius: immo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur: quos quid miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant?

CAP. IX. QUIBUSDAM hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus: qui necessario frigescit, umbra graui pressus. Deinde piger & immotus, in aquam, cū se deliit ferre, conuertitur. Quemadmodum supra nos mutatio aëris umbram facit, ita infra terras flumen aut riuum agit. Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando enim sole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus sunt. Sub terra vero quicquid est, quod illum in aquam conuertat, idem semper est, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata densitas: semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terram esse mutabilem. Hoc quoque quicquid effluit, quia non aëre libero concipiunt, crassescit, & protinus in humorem conuertitur.

CAP. X. HABES primam aquarum sub terram nascentem

tium causam. Adicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër. Ex aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare ergo nõ terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam immo maxime in hanc. Vtraque cognata res est, vtraque gravis, vtraque densa, vtraque in extremum mundi compulsæ. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna flumina sunt. Cum videris, quanta sunt: rursus ex quanto prodeant, aspice. Rursus miraris, cum labantur assidue, quædam vero concitata rapiantur, quæ præsto sit illis semper aqua nova. Quid si mireris, quod cum venti totum aëra impellant, non deficit spiritus. sed per dies noctesque æqualiter fluit: nec ut flumina certo aluco fertur, sed per vastum cæli spatium lata impetu vadit? Quid si vllam vndam superesse mixeris, quæ superueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in se redit. Omnium elementorum alterni recursum sunt. Quicquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partès suas velut in ponderib. constitutas examinat: ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aër in ignem transit, sed nunquam sine igne est. Detrahe illi calorem: rigescet, stabit, durabitur. Transit aër in humorem, sed nihilominus non sine humore. Et aëra & aquam facit terra: sed non magis, utquam sine aqua est, quam sine aëre. Et ideo facilior inuicem transitus est: quia illis in quæ transeundum est, iam mixta est. Habet ergo terra humorem hunc exprimit. Habet aëra: hunc umbra hiberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoque mutabilis est in humorem: natura sua vitur.

CAP. XI. Quid ergo, inquis, superperuæ sunt causæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuerit locis excurrunt? Saepe motu terrarum itinera turbantur, & ruina interseindit aquas, quæ tentæ nouos exitus quaerunt & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde alio transferuntur. Apud nos euenire solet, ut amisso canali suo flumina primum refundantur: deinde quia perdidit viam, faciant, quod accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem noua vis fontium emersit. Sed & alios quoque casus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à cursu suo deiciant atque auer-

tant,

tant. Fuit aliquando aquarum inops Hæmus: sed cum Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se contulisset, & silvas cæcidisset, iugens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant, quibus excisis, humor, qui desit in arbusta consumi, superfusus est. Idem ait & circa Magnesium accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile veris quia ferè aquosissima sunt, quæcunque vmbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbusta siccarent: quibus alimentum ex proximo est: fluminum verò vix ex intimo manat, vltraque excipitur quam radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desiderant. Non enim tantum id quo viuunt, sed & id quo crescunt trahunt. Idem ait, circa Arcadium, quæ vrbs in Creta insula fuit, fontes & lacus substituisse, quia deserit colli terra, diruta vrbe: postea verò quam cultores receperit, aquas quoque recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus, nec potuerit imbres transmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis desertissimis fontes? Plura denique inuenimus quæ propter aquas coli cœperunt, quam quæ aquas habere cœperint quia colebantur. Non enim esse pluuialem hanc aquam, quæ vastissima flumina à fonte statim, magnis apta nauigijs desert, ex hoc intelligas licet, quod per hiemem æstatemque par est à capite deiectus. Pluvia potest facere torrentem: non potest autem æquali inter ripas suas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, sed excitant.

CAP. XII. PAVLO repetamus hoc altius, si videtur: & scies te non habere quod quæris, cum ad veram animi originem accesseris. Flumen nempe facit copia cursusque aquæ perennis. Ergo si quæris à me, quomodo aqua fiat? interrogabo inuicem: quomodo aër fiat, aut terra? Si rerum elementa sunt quatuor, non potes interrogari unde aqua sit: quarta enim pars est naturæ. Quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna, potest aliud ex se semper effundere? Quomodo aër, & ipse quarta pars mundi, ventos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si ventus est fluens aër, & flumen est fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cum dixi, elementum

est. Intelligis, quod ab illo proficiscitur, non posse desicere.

CAP. XIII. AQUA, ait Thales, valentissimum elementum est. hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed & nos quoque in eadem sententia aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse, qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc evanidum confidere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quam humorem: in hoc futuri mundi spem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor primordium. Miraris amnes ex hoc posse exire semper: qui pro omnibus fuit & ex quo sunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus est, sic positus, ut fluminibus edendis sufficere, ut riuus, ut fontibus posset. Quæ sequitur, Thaletis inepta sententia est. Ait enim terrarum orbem aqua sustineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc veterem & rudem sententiam explode. Nec est quod credas, in hunc orbem aquam subire per rimas & facere sentinam.

CAP. XIV. ÆGYPTII quattuor elementa feceres deinde ex singulis bina, marem & sceminam. Aërem marem iudicant, qua ventus est: sceminam, qua nebulosus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem, omnem aliam. Ignem vocant masculum, quia ardet flamma: & sceminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, saxa cautesque: sceminæ nomen assignant huic tractabili ad culturam.

CAP. XV. MARE unde est? ab initio scilicet ita constitutum: habet suas venas, quibus impellitur atque æstuat. Quomodo maris, sic & huius aquæ mitioris vasta in occulto via est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est vitium eius ratio. Tantum ex illa, quantum superfluum sit, emittitur. Quædam ex istis sunt, quibus assentire possumus: sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram: & quidem ad nostrorum corporum exemplar, in quibus & venæ sunt & arteriæ: illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoque sunt alia itinera, per quæ aqua: & alia per quæ spiritus currit: adeoque illam

illam ad similitudinem humanorum corporum naturæ formauit, vt maiores quoque nostri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullæ, mucî, salinæque & lacrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: sic in terra quoque sunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc est omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritiæ & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra humore liquefcit: sicut bitumen, & cetera huic similia. Hæc est causa aquarum secundum legem naturæ, voluntatemque nascentium. Ceterum vt in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores vitia concipiunt: aut ictus aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrumpere naturam, & sulphuratio contrahit humorem, qui modo diurnus est, modo breuis. Ergo vt in corporibus nostris sanguis, cum percussa vena est, tamdiu manet, donec omnis effluxit, aut, donec venæ scissura subsedit, atque interclust, vel aliqua alia causa retro dedit sanguinem: ita in terra, solutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Interest quantum aperta sit vena, quomodo consumpta aqua sit: modo exiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terræ, quam esse mutabilem diximus, definit posse alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhausta replentur: modo per se viribus recollectis, modo aliunde transfatis. Sæpe enim inania apposta plenis humorem in se attrahunt. Sæpe terra si facilis est, ipsa in tabem resoluitur, & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus, vt spiffetur, grauioremque, quam vt manere in natura sua possit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & dispersus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorum aquileges vocant: quia guttæ quædam vel pressura loci eliduntur, vel æstu euocantur. Hic tenuis vnda vix fonti iufficit. At ex magnis causis, magnisque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leniter, si aqua pondere suo se tantum de-

tulit : nonnunquam vehementer & cum sono suo , si illarum spiritus intermixtus eiecit.

CAP. XVI. SED quare quidam fontes senis horis pleni, senisque ficci sunt? Superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mensibus magna; certis angusta sunt: & occasionem singulis quærere, cum possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus responderet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, quemadmodum præsto est ad mensum suum partus: sic aquarum interualla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora sunt, & ideo notabilia: quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cum videas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hiems nunquam aberrauit. Æstas suo tempore incaluit. Autumnus, verisque, ut solet, facta mutatio est. Tam solstitium, quam æquinoctium suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid vides supra. Sunt & illic specus vasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illas passas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc spiritu plena sunt. Nihil enim vsquam inane est, & stagna obsessa tenebris, & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda & informia: ut in aëre cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta: pleraque ex his cæca, ut talpæ & subterranei mures, quibus deest lumen, quia superuacuum est. Inde, ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur.

CAP. XVII. MULTA hoc loco tibi in mentem venient, quæ urbanè in re incredibili fabulam dicas: Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Expecto ut aliquis in mari venetur. Quid est autem, quare pisces in terram non transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc mirari accidere. Quanto incredibilia sunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant pisces: & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. Parum videtur recessus nullus, nisi qui in conuiuæ manu moritur.

ritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, & obseruatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu vertit, alios necant in gero, & condiunt viuos. Et sunt qui fabulas putant, piscem viuere posse sub terra & effodi, non capi. Quam incredibile illis videretur, si audirent natare in gero piscem & cenæ causa occisum esse super cenam, cum multum in deliciis fuit: & oculos, antequam gulam, pauid.

CAP. XVIII. PERMITTE mihi quæstione seposita castigare luxuriam. Nihil est, inquis, nullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animam agenti rubor primum, deinde pallor suffunditur. Quam æque variatur, & incerta facies inter vitam & mortem coloris est. Vacatio longa somniculosa inertisque luxuriæ. Quam sero experrecta, circumforibi & fraudari tanto bono sensit. Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pulchro piscatores fruebantur, qui coctum piscem & exanimem in ipso ferulo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, vt nolent attingere, nisi eodem die captum piscem: qui, vt aiunt, saperet ipsam mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quo peruenere delicia: Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie eductus, hodie occisus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc factum peruenit venter delicatiorum, vt gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuio natantem palpitantemque viderint. Quantum ad sollicitiam luxuriæ pereuntis accedit, tanto subtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vilitata contemnens. Illa audiebamus. Nihil esse melius saxatili nullo. At nunc audimus: Nihil esse moriente formosius: Da mihi in manus vas vitreum in quo exulter, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus est, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quisque peritior est, monstrat: Vide quomodo exarserit rubor, omni acrior minio. Vide quas per lacera venas agat. Ecce sanguineum putas ventrem: quam lucidam quiddam cæruleumque sub ipso tempore effulsit: Iam porrigitur & pallet, & in vna

colorem componitur. Ex his nemo morienti amico affidet, nemo videre mortem patris sui sustinet, quam optavit. Quotus quisque funus domesticum ad rogam profertur? Fratrum propinquorumque extrema hora deseritur: ad mortem nulli concurritur. Nihil enim est illo formosius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quoque gulosi sunt.

CAP. XIX. SED Vt ad propositum reuertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in subterraneis oculis fertilem fœdorum situ piscium. Si quando erupit, affert secum immensam animalium turbam, horridam aspecti, & turpem ac noxiam gustu. Certe cum in Carica circa Lorymam urbem talis exsilisset vnda, perire quicumque illos ederat pisces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus annis ostendit. Nec id mirum. Erant enim pingua & differta, vt ex longo otio, corpora: ceterum in exercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia, ex qua salubritas ducitur. Nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod anguillæ quoque latebrosis locis nascuntur: grauis & ipse cibus ob ignauiam, utique si altitudo illas luci penitus abscondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corruatis flumina effici possunt, sed & amnes magnitudinis vastæ: quorum aliis semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu deuorentur: alij sub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, esse quædam stagna sine fundo? Quorsus hoc pertinet? Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fluminum & fontium.

CAP. XX. At quare aquis sapor varius? propter quatuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda, ex eadem simulatione eius nascitur. Tertia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex vitio, quod sæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ causæ saporem dant aquis variū. Hæ medicaminum potentiam. Hæ grauem spiritum, odoremque pestiferum. Hæ leuitatem grauitatemque: aut colorem, aut nimium rigorem. Interest, vtrum per loca sulphure, an nitro, an bitumine

mine plena tranſeantur. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibantur Hinc illud, de quo Ouidius ait,

*Flumen habent Cicones, quod purum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.*

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attingit, ſaxum eſt: ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res ab ectæ in eun ſem lacum lapidææ, ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibuldam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paulatim Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaucris, albulam & ferè ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tubosque durari. Al quam harum habent cauſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poëta ait,

Aur ſurit, aut patitur mirum orauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate deſertur in ſonnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis quoddam acrius ex aëre noxiu virus, quod mentem aut ſuore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & amni,

*Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.*

CAP. XXI. IN quosdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuolantes aues deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris & loci peſtis, inſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quàm tentat neruos. velut ebrietate torpentes. Nec minor ſi locus atque aër aquas inſicit, ſimileſque regionibus reddit. per quas & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exiſtit etiam in aceto, nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat.

CAP. XXII. ALIVD eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. Siue ille æternus eſt, hoc quoque ſuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Occa-

nus, & quodeunque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Istrum, ut Nilum, vastos amnes, magisque insignes, quam ut dici possit: eandem illis originem, quam ceteris esse.

CAP. XXIII. HÆC est ergo aquarum diuisio, ut quibusdam videtur. Post illam coelestes, quas ex superioribus nubila eiciunt. Ex terrenis alia sunt, ut ita dicam, supernantes, quæ in summa humo repunt: alia abdita, quarum reddita est ratio.

CAP. XXIV. QVARE quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, ut non possint esse vsui, nisi aut in aperto euanere, aut mixtura frigida intepere, plures causas redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calefcere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transeursus est. Facere solemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus aëre tenui fistulas struimus, per decliue circumdatas: ut sæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum suat spatij, quantum efficiendo colori sat est. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem sub terra Empedocles existimat fieri: quem non falli credent ij, quibus balnearia sine igne calefiunt. Spiritus in illa feruens loco æstuantis infunditur. Hic per tubos lapsus, non aliter quàm igne subdito, parietes & vasa balnei calefacit. Omnis denique frigida transitu mutatur in calidam: nec trahit saporem euaporatio, quia clausa perlabitur. Quidam existimant, per loca sulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas calorem beneficio materiae, per quam fluunt, trahere: quod ipso odore gustuque testantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiae. Quod ne accidere mireris, viuae calci aquam infunde, feruebit.

CAP. XXV. QVADAM aquæ mortiferae sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis aduenas fallit: quia non facie, non odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi nisi morte non possunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli, aqua, summa celeritate corrumpit: nec remedio locus est, quia protinus hausta
dura.

duratur: nec aliter quam gypsum sub humore constringitur, & alligat viscera. Est autem noxia aqua in Thessalia circa Tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat, per ferrum & æs exit: tanta vis illi inest, etiam dura molliendi, nec arbuta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibusdam fluminibus vis inest mira. Alia enim sunt, quæ pota inficiunt greges ouium: intraque breue tempus, quæ fuere nigrae, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigrae abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen est, uterque ex eodem latu exeunt, diuersa facturi. In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oues volunt adducunt. Quod ut diutius potauerit non aliter quam infectæ mutantur. At si illis lana opus fuerit pulla paratus gratuitus infector est, ad Ceronem eundem gregem appellant. Auctores nouos habeo, esse in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: esse in Cappadocia, quo pota equis, nec vlli præterea animali, color mutatur, spargitur albo cutis. Quosdam lacus esse, qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non possunt, licet grauiora sint. Huius rei palam causa est: quamcunque vis rem expende, & contra aquam statue, dummodo vtriusque par sit modus: siqua grauior est, leuiorem rem, quam ipsa est, feret, & tanto super se extollet: quanto erit leuior, grauior descendet. At si aquæ & eius rei quam contra pensabis, par pondus erit: nec pessum ibit nec extrahit, sed æquabitur aquæ: & natabit quidem sed parè iuersa, ac nulla eminens parte. Hoc est cur quædam tigna supra aquam, parè rota efferantur: quædam ad medium submersa sint, quædam ad æquilibrium aquæ descendant. Namque cum vtriusque pondus par est, neutraque res alteri cedit, grauiora descendant, leuiora gestantur. Graue autem & leue est, æstimatione nostra, sed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior est hominis corpore, aut saxi, non sinit id quod non vincitur mergi. Sic euenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. de solidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quæ constant insulæ, in Lydia natant: Theophrastus

est auctor. Ipse ad Cutilias natantem insulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationensi. Cutiliarum insula & arbores habet, & herbas nutrit: tamen aqua sustinetur: & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, sed & aura. Nec unquam illi per diem & noctem in vno loco statio est: adeo mouetur leni flatu. Huic duplex causa est. Aquæ gravitas medicatæ, & ob hoc ponderosa, & ipsius insulæ materia vectabilis, quæ non est corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos, frondesque in lacu sparsas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam si qua in illa saxa sunt, inuenies exesa & fistulosa: qualia sunt quæ duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium riuos: quæ ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur. Necessario leue est, quod ex ventoso inanique concretum est. Quorundam causa non potest reddi, quare aqua Nilotica foecundiores foeminas faciat, adeo ut quarundam viscera longa sterilitate præclusa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum foeminarum custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax vulua est. Quod ad me attinet pono ista inter temerè vulgata. Creditum est, quasdam aquas scabem afferre corporibus, quasdam vitiliginem & foedam ex albo varietatem, siue infusa siue pota sit: quod vitium dicunt habere aquam ex rote collectam. Quis non grauissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coeunt? Contra autem est: tenuissimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillimè gelat. Vnde autem fiat eiusmodi lapis, apud Græcos ex ipso nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant æque hunc per lucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cælestis minimum in se terreni habens cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis: donec omni aëre excluso in se rota compressa est, & humor qui fuerat, lapis effectus est.

CAP. XXVI. ÆSTATE quædam flumina augentur, ut Nilus: cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est auctor, in Ponte quoque quosdam amnes crescere tempore æstiuo, quatuor autem esse iudicant causas. Aut quia tunc maxi-

maximè in humorem mutabilis terra est: aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secretos cuniculos reddita, tacitè suffunditur. Tertia, si crebrioribus ventis ostium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis restitit: qui crescere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio est fiderum. Hæc enim quibusdam mensibus magis urgent, & exhauriunt flumina: cum longius recesserunt, minus consumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio solebat, id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem specum decidunt, & ex oculis auferuntur: quædam consumuntur paulatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reueruntur, recipiuntque & nomen & cursum. Causa manifesta est, sub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina cursus egere secreto: sed cum primum aliquid solidi, quod obstaret, occurrit, præcurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere cursum suum.

Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatus,

Existit procul hinc, alioque renascitur ore.

Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus

Redditur Argolicis ingens Erasinus in undis.

Idem & in Oriente Tigris facit: absorbetur, & desideratus diu, tandem longe remoto loco, non tamen dubius, an idem sit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eieciunt: vt Arethusa in Sicilia, quinta quaque ætate per Olympia. Inde opinio est, Alpheon ex Achaia eo vsque penetrare, & agere sub mare cursum, nec ante quam in Syracusano litore emergeret: ideoque iis diebus quibus Olympia sunt, victimarum sterces secundo traditum flumini illic redundare. Hoc & à te traditum est in poemate, Lucili carissime, & à Virgilio qui alloquitur Arethusam,

Sic tibi, cum fluctus subterlaberere Sicanos,

Doris amara suam non intermiscat undam.

Est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum interuallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundit, donec liberatus eliquatusque est. Hoc quibusdam locis fontes faciunt, vt non tantum lutum, sed folia, testasque, & quicquid putre iacuit, expellant: vbique autem

facit mare, cui hæc natura est, vt omne immundum ster-
corosumque littoribus impingat. Quædam verò partes
maris id certis temporibus faciunt: vt citra Messaniam &
Mylas fimo quiddam simile, turbulentum in litus mare
profert, feruetque & æstuat, non sine odore fædo. Vnde
illic stabulare Solis boues fabula est. Sed difficilis ratio
est quorundam: vtique inibi tempus eius rei, de qua qua-
ratur, inobseruatam & incertum est. Itaque proxima qui-
dem inueniti & vicina non potest causa, ceterum publi-
ca est illa. Omnis aquarum stantium clausurarumque na-
tura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt
vitia consistere, quæ secunda vis deserit & exportat. Illæ
quæ non emittunt quicquid infedit, magis minùsve æ-
stuant. Mare verò cadauera, stramentaque, & naufragio-
rum reliquis similia, ex intimo trahit, nec tantum tempe-
state fluctuque, sed tranquillum quoque placidumque
purgatur.

CAP. XXVII. SED monet me locus, vt queram, cum
fatalis dies dilunij venerit, quemadmodum magna pars
terrarum vndis obruatur: Vtrum Oceani viribus fiat, &
externum in nos pelagus exurgat: an crebri sine intermis-
sione imbres, & elisa æstate hyems pertinax, immen-
sam vim aquarum ruptis nubibus deiciat: An flumina tel-
lus largius fundat, aperiatque fontes novos: aut non sit
vna tanto malo causa, sed omnis ratio consentiat, & simul
imbres cadant, flumina increseant, maria sedibus suis ex-
cita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani
generis incumbant. Ira est. Nil difficile est naturæ,
vtique vbi in finem sui properat. Ad originem rerum par-
cè vtitur viribus: dispensatque se incrementis fallenti-
bus: subito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo
tempore opus est, vt conceptus ad puerperium perducatur
infans? Quam laboribus tener educitur, quam dili-
genti nutrimento obnoxium nouissimè corpus adolescit?
at quam nullo negotio soluitur? Vrbes constituit ætas:
hora dissoluit. Memento sit cinis: diu silua. Magna tu-
tela stant ac vigent omnia: cito ac repente dissiliunt.
Quicquid ex hoc statu rerum natura flexerit in exitium
mortalium satis est. Ergo cum affuerit illa necessitas tem-
poris, multa simul fato causas mouent: nec sine concus-
sione

sione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant: inter
 quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres, & si-
 ne vllis solibus triste nubilo cœlum est: nebulaque conti-
 nua, & ex humida spissaque caligine, nunquam exiccantibus
 ventis. Inde vitium fatis, & segetum sine fruge sur-
 gentium marcor. Tunc corruptis quæ feruntur manu,
 palustris omnibus campis herba succrescit: mox iniuriam
 & validiora sensere. Solutis quippe radicibus, arbuta
 procumbunt, & vitis atque omne virgultum non tene-
 tur solo, quod molle fluidumque est, iam nec gramina
 aut pabula læta aquis sustinet: fame laboratur, & manus
 ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus
 excutitur, & quæcunque in his arduis arbor commissu-
 ra astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in-
 imum vsque receptis aquis fundamenta desidunt, ac to-
 ta humus stagnat, frustra titubantium fulcra tentantur.
 Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutosa
 humo nihil stabile est. Postquam magis magisque nimbi
 ingruunt, & congestæ sæculis tabuerunt niues, deuolu-
 tus torrens altissimis montibus rapit siluas male hæren-
 tes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Abluit
 villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vllisque
 minoribus tectis, quæ in transitu abduxit, tandem in ma-
 iora violentus oberrat. Vibes, & implicitos trahit mœ-
 nibus suis populos, ruinam an naufragium querantur, in-
 certos: adeo simul, & quod opprimeret, & quod merge-
 ret, venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrenti-
 bus raptis, plana passim populatur. Nouissimè ruina ma-
 gna gentium clarus onustusque diffunditur. Flumina ve-
 ro suapte natura vasta, & tempestatibus rapta, alueos re-
 linquunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum
 atque Danubium, quibus torrens etiam in canali suo
 cursus est, cum superfusi nouas sibi fecere ripas, ac scissâ
 humo simul excessere alueo? Quanta cum præcipitatio-
 ne voluantur, vbi per campestria fluens Rhenus, ne spa-
 tio quidem languidus, sed latissimè velut per angustum
 aquas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec
 media montium stringit, sed iuga ipsa sollicitat, ferens
 secum madefacta montium latera, rupesque deiectas, &
 magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis

laborantibus à continente recesserunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim sibi ipse præcluserat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, sic cælum granius, ac sic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox est: & quidem horrida & terribilis, intercessu luminis diri: crebra enim miscant fulmina, procellæ quatunt mare: tunc primum auctum fluminum accessu, & sibi angustum, iam promouet litus: non continetur suis finibus, sed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, vt maligno ostio retenta, restagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, qua prospici potest, aquis obsidentur. Omnis tumultus in profundo latet, & immensa vbique altitudo est: tantum in summis montium iugis vada sunt. In ea excellentissima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante se gregibus: direptum inter miseros commercium ac transitus: quoniam quicquid submissus erat, id vnda compleuit. Edirissimis quibusque adhærebant reliquæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum solatio fuit, quod transferat in stuporem memus: non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum: Quippe vim suam perdit in eo, qui vltra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, & sparsas Cycladas augent, vt ait ille poetarum ingeniosissimus egregiè, sicut illud pro magnitudine rei dixit: *Omnia pontus erat: deerant quoque litora ponto*, nisi tantum impetum ingenij & materiæ, ad pueriles ineptias reduxisset:

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non est res satis sobria, lasciuiue deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confusiois imaginem cepit, cum dixit:

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos.

—preſſæque labant sub gurgite turres.

Magnificè hoc, si non curauit quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuiò & in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, mersum est? Concepisti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cœlo ipso in terram ruente. Perfer. Scies quid

quid deceat, si cogitaueris orbem terrarum natate. Nunc ad propositum reuertamur.

CAP. XXVIII. SVN I qui existiment immodicis imbribus vexari terras posse. non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas, fructum grandæ decurtet, intumescēt riuis flumina: sed resident Quibusdam placet moueri mare, & illinc causam tantæ cladis accersi. Non potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi instat illa pernicius, mutariq; genus humanū placuit, fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuiis concesserim: suppressis aquilonibus, & statu sicciore: austris nubes & imbres & amnes abundare.

— Sed adhuc in damna profectum est:

Sternuntur segetes, & d. plorata colonis

Vota iacent, longeque perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, sed abscondi. Denique cum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum, & fluctum vltra extremum tempestatis maximæ vestigium mittunt. Deinde à tergo ventis surgentibus, ingens æquor euoluunt, quod longe à conspectu litoribus frangitur. Deinde vbi litus bis terque prolatum est, & pelagus in alieno constitit, velut admoto malo cominus, procurrit æstus ex imo recessu maris. Nam vt aëris, vt ætheris, sic huius elementi larga materia est, multoque in abdito plenior. Hæc satis mora, non æstu, (nam æstus fati ministerium est) attollit vasto sinu fretum, agitque ante se. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis ruitis hominum receptaculis superest. Nec id aquis arduum est, quoniam æquo terris fastigio ascenderet. Si quis excelsa perlibret, maria paria sunt. Nam par vndique sibi ipsa tellus est. Cava & plana vndique inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis æquatus est: in parte aurem eius, & maria sunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coeunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt fallunt: sic non intelligemus curuaturas maris, & videtur planum quicquid apparet. at illud æquale terris est. ideoque vt effluat, non magna mole se tollet: dum satis est illi, vt supra paria eueniat, leuiter exurgere: nec à litore, vbi inferius est, sed è medio, vbi ille cumulus est, defluit. Ergo vt solet æstus æquinoctialis, sub ipsum lunæ solisque coitum omnibus

aliis maior vendare: sic hic qui ad occupandas terras emittitur, solitis maximisque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusus est, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibusdam locis æstus excurrit innoxius, & ordinem seruat. Ad mensuram enim crescit, iterumque decrescit. At illo tempore solitus legibus, sine modo fectur. Qua ratione inquis? Eadem qua conflagratio futura est. Vtrumque sit, cum Deo visum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus est. Ergo quandoque placere res nouæ mundo, sic in nos mare emittitur desuper, vt feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit.

CAP. XXIX. QUIDAM existimant terram quoque concuti, & dirupto solo noua fluminum capita detegere, quæ amplius vt è pleno profundant. Berosus qui Belam interpretatus est, ait cursu ista siderum fieri: & adeo quidem id affirmat, vt conflagrationi atq; diluio tempus assignet: arsura enim terrena contendit, quando omnia sidera, quæ nunc diuersos agunt cursus, in Cancrum conuenerint, sic sub eodem posita vestigio, vt recta linea exire per orbis omnium possit: inundationem futuram, cum eadem siderum turba in Capricornum conuenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentix signa: quando in ipsâ mutatione anni momenta sunt. Et istas ego receperim causas (neque enim ex vno est tanta pernicietas) & illam quæ in conflagratione nostris placet, huc quoque transferendam puto: siue anima est mundus, siue corpus: natura gubernante, vt arbores, vt sata: ab initio eius vsque ad exitum quicquid facere, quicquid pari debeat, inclusum est: vt in semine omnis futuri ratio hominis, comprehensa est. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet: totius enim corporis, & sequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem & lunam, & vices siderum, & animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, contiauit. In his fuit inundatio, quæ non secus quam hiems, quam æstas lege mundi venit. Itaque non pluuia istud fieri, sed pluuia quoque: non incursum maris, sed maris quoque incursum: non terræ motu, sed terræ quoque motu. Omnia adiunabant

naturam, ut naturæ constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa præstabit: quam diximus esse mutabilem, & solui in humorem. Ergo quandoq; erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, aboleriue funditus totæ, ut de integro totæ rudes innoxiaque generentur: nec supersit in deteriora magister plus humoris, quam semper fuit, fieri. Nunc enim elementa ad id quod debetur pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento stant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quicquid illic accesserit, necesse est in alienum locum exundet. Vndare ergo terra debet, ut validiori infirma succumbat. Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem & assidua tæbe desistere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsosque impetu quatiant: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes: quemadmodum in morbum transeunt sanæ & vlceri vicina consentiunt: ut quæque proximis terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis saxo, per fretum salient, & maria inter se component. Nihil erunt Hadriarici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes notum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Occanus extremas, veniet in medium. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos menses hientis, æstas prohibebitur, & quodcūque terras sidus exiccat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium & Rubrum mare, Ambracij, & Cretici sinus, Propontis & Pontus. Peribit omne discrimen: Confundetur quicquam in suas partes natura digessit. Non mari quemquam, non turres tuebuntur. Non prederunt templa supplicibus, nec urbium summa: quippe fugientes vnda præueniet & ipsis arcibus deseret. Alia ab occasu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid supra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna pessumdabit.

CAP. XXX. SVNT omnia, ut dixi, facilia naturæ: utique quæ à primo facere constituit, ad quæ non subito, sed ex denuntiatio venit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi vixitate discederet, quando

mergerentur terrena, decretum est, & ne sit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria se exercent. Non vides vt fluctus in litora, tanquam exiturus, incurrat? Non vides vt æstus fines suos trāseat, & in possessionem terrarum mare inducat? Non vides vt illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quis porro istinc, vnde tantum tumultum vides, metus est è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura disposuit, vt vndique nos cum voluisset, aggredi posset. Mentior, eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruendi finis vnda est. Adice, nunc quod immanes sunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per opera labentium. Vndique ergo erunt causæ diluuii, cum aliæ aquæ subinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coëreita vincunt, & amnes amnibus iungent. paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum venter exhaurit, quemadmodum eunt in sudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis causis quiescentibus, intra se, quo mergatur, inueniet: sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia, cum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiseric mundus, statim vndique ex aperto superne, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam violentum & incontingens sui, tam contumax, infestumque renitentibus, quam magna vis vndæ. vtetur libertate permessa, & iubente natura, quæ scindit circuitque, complebit Vt ignis diuersis locis ortus, miscet incendium, flammis coëre properantibus: sic momento redundantia maria se committet. Nec ea semper licentia vndis erit: sed peracto exitio generis humani, extinctisque pariter feris, in quarum homines ingenia trāserant, iterum aquas terra sorbebit: natura pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget: & relictis nostris sedibus, in sua secreta pelletur oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inscius scelerum, & melioribus auspiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit: nisi dum noui sunt. Cito nequitia subrepat: virtus difficilis inuentu est, rectorè ducemque desiderat. Etiam sine magistro vitia discuntur.

LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuiâ agitvur.

PRÆFATIO.

DELECTAT te, quemadmodum scribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otiosæ. Delectabit, si contine- re id intra fines suos volueris, nec effice- re imperium, quod est procuratio. Factu- rum te hoc, non dubito. Scio quam sis am- bitioni alienas, quam familiaris otio & litteris. Turbant rerum hominumque desiderant, qui se pati nesciunt. Tibi tecum optimè conuenit. Nec mirum, paucis istud contingere: imperiosi nobis ipsi & molesti sumus: modo amore nostri, modo tædio laboramus: infelicem animum nunc superbia inflammas, nunc cupiditate distendimus: alias voluptate laxamus, alias sollicitudine exurimus. Quod est miserrimum, nunquam sumus singuli. Necessè est itaque assidua sit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere consuesti. A turba, quantum potes, te separa, nec adulatoribus latus præbeas. artifices sunt ad captandos superiores. Par illis, etiam si bene caueris, non eris. Mihi crede capieris, si proditori ipsi te trades. Habent hoc in se naturale blanditiæ: etiam cum reiiiciuntur placent: sæpe exclusæ nouissimè recipiuntur. Hoc enim ipsum imputant, quod repelluntur, & subigi ne contumelia quidem possuat. Incredibile est, quod dicturus sum, sed tamen verum. Ea maxime quisque patet, qua petitur. Fortasse enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, ut scias non posse te consequi, ut sis impenetrabilis: cum omnia caueris, per ornamenta feriet. Aliqua dala-

tione clam utetur parce: alius ex aperto, palam rusticitate simulata, quasi simplicitas illa non ars sit. Plancus artifex ante Velleium maximus, aiebat non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, si later. Plurimum adulator, cum deprehensus est, proficit: plus etiamnum si obiurgatus est, si erubuit. Futuros multos in persona tua Plancos cogita: & hoc non esse remediū tanti mali, nolle laudari. Crispus Passienus, quo ego nil cognoui subtilius in omnibus rebus, maxime in distinguendis & curandis vitiis, sæpe dicebat, adulationi nos opponere non claudere ostium. Et quidē sic, quemadmodū, opponi amicæ solet. Quæ si impulsit, grata est: gratior, si effregit. Demetrius egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem sibi esse ad diuitias viam, quo die pœnituisset bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, vobis hanc artem; sed docebo eos quibus quæsito opus est, quemadmodū non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique aleam subeant, non incertam fidem ruris, incertiore fori tement, quemadmodum non solum facili, sed etiam hilari viâ pecuniam faciant, gaudentesque displicent. Te, inquit, longiorem Fido Annæo iurabo, & Apollonio Pycta, quamuis staturam habeas Thraciæ in compositi. Hominem quidem non esse vllum liberaliorem, non mentiar; cum possis videre omnibus donasse, quicquid dereliquisti. Ita est, mi Iunior, quo apertior est adulatio, quo improbius, quo magis frontem suam perficit, cecidit alienam, hoc citius expugnat. Eo enim iam dementia venimus ut qui parce adulatur, pro maligno sit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum, quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non potest, alia vitia non nosse, hoc etiam odisse, ab omni illum parte tentasti. Ingenium suspicere cœpisti, omnium maximum & dignissimum, quod consecrari mallet, quam conteri: pedes abstulit. Frugalitatem laudare cœpisti. Prima statim verba præcidit. Cœpisti mirari comitatem & in compositam suavitatem: quæ illos quoque, quos trahit, abducit, grauitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis est, quam hic omnibus: eum interim tanta naturalis boni vis est, uti artem simulationemque non redoleat. Nemo non imputari sibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis restitit,

restitit, ut exclamates inuenisse te inexpugnabilem virum aduersus insidias quas nemo non in sinum recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiam, & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraueras posse apertis auribus recipi, quamuis blandia dices: quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obstandum. Semper enim falsis à vero petitur veritas. Nolo tamen tibi displiceas, quasi malè egeris mimum, & quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Non deprehendit te, sed reperit. Ad hoc exemplar compone te. Cum quis ad te adulator accesserit, dicito: I tu. ista verba, quæ iam ab alio magistratu ad alium cum lictorib. transeunt, fertò ad aliquem, qui paria facturus, vult quicquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi possum. Laudari me à vobis, nisi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem necesse est in hoc descendere, ut te petere cominus possint? Longum inter vos intervallum sit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc vlli debeas? Ipse te lauda. dic: Liberalibus me studiis tradidi, quanquam paupertas alia suaderet, & ingenium eo duceret, vbi præsens studij pretium est. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad salutare philosophiæ studium contuli. Ostendi in omne pectus cadere virtutem: & eluctatus natalium angustias, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorum personam infeliciter amatorum, Messala & Narcissus, diu publici hostes, antequam sui, propositum meum potuerunt euertere. Ceruicem pro fide opposui. Nullum verbum mihi, quod non salua conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, nisi ne parum bonus amicus fuisset. Non mihi muliebres fluxere lacrymæ, non è manibus vllius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea, quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri voluisset, quanti æstimarem fidem. Non debebat mihi parus res tanta constare. Nec examinavit me quidem diu: neque enim paria pendebant, virum satius esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in vltimum consilium quo me eriperem furori potentium, misi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim sub

illo in eum statum res humanas decidisse, vt inter misericordiae opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne viderer pro fide tantum mori posse. Adice tunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine, nunquam suppositam manum lucto. Adice nunc victus parsimoniam, sermonis modestiam, aduersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiam. Post hoc ipse te consule, verane an falsa memoraueris. Si vera sunt, coram magno teste laudatus es: si falsa, sine teste derisus es. Possum & ipse nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrum libet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute:

Nusquam ruita fides.

aut Ouidianum:

*Qua terra patet fera, regnat Erinys,
In facinus iurasse putes.*

Aut illud Menandri: (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, detestatus consensum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos viuere: & in scænam velut rusticus poeta profuit. Non senem excepit, non puerum, non scæminam, non virum: & adiecit, non singulos peccare, nec paucos, sed iam scelus esse cõtextum, Fugiendum ergo, & in se redeundum est, immo etiam à se recedendum. Hoc tibi, etsi diuidimus mari, præstare tentabo, vt dubium viæ, infecta manu, ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecum miscebo sermones. Erimus vna, qua parte optimi sumus: dabimus inuicem consilia, non ex vultu audientis pendencia. Longè te ab ista prouincia abducam, ne forte magnam historijs esse fidem credas, & placere tibi incipas, quoties cogitaueris; Hanc ego habeo sub meo iure prouinciam, quæ maximarum virbium exercitus & sustinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli pretium iacuit, cum quatuor Romanorum principum, id est, totius imperij vires contractas in vnum locum vidit, altamque Pompeij fortunam erexit, Cæsaris fatigauit, Lepidi transfulit, omniumque cepit: quæ illi ingenti spectaculo interfuit: ex quo liquebat mortalibus posset, quam velox foret ad imum lapsus ex summo, quamque diuersa via magnam potentiam fortuna destrueret. Vno enim tempo-

re vi-

te vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo fastigio aliter ad extrema deiectos, cum Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus suum.

CAP. I. ITAQVE vt te tota mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in se, circaque se mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæstiones præteribo, & in diuersum cogitationes tuas abstraham. Quæram enim tecum id quod libro superiore distuli? Quid ita Nilus æstiuis mensibus abundet. Cui Danubium similem habere naturam philosophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æstate quam hieme maior sit. Vtrumque apparuit falsum. Nam & caput eius in Germania esse comperimus: & æstate quidem incipit crescere, sed adhuc manente intro mensuram suam Nilo, primis caloribus, cum sol vehementior inter extrema veris niues emollit, quas ante consumit, quam intumescere Nilus incipiat. Reliquo vero æstatis minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit, atque ex ea demittitur.

CAP. II. AT Nilus ante exortum caniculæ augetur mediis æstibus, vltra æquinoctium. Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum, quo maxime vsta feruoribus terra vndam altius traheret, tantum hausura, quantum siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui insuetam aquis cælestibus terram non adiuuent. Vnam, vt scis, Ægyptus in hoc spem suam habet. Proinde aut sterilis annus aut aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum aspicit cælum. Quare non cum poëta meo iocor, & illi Ouidium suum impingo? qui ait:

— *Nec pluuio supplicat herba Ioui.*

Vnde crescere incipiat si comprehendi posset, causæ quæque incrementi inuenirentur. Nunc vero magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gentibus sparsus, circa Philæ primum ex vago & errante colligitur. Philæ insula est aspera & vndique prærupta: duobus in vnum coituris omnia cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Urbem totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quam violentus, egressus Æthiopiam areatque,

per quos iter ad commercia Indici maris est, prælabitur. Excipiunt eum Cataractæ, nobilis insigni spectaculo locus. Ibi per arduas excisasque pluribus locis rupes Nilus insurgit, & vires suas concitat. Frangitur enim occurrentibus saxis, & per angusta eluctatus, vbiunque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illis excitatis primum aquis, quas sine tumultu leni alueo duxerat, violentus, & torrens, per malignos transitus profilit, dissimilis sibi. Quippe ad id Iutosus & turbidus fluit. At vbi scopulos verberavit, spumatur: & illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tandemque eluctatus, obstantia, in vastam altitudinem subito destitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum strepitu. Quem perferre gens ibi à Persis collocata non potuit, obtusis assiduo fragore auribus, & ob hoc sedibus ad quietiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi, Bini parvula nauigia conscendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam insaniam Nili, & reciprocos fluctus voluntati, tandem tenuissimo canales tenent per quos angusta rupium effugiunt: & cum toto flumine effusi, nauigium ruens manu temperat, magnoque spectantium metu in caput nixi, cum iam adploraueris, mersosque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant loco nauigant, tormenti modo missi. Nec mergit cadens vnda, sed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa insulam, quam modo retuli, Philas noscitur. Exiguo ab hac spatio petra diuiditur, *à Cam*, Graeci vocant: nec illam vlli, nisi antistites calcant: illa primum saxa auctum fluminis sentiunt. Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli, Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire posset Aegyptum. In hac ora stipem sacerdotes, & aurea dona præfecti, cum solemne venit sacrum, iaciunt. Hinc iam manifestus nonatum virum Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in altitudinem excedat obiectu montium pressus. Circa Memphim demum liber, & per campestria vagus, in plura scinditur flumina, manūque canalibus factis, vt sit modus in deriuantium potestate, per totam discurret Aegyptum. Inicío diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris stagnat:

stagnat: cursum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra lævaque totam amplexus Ægyptum. Quantum crevit Nilus, tantum ipse in annum est. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad mensuram fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso & sitienti solo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat, omnem in siccis atque hiantibus locis faciem relinquit: & quicquid pingue secum tulit, arenibus locis allinit, iuvatque agros duabus ex causis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quicquid non adit, sterile ac squalidum iacet. Si crevit super debitum, nocuit. Mira æque natura fluminis, quod cum ceteri omnes abluant terras & euiscerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, ut contra adiciat vires, minimumque in eo sit quod solam temperet. Illato enim limo, arenas saturat ac iungit. Debetque illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi, operaque sunt valles: oppida insularum modo extant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commercium est. Maior est læritia gentibus, quo minus terrarum suarum vident. Sic quoque cum se ripis continet Nilus, per septena ostia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud litus porrigit. Ceterum beluas, marinis vel magnitudine vel noua pares, educat. Et ex eo quantus sit, æstimari potest, quod ingentia animalia & pabulo sufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus in omni literarum genere rarissimus, auctor est, cum ipse præfectus obtineret Ægyptum, Heracleoticis ostio Nili, quod est maximum, spectaculo sibi fuisse delphinorum à mari occurrentium, & crocodilorum à flumine aduersum agmæ agentium, velut pro partibus proelium. Crocodilos ab animalibus placidis morsu innoxiiis victos. His superior pars corporis dura & impenetrabilis est, etiam maiorum animalium dentibus: at inferior mollis ac tenera: hanc delphini spinis, quos dorso eminentes gerunt, submersi vulnerabant, & in aduersum enixi diuidebant. Recisus hoc modo pluribus, ceteri velut acie versa resugerunt. Fugax animal audaci, audacissimum timi-

do. Nec illos Tentyritæ generis aut sanguinis proprietate superant, sed contemptu & temeritate. Vltro enim insequuntur, fugientesque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minus præsens animus, ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detulisse, Theophrastus est auctor. Biennio continno, regnante Cleopatra, non ascendisse, decimo regni anno & vndecimo constat. Significatum aiunt duobus rerum potentibus defectionem. Antonij enim Cleopatrarque defecit imperium. per nouem annos non ascendisse Nilum superioribus sæculis, Callimachus est auctor. Sed nunc ad inspicandas causas, propter quas æstate Nilus crescat, accedam & ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Æthiopiæ iugis solutas niues ad Nilum vsque decurrere. In eadem opinione omnis vetustas fuit. Hoc Æschylus, Sophocles, Euripides tradunt. Sed falsum esse, argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiam feruentissimam esse, indicat hominum adustus color; & Troglodytæ, quibus subterraneæ domus sunt. Saxa velut igni feruescunt, non tantum medio, sed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani vestigij patiens: argentum replumbatur: signorum coagmenta soluuntur: nullum materiæ superadornatæ manet operimentum. Auster quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidissimus est. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, vnquam reconditur. Etiam per hiemem in summo & aperto serpens est. Alexandriæ quoque, quæ longè ab huiusmodi immodicis caloribus est posita, niues non cadunt: superiora etiam pluuia carent. Quemadmodum ergo regio tantis subiecta feruoribus duraturas per totam æstatem niues recipit? Quas sane aliqui montes illic quoque excipiant: nunquam tamen magis quam Thraciæ iuga aut Caucasus. Atqui horum montium flumina vere & prima æstate intumescunt, deinde hibernis minorasunt. Quippe vernis temporibus imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus subiacent malo: æstate proueniunt. Altissimæ sunt & in illis Septentionalibus iugis niues. Phasis quoque per id tempus & Borythenes cresceret, si niues flumina possent contra æstatem magna producere. Præterea si hæc causa attolleret Ni-

ret Nilum, æstate prima plenissimus fieret. Tunc enim
 maximæ & integræ adhuc niues, ex mollissimoque tabes
 est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, & illi æqua-
 lis accessio est. Si Thaleti credis, Etesix discedenti Nilo
 resistunt, & cursus eius actus contra ostia mari sustinent: ita
 reuerberatus in se recurrit: nec crescit, sed exitu prohibi-
 bitus resistit, & quacunque mox potuit, inconcessus erum-
 pit. Euthymenes Massiliensis testimonium dicit: Nauiga-
 ui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior: quam-
 diu Etesix tempus obseruant: tunc enim eiicitur mare in-
 stantibus ventis. Cum resederint, & pelagus conquiescit:
 minorque discedenti inde vis Nilo est. Ceterum dulcis
 maris sapor est, & similes Niloticis beluæ. Quare ergo,
 si Nilum Etesix prouocant, & ante illos incipit incre-
 mentum eius, & post eos durat? Præterea non fit maior,
 quo illi fluere vehementius? Nec remittitur incitatur-
 que, prout illis impetus fuit: quod fieret, si illorum viri-
 bus cresceret. Quid, quod Etesix litus Aegyptium ver-
 berant, & contra illos Nilus descendit, inde venturus vn-
 de illi, si origo ab illis esset? Præterea ex mari purus &
 cæruleus efflueret, non vt tunc turbidus venit. Adde,
 quod testimonium eius testium turba coarguitur. Tunc
 erat mendacio locus, cum ignota essent externa. Licebat
 illis fabulas mittere. Nunc vero tota exteri maris ora
 mercatorum nauibus stringitur: quorum nemo narrat
 nunc cæruleum Nilum, aut mare saporis alterius. quod &
 natura credi vetat: quia dulcissimum quodque & leuis-
 simum sol trahit. Præterea quare hieme non crescit? &
 tunc potest ventis concitari mare, aliquanto quidem ma-
 ioribus. Nam Etesix temperati sunt. Quod si è mari fer-
 retur Atlantico, semel oppleret Aegyptum. At nunc
 per gradus crescit. Oenopides Chius ait, hieme calorem
 sub terris contineri: ideo & specus calidos esse: & tepidio-
 rem puteis aquam. itaque venas interno calore sicari. Sed
 in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum quia
 nullo imbre adiuetur, tenuari, deinde crescere per æsta-
 tem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rig-
 gor fontibus, quod si verum esset, æstate flumina crescerent:
 omnesque putei æstate abundarent. Deinde non calorem
 hieme sub terris esse maiorem. Aqua & specus & putei

tepent: quia aëra regentem extrinsecus non recipiunt. Ita non calorem habent, sed frigus excludunt. Ex eadem causa aestate refrigescunt: quia illa remotus, seductusque aër calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad se rapit: hunc exsiccata tellus, tunc ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non potest, ut vna sicca sit tellus, alia humeat. Sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquando. Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo vndas sol trahit: sed ex his quæ premunt, maximè hæc meridiana sunt. Terra cum exaruit, plus ad se humoris adducit: ut in lucernis oleum illo flui, ubi exurit: sic aqua illo incumbit, quo vis caloris & terræ æstuantis arcessit. Vnde ergo trahitur ex illis scilicet partibus semper hibernis, Septenturio aaliibus, vnde exundat. Ob hoc Pontus in inferum mare affluere fluit rapidus, non ut cetera maria, alternatis vltro citro aestibus, in vnam partem semper pronus & torrens. Quod nisi faceret, hisque itineribus, quod cui que deest, redderetur, quod cuique superest, emitteretur, iam aut siccata essent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cum Pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis aestate maiora sunt flumina? Ægyptum sol magis percoquit. Itaque Nilus magis crescit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fit adiectio. Deinde quare vlla pars terræ sine humore est, cum omnia ad se ex aliis regionibus trahit: eoque magis quo calidior est? Deinde quare Nilus dulcis est, si illi è mari vnda est? Nec enim vlli fluuini dulcior gustus.

CAP. III. GRANDINEM hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me testibus numeram secundæ notæ, qui vidisse quidem se negant, sed audiisse. Aut quod historici faciunt, & ipse faciam. Illi cum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, vnam aliquam rem non sunt spondere: sed adiiciunt, Penes auctores fides erit. Ergo si mihi parum credis, Posidonius tibi auctoritatem promittet; tam in illo quod præteritum, quam in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa, etiam in humorem versa, sic affirmabit, tanquam interfuerit. Quare autem rotunda sit grando, etiam sine magistro scire

scire potes. cum adnotaueris, stillicidium omne conglomerari. Quod & in speculis apparet, quæ humorè halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaque omni leuitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundum iacent,

Quid magis est saxo durum? quid mollius unda?

Dura tamen molli saxa cauantur aqua.

aut, ut alius prætera, ait:

Stillicid! casus lapidem cauat.

& hæc ipsa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud huic quoque simile esse quod cauat. Locum enim sibi ad formam & habitum suum exsculpsit. Præterea potest, etiam si non fuerit grando talis, cum defertur, cortotundari, & toties per spatium aëris densi deuoluta, æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non potest: quia non est tam solida, immo fusa est, per magnam altitudinem cadit, sed circa terras initium eius est. Ita non longius illa per aëra, sed ex proximo lapsus est. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras: cum inter nullos magis quam inter philosophos esse debeat æqua libertas? Grando nihil aliud est quam suspensa glacies. Nix in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem interest, hoc inter pruina & glaciem, necnon inter niuem & glaciem interesse.

CAP. IV. POTERAM me, peracta quæstione, dimittere: sed bene emensum dabo: & quoniam cœpi tibi molestus esse, quicquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: & vere iam frigore infracto grando cadat. Nam, ut fallar tibi, verum mihi quidem persuadetur, qui me vsque ad mendacia hæc leuiora, in quibus es præcidi, non oculi tui solent, credulum præsto. Hieme aër riget: & ideo nondum in aquam vertitur, sed in niuem, cui aër propior est. Cum uer cœpit, maior inclinatio aëris sequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt stillicidia. Ideo, ut ait Virgilius noster:

—*Cum uuit imbriferum ver,*

vehementior immutatio est aëris undique patefacti & soluentis se, ipso tempore adiuuante. Ob hoc nubi graues

magis, vastique quam pertinaces deferuntur. Brumas lentas pluuia habet & minues: quales sæpe solent interuenire, cum pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cum altum frigus, & triste cælum est. Præterea aquilone flante, & suum cælum habente, minutæ pluuia sunt. Austro imber improbius est, & guttæ pleniores sunt.

CAP. V. REM à nostris positam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterite. Quid enim mali est, aliquid & faciliiori iudici scribere? Immo si omnia argumenta ad lancem ceperimus exigere, silentium indicetur. Pauca enim admodum sunt sine aduersario. Cetera etiam si vincunt, litigant. Aiunt, quicquid circa Scythiam & Pontum & Septentrionalem plagam, glaciatum & astrictum est, vere relaxari. Tunc flumina gelata discedere, tunc obrutos montes niuem soluere. Credibile est ergo, frigidus spiritus inde fieri, & verno cælo immisceri. Illud quoque adiciunt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, censeo, si vuleris verum exquirere, niuem ita caue experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum qui fixam & duram niuem calcant, quam eorum qui teneram & labefactam. Ergo si non mentiuntur, quicquid ex illis Septentrionalibus locis iam distributa niue & glacie frangente se fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidumque aëra alligat, & perstringit. Itaque cum pluuia futura erat, grandis fit, iniuria frigitis.

CAP. VI. Non tempero mihi, quo minus omnium nostrarum ineptias proferam. Quosdam peritos obseruandarum nubium esse affirmant, & prædicere cum grandis ventura sit: & hoc intelligere vsu ipso potuisse, cum colorem nubium notassent, quem grandis toties insequeretur. Illud incredibile, Cleonis fuisse publice præpositos *Ζωφιδάρχοις*, speculatores futuræ grandinis. Hi cum signum dedissent, adesse iam grandinem, quid expectas? ut homines ad penulas discurrentes, aut ad scortea? Immo pro se quisque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes alio declinabant, cum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat. Et ne tu auidas, aut crudelos

deles existimes nubes, digitum suum bene acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat: Nec minus ab huius aegello grando se auertebat, quam ab illo in quo maioribus hostiis exorata erat.

CAP. VII. RATIONEM huius rei quidam quærunt. Alteri, vt homines sapientissimos decet, negant posse fieri, vt cum grandine aliquis paciscatur, & tempestates munusculis redimat, quamuis munera etiam deos vincant. Alteri suspicati ipsos aiunt, esse in ipso sanguine vim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse vis tanta, vt in altum penetret, & eam sentiant nubes? Quando expeditius erat dicere. Mendacium & fabula est? At Cleonis iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempestatis: quod negligentia eorum vineæ vapullassent aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebatur & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil posse fieri, tam palam est, vt huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit.

CAP. VIII. VNAM rem adhuc adiciam, & fauere ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aëris fieri, quæ prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis. Vna, quod omnis terrarum euaporatio, cum multum intra se feruidi aridiq; habeat, hoc est calidior, quo recentior. Altera, quod radij solis à terra resiliunt, & in se recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora persulfantur. At quæcunque depressa sunt, minus ventis verberantur.

CAP. IX. ACCEDIT his ratio Democriti. Omne corpus quo solidius est, hoc calorem citius concipit, & diutius seruat. Itaque si in sole posueris æneum vas & vitreum & argenteum, æneo citius calor accedet, diutius hærebit. Adicit deinde, quare hoc existimet fieri. His, inquit, corporibus quæ duriora, & pressiora, densioraque sunt, necesse est minora foramina esse, & tenuiorem in singulis spiritum. Sequitur vt quemadmodum minora balnearia & minora miliaria citius calefiunt, si hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celerius feruorem sentiant, &

propter easdem angustias, quicquid recesserunt, tardius reddant.

C A P. X. HÆC longe præparata ad id perducunt, de quo nunc quaeritur. Omnis aër quo propior est terris, hoc crassior. Quemadmodum in aqua & in omni humore fax ima est: ita in aëre spississima quæque desidunt. Iam autem probatum est, omnia quo crassioris solidiorisque materiae sunt, hoc fidelius custodire calorem receptum: sed quo editior est aër, & quo longius à terrarum colluue recessit, hoc sincerior puriorque est. Itaque solem non retinet, sed velut per inane transmittit: ideo minus calefit.

C A P. XI. C O N T R A autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora esse debere, quo soli propiora sunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes, in tantum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis viciniam possit. Excelsa sunt ista, quamdiu nobis comparantur: at vero ubi ad vniuersum respexeris, manifesta est omnium humilitas. Inter se vincuntur, & vincunt. Ceterum in tantum nihil attollitur, ut collatione totius nulla sit vel maximis portio: quod nisi esset, non diceremus, totum orbem terrarum pilam esse. Pilæ proprietates est, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in lusoria pila. Non multum illi commissuræ & rimæ earum nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiant ad speciem rotundi, sic nec in vniuerso quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altioremontem, quia solem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere potest, longiorem hominem citius quam pusillum debere calefieri, & citius caput eius quam pedes. At quisquis mundum mensura sua æstimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut caelestia magis sentiat, velut in propinquum illis accesserit. Montes isti quos suspicimus, & vertices æterna niue obsessi, nihilominus in imo sunt: propius quidem soli est mons quam campus aut vallis: sed sic, quomodo est pilus pilo crassior. Isto enim modo, & arbor alia magis quam

quam alia dicitur vicina celo, quod falsum est: quia inter pusilla non potest esse magnum discrimen, nisi dum inter se comparantur. Vbi ad collationem immensi corporis ventum est, nihil interest quanto alterum altero sit maius: quia etiam si magno discrimine, tamen minima dicuntur.

CAP. XII. SED ad propositum reuertar, propter has quas retuli causas, plerisque placuit, in ea parte aëris nitentem concipi, quæ vicina terris est: & ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër & plus habet frigoris, quam ut in aquam & imbrem transeat, & minus quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis.

CAP. XIII. QUID istas, inquis, ineptias, quibus ne litigator sit quisquam, nec melior, tam operose persequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cum multo magis ad nos dici à te pertineat, quare emendæ non sint niues. Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud & sine effectu iurgium est. Litigemus tamen: etiam si superior futura est, pugnantem ac reluctantes vindicat. Quid porro? Hanc ipsam inspectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cum querimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinae similem habere naturam, plus illi spiritus quam aquæ inesse, non puras exprobrari illis, cum emere aquam turpe sit, si nec aquam quidem emunt? Nos verò queramus potius, quomodo fiant niues, quam quomodo feruentur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per sapores ætatisque disponere, inuenimus quomodo stiparemus niuem, ut ea ætatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hæc diligentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitam mereamur aquam. Nobis dolet, quod spiritum, quod solem emere non possumus, quod hic aër etiam delicatus diuitibusque ex facili nec emptus venit. O quam nobis male est, quod quicquam à rerum natura in medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius haustum vitæ publicum fecit: hoc quod tam homini quam feris, auiibusque & inerrantibus animalibus, in usum large ac beatè profudit, contra se ingenio a luxuria redegit ad pretium. Adco nihil potest illi placere, nisi carum. Vnum hoc orat

quod diuites in æquum turbæ deduceret, quod vno non possent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ molestæ sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum sit, vt nulla nobis aqua satis frigida videretur, quæ flueret, dicam. Quamdiu sanus & salubris cibi capax stomachus est: impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æstus, sed suos sentit, vbi ebrietas continua visceribus insedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid necessario quæritur, quo æstus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remediis incitat vitium. Itaque non æstate tantum, sed & media hieme niuem hac causa bibunt. Quæ rei huius causa est, nisi intestinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum vnquam quo interquiescerent, datum est, sed prandia cœnis vsque in lucem perductis, ingesta sunt, & distentos copia ferculorum ac varietate, comessatio altius interfit? Deinde nunquam intermissa intemperantia, quicquid ante decoxerat, efferauit, & in desiderium semper noui rigoris accendit. Itaque quamuis cœnationem velis ac specularibus muniant, & igne multo doment hiemem, nihilominus stomachus ille solutus, & æstu suo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupentisque frigida spargimus, vt ad sensum sui redeant: ita viscera istorum vitiiis torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa vehementiore percussis. Inde est, inquam, quod nec niue quidem contenti sunt, sed glaciem, velut certior illi ex solido rigor sit, exquirunt, ac sæpe repetitis aquis diluunt: quæ non è summo tollitur, sed vt vim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius est pretium: sed habet institores aqua, & annonam, pro pudor! variam. Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulerunt, & properè cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi fecissent, si vidissent reponendæ niuis officinas, & toriuementa portandæ aquæ deseruientia, cuius colorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant? At, dij boni, quam facîle est extinguere sitim sanam! sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibus ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est.

Sed

Sed ardententes boletos, & raptim condimento suo mersatos, demittunt pæne fumantes, quos deinde restinguant niuatis portionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros, non sorbere solum niuem, sed etiam esse, & frustra eius in scyphos suos deicere, ne inter ipsam bibendi moram tepefiant. Sitim istam esse putas? Febris est: & quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in cutem effuso colore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis, omnia consuetudine vim suam perdere? Itaque nix ista, in qua etiamnum natatis, eo peruenit vîu, & quotidiana stomachi seruitute, vt aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærîte illa frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor.

LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aëris motu agitur.

CAPVT I.

VENTVS est fluens aër. Quidam ita definiunt. Ventus est aër fluens in vnâ partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia nunquam aër tam immobilis est, vt non in aliqua sit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in vnâ partem inclinatur. Itaque si legeris,

Cum placidum staret mare,

scito illud non stare, sed succuti leuiter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illuc impetum capiat. Idem & de aëre iudicandum est, non esse vnquam immobilem eriani si quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet. Cum sol in aliquem clausum locum infusus est, videmus corpusculâ minuta in aduersum ferri, alia sursum, alia deorsum, variè

concurfantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus est maris agitatio: quia tranquillum quoque agitur. At ille abunde sibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus est maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua cum maxime quærimus, non circumscribetur, qui ita se gesserit, vt dicat: Ventus est fluens aër in vnam partem: aut, Ventus est est fluens impetu; aut vis aëris in vnam partem euntis; aut cursus aëris aliquo concitator. Scio quid responderi pro definitione altera possit. Quid necesse est adhibere te, In vnam partem fluens aër? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, si tantum intra se mouetur, sed si aliquo fertur. Potest ergo aliquid moueri, & non fluere: at è contrario non potest fluere, nisi in vnam partem. Sed si hæc breuitas satis à calumnia tuta est, hac vtamur. Si vero aliquis circumspectior est, verbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniam satis de formula disputatum est.

CAP. II. DEMOCRITVS ait, cum in angusto inani multa sunt corpuscula, quæ ille atomos vocat, sequi ventum. At contra, quietum & placidum aëris statum esse, cum in multo inani pauca sunt corpuscula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas est, sine tumultu ambulatur: vbi turba in angustum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: sic in hoc quo circumdati sumus spatio, cum exiguum locum multa corpora impleuerint, necesse est alia aliis incidant, & impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur, ex quibus nascitur ventus, cum illa quæ collectabantur incubuere, & diu fluctuata ad dubia inclinauere se. At vbi in magna laxitate corpora pauca versantur, nec arictare possunt, nec impelli.

CAP. III. Hoc falsum esse, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus est, cum aër nubilo grauis est. Atqui tunc plurima corpora se in angustum contulere: & inde spissior nubium grauitas est. Adhæc nunc, quod circa flumina & lacus frequens nebula est, arctatis coniunctisque corporibus; nec tamen ventus est. Interdum vero tanta caligo effunditur, vs conspectum in vicino stantium

etiam eripiat: quod non eueniret, nisi in paruum locum corpora se multa compellerent. Atqui nullum tempus magis quàm nebulosum, caret vento. Adde nunc, quod è contratio venit, vt sol matutinum aëra spissum & humidum ortu suo tenuet. Tunc surgit aura, cùm datum est laxamentum corporibus, & stipatio illorum ac turba resoluta est.

CAP. IV. QVOMODO, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Alias enim terra ipsa magnam vim aëris eicit, & ex abdito spirat: aliàs cum magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merferat, immutatio ipsa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam mihi persuaderi potest, nec vt taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non sine magna narium iniuriâ emittitur, & ventrem interdum cum sono exonerat, interdum secretius sic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere spiritum. Bene nobiscum agitur, quod semper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc verius est, dicere, multa ex omni parte terrarum & assidua ferri corpuscula: quæ, cum coaceruata sunt, deinde extenuari sole ceperint, quia omnis quod in angusto dilatatur, spatium maius desiderat, ventus existit?

CAP. V. QVID ergo? hanc solam esse causam venti existimas, aquarum terrarumque euaporationes? Ex his grauitatem aeris fieri, deinde solui impetu, cùm in quæ densa steterat vt est necesse, extenuata nituntur in amplio-rem locum? Ego verò & hanc iudico. Ceterum illa est longè verior causa, valentiorque, habere aera naturalem vim mouendi se: nec aliunde concipere, sed inesse illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc existimas, nobis quidem datas vires esse, quibus nos moueremus, aera autem inertem, inagitabilem relictum esse? cum aqua motum suum habeat, etiam ventis quiescentibus: nec enim aliter animalia edere posset. Muscum quoque inna-sci aquis, & herbosa quædam videmus, summo ianantia.

CAP. VI. EST ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia consumit, quædam etiam creat. &

quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur, habet ergo aliquam vim talem aër, & ideo modo spissat se, modo expandit & purgat: alias contrahit, alias diducit ac differt. Hoc ergo interest inter aëra & ventum, quod inter lacum & flumen: aliquando per se ipse sol causa venti est, fundens rigentem aëra, & ex denso coactoque explicans.

CAP. VII. IN vniuersum de ventis diximus: nunc vtrium incipimus illos excutere. Fortasse apparebit quemadmodum fiat, si apparuerit quando & vnde procedant. Primum ergo antelucanos status inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo sinu feruntur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole: nec fertur vltra terrarum aspectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec vltra aëstatem durat. Et inde maxime venit, vbi aquarum plurimum & montium est. Plana licet abundant aquis, tamen carent aura: hac dico, quæ pro vento valet.

CAP. VIII. QVOMODO ergo talis status concipitur, quem Græci ἐνὸς πτεῦ vocant? Quicquid ex se paludes & flumina emittunt (id autem & multum est, & assiduum) per diem solis alimentum est: nocte non exhauritur, sed montibus inclusum, in vnam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam se non capit, sed exprimitur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus est. Itaque eo incumbit, quo liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coacta incurrant. Huius rei argumentum est, quod prima noctis parte non spirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena est, & operata, quærit quo defluat: & eo potissimum exit, vbi plurimum vacui est, & magna ac patens aëra. Adicit autem ei stimulos ortus solis, feriens gelidum aëra. Nam etiam antequam appareat, lumine ipso valet: & nondum quidem aëra radiis impellit, iam tamen lacescit & irritat, luce præmissa. Nam cum ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur tempore. Ideo non vltra matutinum illis datur flare: omnis illorum vis conspectu solis extinguitur: etiam si violentiores flauere, circa medium tamen diem relanguescunt: nec vquam vsque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac breuior est, prout valentioribus minoribusve collecta causis est.

CAP. IX. QVARE tamen tales venti vere & æstare validiores sunt? Leuissimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, surgunt. Quia ver aquæ sius est, & ex plurimis aquis locisque ob humidam cœli naturam saturis & redundantibus, maior euaporatio est. At quare æstare æquè profunditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui euocat ex euntia, ac vehementius trahit, quicquid ex his sponte redi solet: deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula emanare solita & efflare, terra ex se atque humor emittit. Facit autem ventum sol ortus, non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ solem antecedit, nondum aëra calefacit, sed percutit tantum: percussus autem in larus cedit. Quanquam ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, cum ex calore fiat. Non habet forsitan tantum teporis, quantum tactu appareat. Opus tamen suum facit, & densa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clausa sunt, vt solem accipere non possint, illa quoque nubila & tristi luce calefiunt, & per diem minus quam noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & à se repellit. Ergo sol quoque idem facit. Et ideo quibusdam videtur, inde flatus esse, vnde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, & contra ortum plenis velis navigatur. Quod non eueniret si semper ventus ferretur à sole.

CAP. X. ETESIÆ quoque, qui in argumentum à quibusdam aduocantur, non minus propositum adiungat. Dicam primum quid illis placeat: deinde, cur displiceat mihi. Etesia, inquiunt, hieme non sunt: quia breuissimis diebus sol desinit, priusquam frigus euincatur. Itaque niues & ponuntur, & durantur. Æstate incipiunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo simile est, concussas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectaque spirare liberius. Itaque plura ex Septentrionali parte cœli corpora exire, & in hæc loca quæ remissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetum Etesias sumere: & ob hoc à solstitio illis initium est, vltraque ortum caniculæ non va-

lent : quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egestum est. At sol mutato cursu in nostram rector tenditur : & alteram partem ætris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Etesiarum flatus æstatem frangit, & à mensum feruentissimorum gravitate defendit.

CAP. XI. NVNC, quod promisi, dicendum est, quare Etesia illos non adiuent, nec quicquam huic conferant causæ. Dicimus autem luce auram incitari, tandem subsidere, cum illam sol attigit. Atqui Etesia ob hoc somniculosi à nautis & delicari vocantur, quod (vt ait Gallo) mane nesciunt surgere: eo tempore fere incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura est : quod non accideret, si vt auras, ita illos sol commoueret. Adiace nunc quod si causa illis flatus est, spatium diei ac longitudo, etiam ante solstitium flarent, cum longissimi dies sunt, & cum maximè niues tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc sub niue.

CAP. XII. SVNT quædam genera ventorum quæ ruptæ nubes & in pronum solutæ præmittunt. Hos Græci ventos *caroplas* vocant. Qui hoc (vt puto) modo sunt, cum magna inæqualitas ac dissimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in sublime eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida: ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, cum in vnum conglobata sunt, verisimile est quasdam cavas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tibiæ angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus : qui maius desiderat spatium, cum euerberatus cursu parum libero incaluit : & ob hoc amplior fit, scinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui fere procellosus est, quia superne demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fusus nec per aperum venit, sed laborat, & iter sibi ac pugna parat. Hic fere brevis flatus est. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideo tumultuosus venit aliquando, non sine igne ac sono cœli. Hi venti multo maiores diurnioresque sunt, si alios quoque flatus ex eadem causa ruentes in se abstulere, & in vnam conflixere plures: sicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quando separatis suis cursus est: eum vero plures in se aquas con-

conuertere, fluminum iustorum ac perennem magnitudinem excedunt. Idem credibile est fieri & in procellis, vt sint breues quamdiu singulae sunt, vbi vero sociare vires, & ex pluribus caeli partibus elisus spiritus eodem se contulit, & impetus illis accedit, & mora.

CAP. XIII. FACIT ergo ventum resoluta nubes: quæ plurimis modis soluitur. Nonnunquam conglobationem illam spiritus rumpit inclusi & in exitum nitentis luctatio: nonnunquam calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio, vt magnorum inter se corporum attritus. Hoc loco, si tibi videtur, queri potest, cur turbo fiat: qui euenire in fluminibus solet, vt quamdiu sine impedimento feruntur, simplex & rectum illis iter sit: vbi incurere in aliquod saxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas sine exitu fluctant, ita vt circumlata in se sorbentur, & vorticem efficiant. Sic ventus quamdiu nihil obstitit, vires suas effundit: Vbi aliquo promontorio percussus est, aut vi locorum coeuntium in canalem conuexum tenuemque collectus, sæpius in se volutatur, similemque illis, quas diximus conuerti, aquis facit vorticem. Hic ventus circumactus, & eundem ambiens locum, & se in ipsa vertigine concitans, turbo est. Qui si pugnacior est, ac diutius volutatur, inflammatur, & efficit quem *πυρσπιρα* Græci vocant. Hic est igneus turbo. Hi fere omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiantur, & toræ naues in sublime tollantur. Etiamnum quidam venti diuersos ex se generant, & impulsam aera in alias quoque partes, quam in quas ipsi inclinauerunt, dispergunt. Illud quoque dicam quod mihi occurrit, quem admodum stillicidia, quamuis iam inclinent se & labantur, nondum tamen effecere lapsum, sed vbi plura coiere, & turba vires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: sic quamdiu leues sunt aeris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus est: tunc esse incipit, cum omnes illos miscuit, & in vnum impetum contulit. Spiritum à vento modus separat: vehementior enim spiritus, ventus est: inuicem spiritus leuiter fluens, aer.

CAP. XIV. REPETAM nunc quod primo dixeram, edi è specu ventos, recessuque interiore terrarum. Non tota solida contextu terra in vnum vsque fundatur, sed multie partibus caua.

—Et casus suspensa latebris.

alicubi habet inania sine humote. Ibi etiam nulla lux discrimen aëris monstrat, dicam tamen nubes nebulaeque in obscuro consistere: Nam ne hæc quidam supra terras, quia videntur, sunt: sed quia sunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id sunt, quod non videntur. Flumina illic scias, licet nostris paria sublabi: alia leuiter ducta, alia in confragosis locis præcipitando sanantia. Quid ergo? non illud aquæ dabis, esse aliquos & sub terra lacus, & quasdam aquas sine exitu stagnare? Quæ si ita sunt, necesse est & illud, aëra onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulsa suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutrirî inter obscura flatus, cum tantum vitium fecerint, quanto aut terræ obstantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per hanc caueram in nostras sedes efferantur. Illud verò manifestum est, magnam esse sub terris vim sulphuris, & aliorum non minus ignem alentium. per hæc loca cum se, exitum quaerens spiritus, torfit, accendat flammam ipso obstructu necesse est. Deinde flammis latius fufis, etiam si quid ignaui aëris era extenuatum moueri, & viam cum fremitu vasto atque impetu quaerere. Sed hoc diligentius persequar, cum quæram de motibus terræ.

CAP. XV. NVN C mihi permittite narrare fabulam. Asclepiodotus auctor est, demissos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim destitutum, vt explorarent quæ vbertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset vetus auaritia: descendisse illos cum multo lumine, & multos durasse dies: deinde longa via fatigatos, vidisse flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vastos, pares nostris, nec compressos quidem terra supereminente, sed liberæ laxitatis, non sine horrore visos. Cum magna hæc legi voluptate: intellexi enim sæculum nostrum, non notis vitiis, sed iam antiquitus traditis laborare: nec nostra arate primum auaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris malè abstrusa quasisse. Illi quoque maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes cæciderunt, & supra lucrum sub ruina steterunt. Ante Philipptum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altissimis vsque latebris
 seque-

sequerentur, & relicto spiritu libero, in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierumque perueniret disserimen, & à tergo lucem relinqueret. Quæ tanta spes fuit? Quæ tanta necessitas hominem ad sidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merfit, ut euereret aurum, non minore periculo querendum, quam possidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque raptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris à qua se auerit. Nulli ergo mortuo terrarum grauis est, quam istis supra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, vbi nouam rerum positionem, terrarumque pendentium habitus, ventosque per cæcum inane experiretur, & aquarum in illis fluctu horridos fontes, & altam perpetuamque noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt.

CAP. XVI. SED ut ad id, de quo agitur, reuertar, venti quatuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septentrionemque diuisi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

*Euras ad auroram Nabataeque regna recessit,
Persidaque, & radiis inza subdita matutinis.
Vesper & occiduo qua litora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro. Scythiam septemque triones
Horrifer inua sit Boreas, contraria tellus
Nubilus assiduus, pluuiaque madescit ab austro.*

Vel si breuius illos complecti mauis, in vnam tempestatem (quod fieri nullo modo potest) congregentur:

*Vna Eurusque Notusque runt, creberque procellis
Africus, —*

& qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cæli partes in ternas diuidunt, & singulis ventis binos suffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat: nec sine causa. Non enim eodem semper loco sol oritur, aut occidit: sed alius est ortus occasusque æquinoctialis: (bis autem æquinoctium est) alius solstitialis, alius hibernus. Qui surgit ab oriente æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur: Greci illum ἀφάνιστον vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem nostri vocauerunt Vulturum. Et Lilius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum pro-

spera, in qua Hannibal & contra solem orientem exercitum nostrum, & contra ventum constituit: cum venti adiutorio ac fulgoris præstringentis oculos hostium, vicit, Varro quoque hoc nomen usurpat. Sed & Eius iam ciuitate donatus est, & nostro sermone non tanquam alienus interuenit. Ab oriente solstitiali excitatum, Græci *ἄριος* appellant; apud nos sine nomine est. Æquinoctialis occideas Frauonium mittit: quem Zephyrum esse dicent tibi, etiam qui Græcè nesciunt loqui. A solstitiali occidente Corus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis est, & in vnam partem rapax: Argestes fere mollis est, & tam euntibus communis, quam redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus feribundus & ruens apud Græcos *ἄρξ* dicitur. A septentrionali latere summus est Aquilo, medius septentrio, imus Thracia. Huic deest apud nos vocabulum. A meridano axe Euro notus est. Deinde Notus Latine Auster Deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est.

CAP. XVII. PLACET autem duodecim ventos esse: non quia vbique tot sint (quosdam enim inclinatio terrarum excludit) sed quonia plures nusquam sunt. Sic casus sex dicimus: non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quam sex. Qui duodecim ventos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem ventorum esse, quot cæli discrimina. Cælum enim diuiditur in circulos quinque qui per mundi cardines eunt. Est septentrionalis, est solstitialis, est æquinoctialis, est brumalis, est contrarius septentrionali. His sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit, vt scis. Dimidia enim pars mundi semper supra, dimidia infra est. Hanc lineam quæ inter aperta & occulta est, Græci *ὀπίσθησις* vocant: nostri finitorem dixerunt, alij finientem. Adiciendus est ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transuersa currunt & alios interuentu suo scindunt. Necessè autem est, tot aëris discrimina esse, quot partes. Ergo horizon siue finiens circulus, quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occasu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit regiones duas adiicit. Si duodecim aer discrimina accipit, & totidem facit

cit ventos. Quidam sunt quorundam locorum proprii, qui non transmittunt, sed in proximum ferunt. Non est illis à latere vniuersi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat, Calabria Iapyx, Athenas Sciron, Pamphiliam Carægis, Galliam Circius: cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cœli sui debeant ei. Diuus certè Augustus templum illi, cum in Gallia moraretur, & vouit & fecit. Infinitum est, si singulos velim persequi. Nulla enim p̄p̄termodum regio est, quæ non habeat aliquem flatum ex se nascentem, & circa se cadentem.

CAP. XVIII INTER cetera itaque prouidentia operâ, hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione suspexit. Non enim ex vna causa ventos aut inuenit, aut per diuersa disposuit: sed primum vt aëra non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent, vitali quæ tractoris. Deinde vt imbres terris subministrarent, iudemque nimios compescerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi possent. In Italiam Auster impellit, Aquilo in Africam reicit: Etesia non patiuntur apud nos nubes consistere. Iidem totam Indiam & Ethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non possunt, nisi flatu sup̄tenua admixta seruandis ventilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem ruptis velamentis suis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret. Quid, quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis miscuit? Ingens naturæ beneficium, si illud in iniuriam suam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæsare olim maiore vulgo dictitatum est, & à Tito Liuiο positum, in incerto esse, vtrum illum magis nasci Reipub. profuerit, an non nasci, dici etiam de ventis potest: adeo quicquid ex illis vtile & necessariū est, non potest his repensari, quæ in perniciem suam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non sunt ista natura sua bona, si vitio male vtentium nocent. Nimirum in hoc prouidentia, ac dispositor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidum, effudit: non vt nos classes partem freti occupaturas completemus milite armato, & hostem in mari aut post mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & 12

mutuum compellit exitium? Vela ventis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi causa. Incertam fortunam experimur, vim tempestatum nulla ope humana superabilem, mortem sine spe sepulturae. Non erat tanti, si ad pacem per ista veheremur. Nunc autem cum euaserimus tot scopulos latentes, & insidias vadosi maris: cum effugerimus procellosos desuper montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit: cum inuolutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuisa nauigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tot malis portus excipiet? Bellum scilicet, & obuius in litore hostis, & trucidandæ gentes tracturæ magna ex parte victorem, & antiquarum urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus scribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? Quid maria inquietamus? Parum videlicet ad mortes nostras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos casus incurrens. Emetiri cuique annos suos ex commo licet, & ad senectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata cessantia. Miseri, quid queritis? mortem, quæ ubique superest? Petet illa vos & ex lectulo: sed ubique innocentes petat: occupabit vos in vestra domo: sed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam, circumferre pericula, & rueri in ignotos, iratum sine iniuria, occurrentia deuastantem, ac ferarum more occidere quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame mortuus est: nos sine vlla parsimonia nostri alienique sanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum felicitas est ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuerit? Parum est, intra orbem suum ferere. Sic Persarum rex stolidissimus in Græciam traiecit, quam exercitus non vincet, cum impleuerit. Sic Alexander vltior Bactris & Indis volet querere quid sit vltra magnû mare, & indignabitur aliquid esse vltimum sibi. Sic Parthis auaritia Cæsulum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem præsaga fulmina, & deos resistentes: per hominum deorumque iras ad aurum ibitur.

non immerito quis dixerit rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos stare vetuisset, & inhibito discursu furentium, in sua quemque terra stare iussisset. Si nihil aliud, certe suos quisque tantum ac suorum malo nasceretur. Nunc parum vi domestica, externis quoque laborandum est. Nulla terra tam longè remota est, quæ non mittere aliquo suum malum possit. Vnde scio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota molien? Vnde scio hoc mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (vt paulo ante dicebam) queri possumus de auctore nostri Deo, si beneficia eius corrumpimus, & vt essent contraria, efficiamus. Dedit ille ventos ad custodiendam cœli terrarumque temperiem, ad euocandas suppressandasque aquas, ad alendos fatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vltiora noscenda. fuisset enim imperitium animal, & sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur naturalis teli sine. Dedit ventos, vt commoda cuiusque regionis fierent communia: non vt legiones equitemque gestarent, nec vt perniciosâ gentibus arma transueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non nostro malo accipimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum est? Nihil inuenies tam manifestæ utilitatis, quod non in contrariû transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipsi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem est his & illis causa soluendi: sed iusta nulli. Diuersis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam testium loco dandus est, minima esse quæ homines emant vita. Immo, Lucili carissime, si bene furorem illorum æstimaueris, id est nostrum, (in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cum cogitaueris vita parati ea in quibus vita consumitur.

LIBER SEXTVS.

In quo de terra motu agitur.

CAPVT I.

DOMPEIOS, celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Sabianumque litus, ab altera Herculansense conueniunt, mareque ex aperto conductum amœno sinu cingit, defedisse terræmotu, vetaxis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus; & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores nostri solebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic. Regulo & Virginio consulti, qui Campaniam nunquam securam huius mali, indemnem tamen, & toties defunctam metu, magna strage vastauit. Nam & Herculansenis oppidi pars ruit, dubieque stant etiam quæ relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ve sine clade, ita non sine querela est. Neapolis quoque priuaciam multa, publicè nihil amisit, leuiter ingenti malo perstrieta. Villæ verò præruptæ passim sine iniuria tremuere. Adiiciunt his sexcentorum ouium gregem exanimatum, & diuisas statuas, motæ post hoc mentis aliquos atque impotes sui errasse. Quorumvî causas excutimus, & propoliti operis contextus exigit, & ipse in hoc tempus congruens casu. Quærenda sunt trepidis solatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundusiple concutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si quod vau immobile est in illo fixumque, vt cuncta in seintenta sustineat, fluctuat? Si, quod primum habet terra, perdidit, stare: vbi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculum inueniente

nient? quo sollicita confugient, si ab vno metus nascitur, & funditus trahitur? Consternatio omnium est, vbi tecta crepuere, & ruina signum dedit; tunc præceptis quisque se protipit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam latebram prospicimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod vrbes sitæ sunt, quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, discedit ac titubat? Quid ibi esse, non dico auxilij, sed solatij potest, vbi timor fugam perdidit? Quid est, inquam satis munium? Quid ad tutelam alterius ac sui firimum? Hostem muro repellam: præruptæ altiudinis castella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos vindicant portus. Nimborum vim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non sequitur incendium: aduersus tonitrua & minas cæli, subterraneæ domus, & defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille cælestis non transueberat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Nunquam fulmina populos perusserunt. Pestilens cælum exhaustit vrbes, non abstulit. Hoc malum latissime patens, inenitabile, audum, publice noxium: non enim domos solas, aut familias, aut vrbes singulas haurit, sed gentes totas regionisque subuertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse; sed supra nobilissimas vrbes, si ne vlllo vestigio prioris habitus solum extenditur. Nec desunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & è virotum numero viuam auferuntur: tanquam non omne fatum ad eundem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iustitiæ suæ naturæ præcipuum, quod cum ad exitum ventum est, omnes in æquo sumus. Nihil itaque interest, vtrum me apis vnus elidat, an monte toto premat: vtrum supra me domus vnus onus veniat; & sub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in vasto terrarum dehiscentium sinu: solum in illud profundum, an cum magno comitatu populorum condentium ferat. Nihil interest mea, quantum circa me tem

meam tumultus sit: ipsa vbiq̄ue tantundem est. Proinde magnum sumamus animum, aduersus istam cladem, quæ nec euitari nec prouideri potest. Desinamus audire istos, qui Campaniæ renuntiauerunt, quippe post hunc casum emigrauerunt, negantque se vnquam ipsam regionem accessuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, & si nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam vires suas fortuna consumpsit, & quæ in futurum ruina sua sulca sunt? Erramus enim si vllam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacent lege. Nihil ita, vt immobile esset, natura concepit. alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa suspenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Asia duodecim vrbes simul perdidit. Anno priore Achaïam & Macedoniam, quæcunque est ista vis mali quæ incurrit, nunc Campaniam læsit. Circuit fatum, & si quid diu præterit, repetit. Quædam rarius sollicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse & innoxium finit. Non homines tantum, qui breuis & caduca res nascimur: vrbes oræque terrarum & litora, & ipsum mare in seruitutem fati venit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunæ & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velocissima est leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipsum supra quod stamus, stabile non esse. Neque enim Campaniæ istud aut Achaïæ, sed omnis soli vitium est, male coherere, & ex causis pluribus resolui, & summam manere, partibus ruere.

CAP. II. Quid ago? Solatium aduersus pericula dare promiseram, ecce vndique timenda denuntio. Nemo quicquam esse quietis æternæ: quod & perire non possit, & perdere. Ego vero hoc ipsum solatij loco pono, & quidem valentissimi: quandoquidem sine remedio timor stultus est. ratio terrorem prudentibus excutit, imperi-

tis sit

tit fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter ignes & hostem stupentibus dictum est:

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda; circumspicite quam leuibus causis disceriamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non somnus, sine mensura quadam salubria sunt. Iam intelligitis nugatoria esse nostra, & imbecilla corpuscula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi satis esset, quod tremunt terræ, quod subito dissipantur, ac superposita deducunt. Magni se æstimat qui fulmina & motus terrarum hiatisque formidat: vult ille, imbecillitati suæ conficius timere pituitam: ita videlicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc nisi mundi partibus motis, nisi cælum intonuerit, nisi terra subsederit, perire non possumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidē dolor, sed aliqua à latere eius scissura conficit: & ego timeam terras trementes, quem crassior salua suffocat? Ego extimescam emotum sedibus suis mare, & ne æstus maiore quam solet cursu plus aquarum trahens superueniat, cum quosdam strangulauerit potio male lapsa per fauces? Quam stultū est, mare horrere, cum scias, stillididio perire te posse? Nullum est maius solatium mortis, quam ipsa mortalitas: Nullū autem omnium istorū quæ extrinsecus terræt quam quod innumerabilia pericula in ipso sinu sunt. Quid enim demētius, quā ad tonitura succidere, & sub terram correpere fulminū metu? quid stultius, quam timere mutationē, aut subitos montium lapsus, & irruptiones maris extra litus eiectionis: cum mors vbique præsto sit: & vndique occurrat: nihilque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis valeat? Adeo non debent nos ista confundere, tanquā plus in se mali habeant, quam vulgaris mors: Vt contra, cum sit necessarium ē vita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuat. Necesse est mori vbicunque, quandoque. Stet licet ista humus, & se teneat suis finibus, nec vlla iactetur iniuria: supra me quandoque erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cuius mali: rumpitur, & me in immensam altitudinem

abducit. Quid porro? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querat, si rerum natura non me vult iacere in ignobili loco? si mihi iniicit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo iaclyto carmine:

Si cadendum est, inquit, mihi, cœlo cecidisse velim.

Idem licet dicere: Si cadendum est, cadam orbe concusso, non quia fas est optare publicam cladem: sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoque videre mortalem.

CAP. III. ILLUD quoque proderit præsumere animo, nihil horum deos facere: nec ira numinum, aut cœlum concuti aut terram. Suas ista causas habet: nec ex imperio læuiunt, sed ex quibusdam vitiis vt corpora nostra, turbantur: & tunc, cum facere videntur iniuriam, accipiunt: Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia sunt: vtpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria: ex insolito formido est maior. Quare autem quicquam nobis insolitum est? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit. Damus itaque huius negligentia pœnas, tamquam nouis terri: cum illa non sint noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incuit mentibus, & quidem publice, siue deficere sol vitus est, siue luna, cuius obscuratio frequentior, aut parte sui, aut tota delituit? Longæque magis illæ aëthæ in transversum faces, & cœli magna pars ardens & crinita sidera, & plures solis orbis, & stellæ per diem visæ, subitque transcursus ignium, multam post se lucem trahentium. nihil horum siue timore minatur; & cum timendi sit causa, nescire, non est tanti scire, ne timeas? quanto scius est; causas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quicquam inueniri dignius potest, cui se non tantum commodet, sed impendat.

CAP. IV. QUÆRIMVS ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid sit illa valentius, quid tantum onus vi sua labefactet: cui modo tremat, modo luxata subsidat, nunc in partes diuisa discedat: & alias inætuallum ruinæ suæ diu seruet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrsus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret ignes.

ignefque nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per secula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & defert montes, subrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidant, digna res est excuti. Quod, inquis, erit precium operæ? quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim quicquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura vsui, quam quod hominem magnificentia sui detinet: nec mercede sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit propter quod accidant hæc: quorum est adeo mihi dulcis inspectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri an aras aliquid nobis aut ad scientiam, aut certè ad diligentiam adiecerit.

CAP. V. CAUSAM qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere: alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam esse dixerunt: sed non liquere, quæ essent. Nunc singula persequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones veterum parum exactas esse, & rudes. Circa verum adhuc erratur. Nona omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limitata sunt: & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conspectu, introspicere, & in deorum secreta descendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui sperauit posse reperiri. cum excusatione itaque veteres audiendi sunt. Nulla res consummata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutissima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen aras quod agit inueniet: sed in omni alio negotio, longè semper à perfecto fuere principia.

CAP. VI. IN aqua causam esse, nec ab vno dictum est, nec vno modo Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore portari & innatare: siue illud Oceanum vocas, siue magnum mare, siue alterius naturæ, simplicem adhuc aquam & humilimum elementum. Hac, inquit, vnda sustinetur orbis, velut aliquod grande nauigium, &

grauē his aquis quas premet. Superuacuum est reddere causas, propter quas existimat, grauiſſimam partem mundi posse spiritū tam tenui fugacique gestari: non enim tunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, quas esse in causa quibus hic orbis agitur, quod in omni maiore motu erumpunt fere noui fontes: sicut in nauigiis quoque euenit, ut si inclinata sunt, & abiere in latus, aquam sorbeant, quæ in omni onere eorum quæ vehit, si immodicè depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextra sinistraque solito magis surgit. Hanc opinionem falsam esse, non est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, tota aliquando concuteretur, semper moueretur: nec agitari illam mirarēmur, sed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim nauis dimidia iactatur. nunc vero non terrarum vniuersarum, sed ex parte motus est. Quomodo ergo fieri potest, ut quod totum vehitur, totum non agitur, si id quo vehitur, agitur est? At quare aquæ erumpunt? Primum omnium sepe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa vnda prorumperet, à lateribus terra circumfunderetur: sicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquarum, quoties nauigia desidunt, in lateribus maximè appareat. Ad vltimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore, & ferente vniuersa.

CAP. VII. QUIDAM motum terrarum aquæ imputare: sed non ex eadem causa. Per omnem, inquit, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes quorum nauigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per æstatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medijs inter pacata & hostilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Asiamque discernans; Alter Germanos, quidam gentem belli, repellens. Adiace nunc parentissimos lacus & stagna populis inter se ignotis circumdata, & inluctabiles nauigio paludes, nec ipsis quidem inter se peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus, quorum

vires

vires quam repentinæ, quam breues? Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura facièsque est. Illic quoque aliæ vasto cursu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt: aliæ languidiore in vadis refunduntur, & leniter ac quietè fluunt. Quis autem neget vastis illas receptaculis concipi, & cessare multis inertes locis? Non est diu probandum, ibi multas aquas esse, vbi omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multoque funderet. Si hoc verum est, necesse est, aliquando illic amnis excrescat, & relictis ripis violentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreseat verberabit. Potest fieri, vt aliquam regionem riuus affluens excedat, ac secum trahat aliquam molem: qua lapsa, superposita quatiantur. Iam vero nimis oculis permittit, nec vltima illos sit producere animum, qui non credit esse in abscondito terræ sinus maris vasti. Nec enim video, quid prohibeat vel obstet, quo minus illic habeatur aliquid etiam in abscondito litus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quod superiora cum tot animalibus erant diuidenda: abstrusa enim, & sine possessore deserta, liberius vndis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne intervallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Potest ergo maior solito exorta tempestat, aliquam partem terrarum impulsam vehementius mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant, subito eius accessu vapulaure; & villas in conspectu collocatas fluctus, qui longe audiebat, inuasit. Illic quoque potest accidere ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum sit sine motu superstantium:

CAP. VIII. NON quidem existimo diu te hæsitaturum, an credas esse subterraneos amnes & mare absconditum. Vnde enim ista prorumpunt, vnde ad nos veniunt, nisi quod origo humoris inclusa est? Age, cum vides interruptum Tigrim in medio itineris sicari, & non vniuersum auerti, sed paulatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde consumi: quo illum putas abire nisi in obscura terrarum: vti que cum videas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat? Quid cum

vides Alpheim, celebratum poetis, in Achaia mergi, & in Sicilia rursus transiecto mari effundere amœnissimum fontem Arethusam? nescis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili aestiua inundatio, & hanc esse, à terra illum erumpere, & augeri non supernis aquis, sed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæsar, ut aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantissimus, ad vestigandum caput Nili miserat; audiui narrantes, longum illos iter peregisse. cum à Rege Æthiopiæ in structi auxilio, commendatique proximis regibus, penetrassent: Ad ulteriora quidam, aiebant, peruenimus; ad immensas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec sperare quisquam potest: ita implicitæ aquis herbæ sunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod nisi paruum & vnius capax, limosa & obsita palus non ferat. Ibi, inquit, videmus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed siue caput illa, siue accessio est Nili, siue tunc nascitur, siue in terras ex priore recepta cursu redit: nonne tu credis illam, quicquid est, ex magno terrarum lacu ascendere? Habeant enim oportet pluribus locis sparsum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu possint.

CAP. IX. I G NEM causam motus quidam, & quidem non eandem iudicant: in primis Anaxagoras, qui existimat, simili pæne ex causa & aere, concuti, & terram: cum in inferiore parte spiritus crassum aera, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoque nebula frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisione nubium, cursuque celsi aeris, emicuit. Hic ipse in obuia incurrit, exitum querens ac diuellit repugnantia: donec per angusta aut natus est viam exeundi ad cœlum, aut vi atque iniuria fecit. Alij in igne causam quidem esse, sed non ob hoc iudicant: sed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque consumat. Quæ si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partium, quæ subiectis adminiculis destitutæ labant, donec corruere, nullo occurrente, quod non exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus vasti aperiantur: aut cum diu nutauere, super ea se quæ supersunt stantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quoties incendio pars cruitatis laborat, cum exusta trabes

trabes sunt, aut corrupta quæ superioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata fastigia concidunt, & tamdiu differuntur atque incerta sunt, donec in solido resederunt.

CAP. X. ANAXIMENES ait, terram ipsam esse causam motus, nec extrinsecus incutere, quod illam impedit: sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus violentia excusserit. Sed his quoque cessantibus non desesse, propter quod aliquid abscedat aut reuellatur. Nam primum omnia vetustate labuntur, nec quicquam tutum à senectute est. Hæc solida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percussa, tamen decidunt, cum plus ponderis habere quam virium: ita in hoc vniuerso terræ corpore euenit, ut partes eius vetustate soluantur, soluta cadant, & tremorem superioribus afferant: primum dum abscedunt (nihil enim utique magnum sine motu eius, cui hæsit, abscinditur) deinde cum deciderunt, solido exceptæ resiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac sapius pellitur, toties solo in nouum impetum missa. Si vero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus vicina concutit fluctu, quem subitum vastumque illisum ex alto pondus eicit.

CAP. XI. QUIDAM ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, necesse est igentem vaporem sine exitu voluant, qui vi sua spiritum intendit: & si acrius institit, opposita diffundit: si vero remissior fuit, nihil amplius quam mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credimus, cum violentus ac vastus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatone inundantium aquarum, quicquid pulsauerit, agit.

CAP. XII. SPIRITVM esse qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelans antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi iam omnia spatia plena sunt, & in quantum aer potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes angustias

dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit vt terræ, spiritu luctante, & fugam quærente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus est, præcedit aeris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis spiritus, quæ concitare ventos solet, in inferna sede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamuis hiberno tempore & inquieto, per superiores dies ær stetit. Quid ergo? Nunquam stante vento terra concussa est? Admodum raro duo fluere simul venti. Fieri tamen & potest, & solet: quod si recipimus, & constat duos ventos rem simul gere-re: quid ni accidere possit, vt alter superiorem aerã agit, alter inferum?

CAP. XII. IN hac sententia licet ponas Aristotelem, & discipulum eius Theophrastum, non, vt Græcis visum est, diuini tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi sine labore. Quid vtrique placeat exponam. Semper aliqua euaporatio est è terra, quæ modo arida est, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata, cum vteriolem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in se reuoluitur: dumque rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta enisus est, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partem philosophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquisitor fuit. Huius tale decretum est: Frigidum & calidum semper in contraria abeunt, & vna esse non possunt: eo frigidum confluunt, vnde vis calida discessit: & inuicem ibi calidum est, vnde frigus expulsus est. Hoc quod dico, verum est: sed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cum supra terram frigus est, calent putei, nec minus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens: qui cum in inferiora peruenit, & eo se quantum poterat ingessit, quod densior, hoc validior est: huic alius superuenit, qui necessario congregatus, ille iam in angustum pressus, loco cedit. Idem contrario euenit, cum vis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illi calidi latet frigori cedens abit in angustum, & magno impetu agit: quia non patitur vtriusque natura concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæ-

quæque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra moueatur, solet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter posset, vt ait noster Virgilius,

Sub pedibus mugire solum, & iuga celsa moueri:

nisi hoc esset ventorum opus. Vices deinde huius pugnae sunt: definit calidi congregatio, ac rarius eruptio. Tunc frigida comescuntur & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis cursat, & vltro citroque spiritus commeat, concurritur.

CAP. XIV. SUNT qui existiment, spiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quam Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur, audi Cor-
pus nostrum & sanguine irrigatur, & spiritu, qui per sua itinera discurrit. Habemus autem quædam angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam inerat: quædam potentiora, in quibus colligitur & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem sanguinis tenent, & ventis, quos nil aliud quis quam animam vocauerit, peruium est. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi consistunt. Sed quemadmodum in corpore nostro dum bona valetudo est, venarum quoque imperturbata mobilitas modum seruat; vbi aliquid aduersi est, micat crebrius, & suspiria atque anhelitus, laborantis ac fessi signa sunt: ita terræ quoque, dum illis positio naturalis est, inconcussæ manent. Cum aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, icto vehementius, & quassante venas suas: nec, vt illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram. nam si hoc est, quemadmodum animal, tota vexationem sentiet. Neue enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, sed per omnes pari æqualitate discurrit. Vide ergo nunquid intret in illam spiritus ex circumfuso aëre: qui quandiu habet exitum, sine iniuriâ labitur, si offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente se à tetgo æra. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quem effluat inuenit, conglobatus illic furit, & huc atque illo circumagitur, aliaque deiicit, alia intercudit: cum tenuissimus,

idemque fortissimus, & irrepit quamvis in obstructa, & quicquid intravit, vi sua diducat & dissipet: tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum discedit, aut cum dedit in ipsam, qua illum emisit, cavernam fundamento spoliata confidit.

CAP. XV. QUIDAM ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantum primos illos aditus habet quos velut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illi casus imposuit. Alicubi diduxit, quicquid supernè terreni erat, aqua: alia torrentes exedere, alia æstibus magnis dirupta patuere. Per hæc intervalla intrat spiritus: quem si inclusit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituque præcluso, volutat. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est, in sublime se intendit, & terram prementem reverberat.

CAP. XVI. ETIAM NUM dicendum est, quod plerisque auctoribus placet, & in quo fortasse fiet dissensio. Non esse terram sine spiritu, palam est. Non tantum illo dico, quo se tenet, ac partes sui iungit, qui inest etiam saxis mortuisque corporibus: sed illi dico vitali, & vegeto & alente omnia. Hunc nisi haberet, quomodo tot arboris spiritum infunderet, non aliunde viventibus & tot satis? Quemadmodum tam diversas radices aliter atque aliter in se mersas foueret, quasdam summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & haustu atque alimento suo educantis? Leuibz adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus æther mundi summa pars claudit, omnes hæc stellæ, quarum iniri non potest numerus. omnis hic cœlestium cœtus, & (vt alia præteream) hic tam prope à nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitu non semel maior, alimentum ex terreato trahunt, & inter se partiuntur: nec vlllo alio scilicet, quam habitu terrarum sustentantur. Hoc illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa, tantoque, & se ipsa maiora terræ nutrire, nisi plena esset animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim non potest, vt non multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur, & ad tempus quidem quod exeat, nascitur. Nec enim esset perennis illi copia suffecturi in tot cœlestia spiritus, nisi

nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, & ex condito proferat. Non est ergo dubium quin multum spiritus lateat intus, & cæca sub terra spatia aër latus obtineat. Quod si verum est, necesse est id sæpe moueatur, quod re mobilissima plenum est. Nunquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietum quàm aër, & tam versabile & vagatione gaudens?

CAP. XVII. SEQUITUR ergo, vt naturam suam exerceat, & quod semper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: cum offenditur & retinetur, insanit, & moras suas abrumpit, non aliter quam ille pœta,

pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber est alueus, primas quasque aquas explicat. Vbi saxa manu vel casu illata pressere venientem, tunc impetum mora quærit: & quo plura opposita sunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo superuenit, & in se crescit, cum onus suum sustinere non potuit, vim ruina parat, & prona cum his quæ iacebant fugit. Idem spiritu fit: qui quo valentior agiliorq; est, citius rapitur, & vehementius septum omne disturbat. Ex quo motus fit, scilicet eius partis sub qua pugnatum est. Quod dicitur, verum esse ex illo probatur. Sæpe enim cum terræ motus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta est, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræ motu, quo Chalcis laborauit: quod apud Asclepiodorum inuenies, auditorem Posidonij, in ipsius Quæstionum naturalium causis. Inuenies & apud alios auctores, hiasse vno loco terram, & inde non exiguo tempore spirasse ventum: qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

CAP. XVIII. MAXIMA ergo causa est, propter quam terra moueatur, spiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti spatio later, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat, compellitque & in arctum agit, scilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Vnde crebra discedendi facultas est, & vndique obstitit, tunc

magno cum murmure montis.

Circum claustra fremit:

quæ diu pulsata conuellit ac iactat: eo actor, quo cum valentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlustrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus est, resistit: & aut per occulta diuiditur, ipso terræ motu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non potest cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: soluit enim quodecunque vinculum, & omne onus fert secum, infususque per minima, laxamentum sibi parat, indomita naturæ potentia liber, utique confitatus, sibi ius suum vindicat. Spiritus vero inuicta res est: nihil enim erit quod,

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras

Imperio premat ac vinculis & carcere frænet.

Sine dubio poetæ hunc voluerant videri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc ventum: nec id quod ventus est, posse iam claudi. Nam quod in clauso est, quiescit, & aëris statio est. Onnis in fuga ventus est. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici spiritu, quod corpora quoque nostra non aliter tremunt, quam si spiritum aliqua causa conturbat: cum timore contractus est, cum senectute languescit, & venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut sub accessione cursu suo deicitur. Nam quamdiu sine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus est tremor corpori. Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quæ suo vigore tenebat, deficiens concuit, quicquid integer tulerat.

CAP. XIX. METRODORVM Chium necesse est audiamus, quod vult sententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cum satius sit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, quam præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam discessione percurrit ac resonat, & tam leuiter mota, tamen circum, non sine tactu eius tumultuque quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendencium vastitas habet aëra suum; quem simul alius superne incidens

dens percussit, agitatur, non aliter quam illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonnerunt.

CAP. XX. VENIAMVS nunc ad eos qui omnia ista quæ retuli in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque: & id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terræ concaua est, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac est aliquid tenuè, & ceteris liquidius. Hoc cum superueniente grauitate reiectum est, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quod modo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est. Vbi in vnum locum congesta est, & capere se desinit, aliquo incumbit, & primo viam pondere aperit, deinde impetu: Nec enim exire nisi per deuexum potest, diu inclusa, nec in directum cadere moderate, aut sine concussionè eorum per quæ & in quæ cadit. Si vero cum iam rapi cœperit, aliquo loco substitit, & illa vis fluminis in se reuoluta est, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto altius fidit, & fundus ipse vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maximè aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnunquam impellit vndas, & si vehementius instat, eum scilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in coacta itinera coniectas, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis ventis est, & spiritus subtilior est quàm vt possit excludi, & vehementior quàm vt sustineri concitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquod vnum ex istis esse affirmauerunt, corripit: cum sit arduum, de iis quæ coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere. Ergo, vt ait, potest terram mouere aqua, si partes aliquas eluit & abrasit, quibus desit posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terram mouere impressio spiritus. Fortasse enim aër extrinsecus alio intrante aère, agitatus. Fortasse aliqua parte subito decedente percutitur, & inde motum capit. Fortasse aliqua parte terræ velut columnis quibusdam ac pilis sustinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremir

pondus impositum. Fortasse calida vis spiritus in ignem versa, & fulmini similis, cum magna strage obstantium fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut spiritus agitato, ipso motu crescens, & se incitans, ab imo in summa vsque profertur: nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem, quam spiritum.

CAP. XXI. NOBIS quoque placet, hunc spiritum esse, qui tanta possit conari, quo nihil est in rerum natura potentius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem, quæ vehementissima sunt valent. Ignem spiritus concitat: aquæ si ventum detrabas, inertes sunt. tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus: qui potest dissipare magna spatia terrarum, & novos montes subrectos extollere, & insulas non ante visas in medio mari ponere. Therasiam nostræ atatis insulam, spectantibus nautis in Ægeo mari enatam, quis dubitat quin in lucem spiritus vexerit? Duo genera sunt (vt Posidonio placet) quibus mouetur terræ: vtrique nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur: altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro vocabulo signatum est: non enim sine causa. Tremorem terræ dixere maiores, qui vtrique dissimilis est. nam nec succutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, sed vibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longe perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur. Cum dissimiles ij motus inter se sint, causæ eorum diuersæ sunt.

CAP. XXII. PRIUS ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt, & rotæ maiore nisu in salebras inciderant, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, cum petra e latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub terris fieri potest, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cauernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et sic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantum pon-
dere

dere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est auferit, & illam (vt ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vsque eo infirmat illa quæ quotidie attriuit, vt desinant esse oneri ferendo. Tunt saxa vasti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab imo reperculsit, non passura consistere, succutit. Et ruere omnia visa repente: vt ait Virgilius noster. Huius motus succutientis terras hæc erit causa. Ad alteram transeo.

CAP. XXIII. RARA terræ natura est, multumque habens vacui: per has raritates spiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, vt paulo ante retuli, causa: si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Callisthenes probat, non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furi-bundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimer. Nam quoties quis dixerit: Occidit Persarum multa milia: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Omnia Oceano tenuis vicit, ipsum quoque tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ vsque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his quæ fecit nihil tam magnum erit quam scelus Callisthenes. Hic Callisthenes in libris quibus describit quemadmodum Helice Burisque mersæ sint, qui illas casus in mare, vel in illas mare immiserit, dicit id quod in priore parte dictum est. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum vbique, ita & sub mari. Deinde & cum obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, hæc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissime mari opposita vexantur, & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas literas Græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐνοσίχθων vocari.

CAP. XXIV. SPIRITVM esse huius mali causam, & ipse contentio: de illo disputabo, quomodo inter hic spiritus:

Vtrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac potentiora: & vtrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus cutis spiritum respuit: nec est illi introitus, nisi per quem trahitur: nec consistere quidem à nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non enim inter nervos pulpasve, sed in visceribus & palato interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, vel ex hoc, quod motus non in summo terræ, circæ summa est, sed subter & ab imo. Huius indicium est, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motus scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo verisimile est, terram, ex alto moueri, & illic spiritum in cauernis ingentibus concipi. Immo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc potest esse, quod cum vehementi motu adaperitum ingenti ruina solum est, totas nonnunquam vrbes & recipit hiatus ille, & abscondit. Thucydides ait, circa Peleponnesiaci belli tempus, Atalantam insulam aut totam, aut certe maxima ex parte superfusam. Idem Sidonio accidisse, Posidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, & campos interiisse. Quod iam dicam quemadmodum existimem fieri.

CAP. XV. CVM spiritus magna vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cepitque rixari, & de eivus cogitare, latera ipsa intra quæ later, læpius percutit, supra quæ vrbes interdum sitæ sunt. Hæc nonnunquam adeo concutiuntur, vt ædificia superposita procumbant: nonnunquam in tantum, vt parietes, quibus fertur omne regimen caui, decendant in illum subterruacantem locum, & totæque vrbes in immensam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Ollam Olympo coheruisse, deinde terrarum motu recessisse, & scissam viuis magnitudi-

nem montis in duas partes: tunc effugisse Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccavit, abductis in ſequa ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladō flumen iſter Helim & Megalen polin medius eſt, quem terrarū motus effudit. Per hoc quidprobo? In laxos ſpecus (quid. n. aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarū ſpatia commouerentur, & vnā multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec vnquā per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic, qui impleuit fabulis vrbe, nō trāſcendit Cāpaniā. Quid dicam, cū Chalcis tremuit, Thebas ſteſiſſe? Cum laborauit Aegiū, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe: Illa vaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit vrbes, Helicē & Burin, citra Aegiū cōſtitit. Apparet ergo, in tantum ſpatium motū protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat.

CAP. XXVI. POTERAM ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Aegyptum nunquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admodum eſt. Turbidus enim deſluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & cum ſubinde apponens pricibus terris, Aegyptum annuo incremento ſemper vltra ſtatit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa era & ſedens ſtructura, cum partes glutinarentur: nec quicquam inane interuenire poterat, cum ſolido liquidū ac mollē ſemper accederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit:

Inmotamque colli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, credula natio, dixerunt non moueri, auctore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotan fuiſſe, ſed circa Peloponeſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe: Inter multa, inquit, prodigia, quibus denuntiata eſt duarum vrbiū Hēices & Buris euerſio, fuit maxime notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habet concauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo atri

reditum. Ob hoc etiam insulas esse certioris soli, vrbesque eo tutiores, quo propius ad mare accesserunt. Falsa hæc esse, Pompeij & Herculaneum sensere. Adiace nunc, quod omnis ora maris obnoxia est motibus. Sic Paphos non semel corrui, sic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitur. Tyros & ipsa tam mouetur, quam diluitur. Hæ ferè causa redduntur, propter quas tremat terra.

CAP. XXVII. QVÆDAM tamen propria in hoc Campano motu accidisse narrantur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim sexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarum motus pestilentiam fieri. Nec id mirum est: multa enim mortifera in alto latent. At aër ipse, qui vel terrarum culpa vel pigritia, & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est: vel corruptus internorum ignium vitio, cum est longo situ emissus, purum hunc liquidumque macular ac polluit, insuetumque ducentibus spiritum affert noua genera morborum. Quid, quod aquæ inutiles pestilentesque in abdito latent, vt quas nunquam vsus exerceat, nunquam aura liberior verberet? crassæ iraque & graui caligine sempiternaque tectæ, nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus est illis, quiq; inter illas paludes iacet, cum enersit, latè vitium suum spargit, & haurientes necat. Facilius aut pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurere solet, quo audiora sunt: aperto cælo plurimum vruntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oves verò mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capra, corruptas esse non miror, cum afflatum diri aëris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille & hominibus si maior exiisset: sed illum copia aëris sinceri extinguit antequam vt ab homine posset trahi, iurgeret.

CAP. XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena nascuntur non manu sparsa, sed sponte: solo scilicet habente, vt boni, ita mali semina. Quid, quod pluribus Italiae locis per quædam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tantum est? Aues quoque si in illum incidunt

sint, antequam cœlo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quam per vim elisæ fauces tument. Hic spiritus quamdiu terris continetur tenui foramine fluens, non plus potentiaæ habet quam vt despectantia & vltro sibi illata conficiat. Vbi per secula conditis tenebris, ac tristitia loci creuit in vitium, ipsa ingrauescit mora: hoc peior, quo segnior. Cùm autem exitum nactus est, æternum illud vmbrosi frigoris malum, & infernam noctem soluit, ac regionis nostræ aëra infuscat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium. Inde subitæ continuæque mortes, & monstrosa genera morborum, vt ex nouis orta causis: Breuis aut longa clades est, prout vitia valere. Nec prius pestilentia desinit, quam spiritum illum grauem exercuit laxitas cœli, ventorumque iactatio.

C A P. XXIX. NAM quod aliquot insanis attonitisque similes discurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus est, quid vbi publicè terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum est, animos inter dolorem & metum destitutos aberrasse? Non est facile, inter magna non desipere. Itaque lenissima ferè ingenia in tantum venere formidinis, vt sibi exciderent. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit; similisque furenti, quisquis timet: sed alios cito timor sibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementia trãffert. Inde inter bella errauere lymphatici: nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. Statuam diuisam non miror, cùm dixerim montes à montibus recessisse, & ipsum diruptum esse ab imo solum.

*Hac loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina
 (Tantum cui longinqua valet mutare vetustas)
 Dissiluisse ferunt: cùm protinus vtraque tellus
 Vna foret, venit medio vi pontus & undis
 Hesperium Siculo latus absceidit, aruâque & vrbes
 Litore diductas, angusto interluit æstu.*

Vides totas regiones à suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbiũ fieri gentiumque discidium, cùm pars naturæ cõcitata est ex se, vel aliquod mare ingens spiritus impegit, quorum mira, vt

ex toto, vis est. Quamuis enim parte sc̄uiat: mundi tamen viribus sc̄uit. Sic & Hispanias à contextu Africæ mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia teiecta est. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim sunt in quibus nisus est per angusta. Quantas res ij terrarum tremores, quamque mira spectacula ediderint, satis dictum est.

CAP. XXX. Cvx ergo aliquis ad hoc stupet, quod ævnius statuz ne solidum quidem, sed concavum ac tenue, diruptum est: cum fortasse in illud se spiritus, quærens fugam incluserit? Illud verò quis nescit? Diductis ædificia angulis vidimus moveri, iterumque componi. Quædam verò parum aptata positu suo, & à fabris negligentius solutiusque composita. terræmotus sæpius agitata compegit. Quod si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ solida sunt, scindit, & pilas operibus subditas dissipat: quid est, quare quisquam dignum annorari putet, sectam esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non desit enim assidue tremere Campania, elementius quidem, sed ingenti damno, quia pressa & quassa quatiebat: quibus ad cadendum male stantibus, non erat impelli, sed agitari. Nondum videlicet spiritus omnis exciderat, sed adhuc emissa parte maiore oberrabat.

CAP. XXXI. INTER argumenta quibus probatur, spiritu ista fieri, non est quod dubites & hoc ponere. Cum maximus editus tremor est, quod in vrbes terrasque sc̄uitum est, non potest par illi subseq̄ui alijs, sed post maximum leues motus sunt, quia vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus nō idem possunt, nec illis pugna est: cum iam viam inuenerint, sequanturque ea qua prima vis ac maxima euasit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab eruditissimo & grauissimo viro cognitum: fortè enim cum hoc euenit, lauabatur, vidisse se affirmabat in balneo tessellas, quibus solum erat stratum, alteram ab altera separari, iterumque committi: & aquam modo recipi in commissuras, pavimento recedente, modo compresso, bullire & elidi. Eundem audiui narrantem, vidisse se molles materias, mollius crebriusque tremere.

tremere, quam natura duras.

CAP. XXII. HÆC, Lucili virorum optime, quantum ad ipsas causas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert nostra fortiores fieri, quam doctiores. Sed alterum sine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quam bonis artibus, quam à cõtèmpatione naturæ. Quem enim non hic ipse casus aduersus omnes firmauerit & crexerit? Quid est cur ego hominem aut feram, quid est cur sagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Fluminib. & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouocanda est, siue nos æquo vastoque impetu aggreditur, siue quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quam minax veniat, quantumque sit quod in nos trahat: quod à nobis petit, minimum est. Hoc senectus à nobis ablatura est, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obsequens stomacho, hoc pes leuiter offensus. pusilla res est hominis anima, sed ingens res est contempus animæ. Hanc qui contempserit, securus videbit maria perturbari: etiam si illa omnes excitauerint ventis, etiam si æstus aliqua perturbatione mundi, totum in terras verteret oceanum. Securus aspiciet fulminantis cœli truncem & horridam faciem: frãgatur licet cœlum, & ignes suos in exitum omnium, in primis suum, misceat, securus aspiciet ruptis compagibus dehiscens solum. Illa licet inferorum regna retegantur, stabit super illam voraginem intrepidus: & fortasse quo debet cadere, desiliet. Quid ad me quam sint magna quibus pereo? Ipsum perire non est magnum. Proinde si volumus esse felices, si nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, si despiciere fortunam superuacua promittentem, leuia minitantem, si volumus tranquillè degere, & ipsis diis de felicitate controuersiam facere, anima in expedito est habenda. Siue illam insidiæ, siue morbi petent, siue hostium gladii, siue insularum cadentium fragor, siue ipsarum ruina terrarum, siue vasta vis ignium, vrbes agrosque pari clade cõplexa, quum libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quam exeuim hortari, & cum bonis omnibus emitte: vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, sed de tempore est quaestio. Facis quod quandoque faciendum est. Nec rogaueris,

nec timberis, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quæ genuit, expectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter se venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones vrbesq; vastant, non naufragiorum totas classes sorbentium metus est, non arma contraria disposita vexillis, & in mutuam perniciem multorum milium par furor; non pestilentia, & ardentes promiscuè, communes populis cadentibus rogi. Istud leue est, quid timeamus? Graue est, potius semel incidat quàm semper impendat. Ego autem perire timeam, cùm terra ante me pereat, cum ista quatiuntur quæ quatiunt, & in iniuriam nostram non sine sua veniunt? Helicè Burimq; totas mare accepit: ego de vno corpusevolutimeam? Supra oppida duo navigatur: duo autè, quæ novimus, quæ in nostrâ notitiam memoria litteris servata perduxit. Quam multa alia aliis locis mersa sunt? quòt populos aut terra in se, aut mare includit? Ergo reculem mei finè, cum sciam me sine fine non esse? immo cum sciã omnia esse finita? Ego vltimũ suspirium timeam? quantum potes itaque, ipse te nos humiles facit: hic est qui ipsam vitam cui parcat, inquietat, ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres cõstanter, si cogitaveris nihil interesse inter exiguũ tẽpus & longum. Hoc è sunt quas perdimus. Puta dies esse, puta menses, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perveniam ad illos? fluit tẽpus, & audissimos sui deserit. Nec quod futurũ est, meũ est, nec quod fuit. In puncto fugientis tẽporis pendeo: & magni est, modicum fuisse. Eleganter Lælius ille Sapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis sexaginta, quos non habes? ne ex hoc quidem intelligimus incomprehensibilis vitæ conditionem & fortem temporis semper alieni, quos annos annumeramus omisso. Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus. Moriendum est. Quando? quid tua? mors naturæ lex est, motus tributum officiumq; mortalium, malorumq; omnium remedium est. Optabit illam quisquis timet. Omnibus omissis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarè: vt si ita tulerit, possis illi vel obuiam exire.

LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAPVT I.

NEMO vsque eo tardus & hebes & demissus in terrā est, vt ad diuina nō erigatur, ac tota mente consurgat: vtique vbi nouum ali- quod è cælo miraculum fulsit. Na quādiu solira decurrunt, magnitudinem rerū consuetudo subducit. Ita enim conpositi sumus vt nos quotidiana, etiā si admiratione digna sunt, transeant: contra minimarum quoque rerum, si insolitæ prodierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more muratum est, omnium vultus in cælo est. Sol spectatorem, nisi cum deficit non habet. Nemo obseruat lunam, nisi laborantem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat. Quando illa maiora sunt, quod sol totidem (vt ita dicam) gradus quot dies habet, & annum circuitu suo claudit: quod à solstitio statim inclinatur, & dat spatium noctibus: quod sidera abscondit: quod terras, cum tanto maior sit illis, non vrit, sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperando fouet: quod lunam nunquam implet, nisi aduersam sibi, nec obscurat. Hæc tamen non annotamus, quam diu ordo seruatur. Si quid turbatum est, aut præter consuetudinem emicuit, spectamus, interrogamus, ostendimus. A deo naturale est, magis noua quàm magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus & insolitæ figuræ ignis apparuit, nemo nō scire quid sit, cupit: & obliuis aliorum,

de aduentio quærit : ignarus vtrum debeat mirari , an timere . Non enim defunt qui terreant , qui significationes eius graues prædicent . Sæcitantur itaque , & cognoscere volunt prodigium sit , an fidus . At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæsierit , aut didicerit vtilius , quàm de stellarum siderumque natura : vtrum flamma contracta , quod & visus noster affirmat , & ipsum ab illis fluens lumen , & calor inde descendens : an non sint flammei orbis . sed solida quædam terrenaque corpora , quæ per igneos tractus labentia inde splendorem trahant , coloremque non de suo clara . In qua opinione magni fuere viri , qui sidera crediderunt ex duro concreta , & ignem alienum pascencia . Nam per se , inquit , flamma diffugeret , nisi aliquid haberet quod teneret , & à quo teneretur , conglobatamque nec stabili inditam corpori , profecto iam mundus turbine suo dissipasset .

CAP. XII. Ad hæc inuestiganda proderit quærere , num Cometæ eius conditionis sint , cuius superiora . Videntur enim cum illis quædam habere communia , ortus & occasus , ipsam quoque , quæmuis spargantur & longius exeant , faciem æquè enim ignei splendidi que sunt . Itaque si omnia terrena sidera sunt , his quoque eadem fors erit . Si verò nihil aliud sunt quàm purus ignis , manent que mensibus senis , nec illos conuersio mundi soluit , & velocitas : illa quoque possunt & tenui constare materia , nec ob hoc discuti a siduo cœli circumactu . Illo quoque pertinebit hoc excussisse , vt sciamus , vtrum mundus terra stante circumear , an mundo stante terra vertatur . Fuerunt enim qui dicerent , nos esse , quos rerum natura nescientes ferat , nec cœli motu fieri ortus & occasus , sed ipsos oriri & occidere . Dignares est contemplatione , vt sciamus in quo rerum statu simus : pigerrimam sortiti , an velocissimam sedem : circa nos Deus omnia , an nos agat . Necessarium est autem , veteres ortus Cometarum habere collectos . Deprehendi enim propter raritatem eorum cursus adhuc non potest , nec explorari , an vices seruent , & illos ad suum diem certus ordo producat . Noua hæc cœlestium obseruatio est , & nuper in Græciam nucta .

CAP. XIII. DEMOCRITVS quoque , subtilissimus antiquorum omnium . suspicari ait se , plures stellas esse quæ
eius

currant: sed nec numerum illarum posuit, nec nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam transtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cœli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon postea, diligens & ipse inquisitor, defectiones quidem solis servatas ab Ægyptiis collector: nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermisurus, si quid explorati apud illos comperisset. Duo certè, qui apud Chaldæos studuisse se dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritissimus inspiciendorum naturalium, inter se dissident. Hic enim ait, Cometas numero stellarum errantium poni à Chaldæis, tenerique curius eorum. Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de cometis habere comprehensi, sed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati & intorti.

CAP. IV. PRIMVM ergo, si tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes sublimium motus, stella Saturni. Hæc cum proxima signa Marti premit, aut in Lunæ viciniam transit, aut in solis incidit radios, natura ventosa & frigida, contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. Deinde si radios solis assumpsit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque consentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi evaporatio, splendores tantum cœli citra ictum minaces mouet. Illa autem calidior sicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes verò & faces, quæ nullo alio inter se quam magnitudine distant, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaque in se globus aliquis aëris claudit, quem turbinem dicimus, quacunque fertur, præbet speciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat quamdiu mansit aëris illa complexio, humidi intra se terrenique multum vehens.

CAP. V. VT à proximis mendaciis incipiam, falsum est, faces & trabes exprimi turbidine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur: ideoque arbuta radicitus vellit, & quocunque incubuit, solam nudat: silvas interim & cæta corripuens, inferior ferè nubibus, vti que nunquam altior. At contra trabes editior cœli pars offentat. Ita nunquam

nubibus obstitērunt. Præterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. Super ista velociter definit, & ipse se sua vi rumpit. Trabes autem non transeunt, nec præternolant ut faces, sed commorantur, & in eadem parte cœli collucēt. Chatimander quoque in eo libro quem de Cometis composuit, ait Anaxagoræ visum, grande insolitumque cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulsisse. Talem effigiem ignis longi fuisse, Callisthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare absconderet. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometem fuisse: ceterum ob nimium ardorem non apparuisse sparsum ignem: sed procedente tempore cum iam minus flagraret, reddidit suam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna, quæ notarentur: nihil tamen magis quam quod ut ille fulsit in cœlo, statim supra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Aristoteles non illam tantum, sed omnes trabes Cometæ esse crederet? Hanc habetis differentiam, quod iis continuus ignis est, ceteris sparsus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec villo loco intermissam, aut languidam, in ultimo vero partibus coactam: qualem fuisse illam, quam modo retuli, Callisthenes tradit.

CAP. VI. Dvo, inquit Epigenes, Cometarum genera sunt. Alij ardorem vndique effundunt, nec locum mutant: alij in vnam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & stellas prætermeant: quales duo ætate nostra visi sunt. Illi priores criniti, vndique etiam immoti, humiles fere sunt, & eisdem causis quibus trabes facesque constantur, & ex intemperie aëris turbidi multa secum arida humidaque terris exhalata versantis. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positum aëra, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat rursus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad constitutum redire. Pluviæ quoque, & alia tempestatum genera, ad præscriptum reuertuntur. Ut breuiter autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometæ existimat, qua sunt ignes turbine eiekti. Hoc vnum interest, quod illi turbines ex superioribus

riori parte in terras deprimuntur: ij de terra in superiora eleuantur.

CAP. VII. ADVERSUS hæc multa dicuntur. Primum si ventus in causa esset, nunquam cometes sine vento appareret. Nunc autem & quietissimo aere appareret. Deinde si vento fieret, cum vento caderet. Et si vento inciperet, cresceret vento: eoque esset ardentior, quo ille incitator. His accedit illud quoque. Ventus multas aeris partes impellit, Cometes in vno loco appareret: ventus in sublime non peruenit, Cometæ autem visuntur supra quam ventis ire licet. Transit deinde illos, quos ait certiores habere stellarum speciem, qui & procedunt, & signa prætereunt. Hos ait ex iisdem causis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum interesse, quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper agerentur, quo ventus hic nititur. Atqui variè concurrunt, alij in ortum, alij in occasum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde si aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, aliis ventis non orientur Cometæ, atqui oriuntur.

CAP. VIII. ILLAM nunc rationem eius (vtraque enim vitur) refellamus. Quicquid humidi aridique terra effluit, cum in vnum coit, ipsa discordia corporum, spiritum versat in Turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quicquid intra se comprehendit, cursu suo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet splendor ignis expressi, quam diu alimenta sufficiunt: quibus desinentibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbinum cursus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipsis ventis citator est: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum transierit, abscondat. Deinde turbinum motus vagus est & disiectus, & (vt Sallustij vtar verbis) verticosus: Cometarum autem compositus, & destinatum iter carpens. Num quis nostrum crederet, aut lunam, aut quinque sidera rapi vento, aut turbine rotari? Non, vt puto. Quare? quia non est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometas idem transferamus. Non confusè nec tumultuosè eunt, vt aliquis credat illos causis tur-

tulentis & inconstantibus pelli: deinde etiam si vertices isti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in a cum exprimere possent: non tamen supra lunam effertur. Omnis illis vsque in nubilum vis est. Cometas autem in mixtos stellis videmus per superiora labentes. Ergo verisimile non est in tantum spatium perseverare turbinem: qui quo maior est, maturius corrumpitur.

CAP. IX. VTRUMLIBET itaq; eligit: aut vis levis tã alte peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipsa se frangat. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) non exeunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atque necesse est his Cometis diuturnioribus & celsioribus plenior materia sit. Neque enim durius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebam modo, non posse diu verticem permanere, nec supra lunam, aut vsque in stellarum locum crescere. Nempè efficit turbinem, plurimorum ventorum inter ipsos luctatio. Hæc diu non potest esse. Nam cum vagus & incertus spiritus conuolutatus est, nouissimè vni vis omnium cedit. Nulla autem tempestas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent vitium, tanto minus temporis. Venti cum ad summum venerunt, remittuntur omni violentia. Necesse est ista concitatione in exitum sui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas est. Præterea violentius celeriusque in terra, circaque eam voluitur: quo celsior, eo solutior laxiorque est, & ob hoc diffunditur. Adice nunc, quod etiam si in summum pertenderet, vbi sideribus iter est, utique ab eo motu, qui vniuersum trahit solueretur. Quid enim est illa conuersione mundi citatius? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis dissiparetur, & terræ solida fortisque compages, nedum particula aeris torti.

CAP. X PRÆTEREA in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile est quam in turbine longior mora? Vtique motus motu contratio vincitur: habet enim suam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideraque alta trahit, celerique volamine torquet.

Et ut des eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo po-

do potest: quid de his Cometis dicetur, qui senis mensibus apparuerunt? Deinde duo debent esse motus eodem loco, alter ille diuinus & assiduus, suum sine intermissione peragens opus: alter nouus & recens, & turbine illatus. Necessesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbitas, ceterorumque supra lunam meantium motus, irreuocabilis est: nec hæsitat vsquam, nec resistit, nec dat vllam nobis suspensionem obiectæ sibi moræ. Fidem non habet, turbine violentissimum & perturbatissimum tempestatis genus, in medios siderum ordines peruenire & inter disposita ac tranquilla versari. Credamus ignem circumactæ turbine accendi, & hunc expulsum in sublime, præbere nobis opinionem speciemque sideris longi. At puto tale esse debet, quale est id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies est. In eodem enim vestigio versatur, & in columna modo circumagentis se voluitur. Ergo ignem quoque qui inclusus est, similem esse illi oportet. Atqui longus est, & discicus, minimeque similis in orbem coactæ.

CAP. XI. EPIGENEM relinquamus, & aliorum opiniones persequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud in primis præsumendum est, Cometæ non in vna parte cæli aspici, non in signifero tantum orbe, sed tam in ortu quàm in occasu, frequentissimè tamen circa Septentrionem. Forma eis non est vna. Quamuis enim Græci discrimina fecerint, eorum quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa se velut comam spargunt, & eorum quibus fusus quidem est ignis, sed in verticem tendens: tamen omnes isti eiusdem notæ sunt, Cometæque rectè dicuntur. Quorum cum post longum tempus appareant formæ, inter se eos comparare difficile est. Illo ipso tempore, quo apparent, inter spectantes de habitu illorum non conuenit: sed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dici aut lucidiorera esse aut rubicundiorera, & crines aut in interiora diductos, aut in latera diuisos. Sed siue sint aliquæ differentiæ illorum, siue non sint, eadem sunt ratione necesse est Cometæ. Illud vnum constare debet, præter solitum aspici nouam sideris faciem, circa se dissipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum hæc placet ratio, cum ex stellis errantibus, altera

se alteri applicuit, cōfuso in vnum duarum lumine, faciem longioris sideris reddi. Nec hoc tantum euenit cum stella stellam attingit, sed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas est, illustratur ab utraque, inflammaturque, & longum ignem efficit.

CAP. XII. His illud respondebimus, certum esse numerum stellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifestum fit, non illarum coitu fieri Cometen, sed proprium & sui iuris esse. Etiamnum frequenter stella sub altioris stellæ vestigium venit. Et Saturnus aliquando supra Iouem est, & Mars Venetem aut Mercurium recta linea despicit. Nec tamen propter hunc cursum, cum alter alterum subit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret. Omnib. enim aliqua stellæ in eodem signo simul sunt. Si Cometam faceret stella stellæ superueniens, momento esse desineret. Summa enim velocitas transuentium est. Ideo omnis siderum defectio breuis est: quia cito illas idem cursus, qui admouerat, abstrahit. Videmus solem & lunam intra exiguum tempus cum obscurari cœperit, liberari. Quanto celerior debet fieri in stellis congressio, tanto minoribus? Atqui Cometæ senis mensibus manent: quod non accideret, si duarum stellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu coherere non possunt, & necesse est illas lex celeritatis separet. Præterea ista nobis vicina videntur, ceterum interuallis ingentibus dissident. Quomodo ergo potest altera stella vsq; ad alteram stellam ignem mittere, ita vt utraq; iuncta videatur, cum sint ingenti regione diductæ? Stellarū, inquit, duarum lumē miscetur, & præbet vnius speciem. Nempe sic, quemadmodū rubicunda fit hubes solis incursu, quemadmodum vespertina aut matutina flauescunt, quemadmodum alterne arcus solis visitur. Hæc omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum non est eadem potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum vicinia nascitur. Superiora pura & sincera sunt, & coloris sui semper. Præterea si quid tale accideret, non haberet moram, sed exstingueretur cito: sicut coronæ, quæ solem lunamve cingunt, & intra breuissimum spatium exolescunt. Nec arcus quidem diu perseuerat. Si quid esset tale, à quo medium inter duas stellas spatium confunderetur,

tetur, æquè cito dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ solent. Stellis intra significum cursus est, hunc gyrum premunt: at Cometæ ubique cernuntur. Non magis certum est illis tempus quo appareant, quam locus vllus, vltra quem non exeant.

CAP. XIII. ADVERSVS hoc ab Artemidoto illa dicuntur, non has tantum stellas quinque discurrere, sed solas obseruatas esse. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obscuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum positionem talem, vt tunc demum, cum ad extremam eorum venere visantur. Ergo intercurrunt quædam stellæ, vt ait, nobis nouæ, quæ lumen suum cum stantibus misceant, & maiorem quam stellis mos est porrigant ignem. hoc ex his quæ mentiur, leuissimum est: tota eius narratio mundi, mendacium impudens est. Nam si illi credimus, summa cœli ora solidissima est, in modum tecti durata, & alti crassique corporis, quod atomi congestæ coæternatæque fecerunt. Fluic proxima superficies est ignea, ita compacta, vt solui vitarique non possit. Habet tamen spiramenta quædam, & quasi fenestras, per quas ex parte exteriori mundi insistant ignes, non tam magni, vt interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter consuetudinem apparent, influxerunt ex illa vtraque mundi iacente materia. Soluere ista quid aliud est quam manum exercere, & in ventum factare brachia?

CAP. XIV. VELIM tamen mihi dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit, quid sit quate credamus illi tantam esse crassitudinem cœli. Quid fuit quod illo tam solida corpora adduceret, & ibi detineret. Deinde quod tantæ crassitudinis est, necesse est & magni ponderis sit. Quomodo ergo in summo manent grauias? Quomodo illa moles non descendit, & se onere suo frangit? Fieri enim non potest, vt tanta vis ponderis, quantum ille sustinuit, pendeat, & leuibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiam nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, & cadere quidem, sed non apparere an cadat,

quia præcipitatio eius æterna est, nihil habens nouissimum in quod incurrat. Hoc quidem de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in ære staret. Fertur, inquit, semper: sed non apparet, an cadat, quia infinitum est in quod cadit. Quid est deinde quo probes, non quinque tantum stellas moueri, sed multas esse, & in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine ullo probabili argumento licet respondere, quid est quare non aliquis aut omnes stellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuvat ista stellarum passim euntium turba. Nam quo plures fuerint, sapius in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles sunt. Quid, quod testimonium dicit contra te omnis ætas, quæ tantum stellarum exortus & annotauit, & posteris tradidit?

CAP. XV. POST mortem Demetrii Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum Cometes effulsit, non minor sole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto uinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, & euauit claritas. Nouissime autem totus intercidit. Quot ergo coire stellas oportet ut tantum corpus efficiant? Mille in unum licet congreges, nunquam hunc ambitum solis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. deinde sustulit se diffuditque, & usque in æquinoctialem circulum venit, ita ut illam plagam cœli, cui lactea nomen est, in immensum extentus æquaret. Quot ergo conuenisse debent erraticæ, ut tam longum cœli tractum occuparent igne continuo?

CAP. XVI. CONTRA argumentum dictum est: contra testes dicendum est, Nec magna molitione detrahenda est auctoritas Ephoro: historicus est. Quidam incredibulum relictæ commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt: quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non cuitant, hi appetunt. Et in hoc commune de tota natione: quæ approbare opus suum, & fieri populare non putat posse, nisi illud mendacium aspersit, Ephorus uero non religiosus

simæ fidei, sæpe decipitur, sæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis custoditus est, qui ingentis rei traxit euentus, cum Helicen & Burin ortu suo merfit, ait illum discessisse in duas stellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset obseruare illud momentum, quo Cometes solutus & in duas partes redactus est? Quomodo autem si est qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas stellas diuisus sit, cum aliqua ex quinque stellis esse debuerit?

CAP. XVII. APOLLONIVS Myndius in diuersa opinione est. Ait enim, Cometen non vnum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarum confinio ignis extensus: sed & proprium sidus Cometes est, sicut solis aut lunæ. Talis illis forma est non in rotundum restricta, sed procerior, & in longum producta. Ceterum non est illi palam cursus: altiora mundi secat: & tunc demum apparet, cum in imum cursus sui venit. Nec est quod putemus eundem visum esse sub Claudio, quem sub Augusto vidimus: nec hunc qui sub Nerone Cæsare apparuit & Cometes detraxit infamiam, illi similem fuisse qui post necem diui Iulij, ludis Veneris genitricis circa vndecimam horam diei emerfit. Multi variique sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore: aliis rubor est sine vlla luce: aliis candor, & purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc non fixera, nec tenuis, sed multum circa se voluens fumidi ardoris. Creventi quidam minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt hi minuunt augentque lumen suum, quemadmodum alia sidera: quæ clariora, cum descendere sunt, maioraque ex loco propiore videntur: minora cum redeunt, & obscuriora, quia abducunt se longius.

CAP. XVIII. ADVERSUS hoc protinus responderetur, non idem accidere in Comets quod in cæteris. Comete enim quo primum die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant extinguui. Deinde quod aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur. Si esset Cometes essetque sidus, intra signiferi terminos moueretur, intra quod omne sidus cursus suo

colligit. Nunquam apparet stella per stellam. Acies nostra non potest per medium sidus exire, ut per illud superiora prospiciat. Per Cometen autem non aliter quam per nubem vteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non esse sidus, sed leuem ignem ac tumultuarium.

CAP. XIX. ZENON noster in illa sententia est: congruere indicat stellas, & radios inter se committere: hac societate luminis existere imaginem stellæ longioris. Ergo quidam nullos esse cometas existimant, sed species illorum per reperussionem vicinorum siderum, aut per conjunctionem coherentium reddi. Quidam aiunt esse quidem, sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectum mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non quibus sidetur nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur.

CAP. XX. In hac sententia sunt plerique nostrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in sublimi varia ignium concipi genera, & modo cœlū ardere, modo

Longos à tergo flammamm albescere tractus,

modo faces cum igne vasto rapi: ipsa enim fulmina, etsi velocitate mira, simul & perfringunt aciem, & relinquunt ignes suos, aëris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidem, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij vero ignes diu manent: nec ante discedunt, quam consumptum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa à Posidonio scripta miracula, columnæ, clypeique fragantes, aliæque insigni nouitate flammæ: quæ non aduertent animos si ex consuetudine & lege decurrerent. Ad hæc stupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, siue emicuit aliquid & fugit, siue compresso aëre & in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & vastum in concauo lumen? Exclamare posles, Quid est hoc?

mediam video discedere cœlum,

Pallensæque polo stellas.

quæ aliquando non expectata nocte fulserunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius ratio est, quæ alieno tempore apparent, quas esse, etiam cum laterent, constat. Multos Cometas non videmus, quod obscuro-

ran-

rantur radiis solis : quo deficiente quendam Cometam apparuisse, quem sol vicinus obtexerat, Posidonius tradit. Sæpe autem cum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipsa stella sole perfunditur, & ideo aspicere non potest Cometæ autem radios solis effugiunt.

CAP. XXI. PLACET ergo nostris, Cometæ, sicut faces, sicut tubas, irabesque, & alia ostenta cœli, denso aëre creari. Ideo circa Septentrionem frequentissimè apparent: quia illic plurimum est aëris pigri. Quare ergo non stat Cometæ, sed procedit? dicam. Ignium modo alimentum suum sequitur. Quamuis enim illi ad superiora nisus est: tamen deficiente materie retroiens ipse descendit, in aëra quoque, si dextram lævamque premit partem. Nulla enim illa via est: sed quæ illum vena pabuli sui duxit, illo repit, nec ut stella procedit, sed ut ignis pascitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito extinguitur? Sex enim mensibus hic quem nos Neronis principatu lætissimo videmus, spectandum se præbuit, in diversum illi Claudiano circumactus. Ille enim, à Septentrione in verticem surgens. Orientem petiit semper, obscurior: hic, ab eadem parte cepit, sed in occidentem tendens, ad meridiem flexit, & ibi se subduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ profecutus est: huic rursus vberior fuit & plenior regio. Hæc itaque descendunt, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos spectauimus, fuisse diuersum: cum hic in dextrum motus sit, ille in sinistrum. Omnibus autem stellis in eandem partem cursus est, id est, contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occasum, illæ ab occasu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus est: ille quo eunt, & hic quo auferuntur.

CAP. XXII. Ego nostris non assentior. Non enim existimo Cometam subita reum ignem, sed inter æterna oritur naturæ. Primum quæcumque aër creat, breuia sunt. Nascentur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo potest enim in aëre aliquid idem diu permanere, cum ipse aër nunquam idem maneat? fuit semper, & breuis illi quies est. Ita exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, statim vertitur. Nunc pluuus, nunc serenus, nunc inter vitruque varius: nubelque illi familiarissimæ, in quas

coit, & ex quibus soluitur, modo congregantur, modo digeruntur, nunquam immotæ iacent. Fieri non potest, ut ignis certus in corpore vago sedeat, & ita pertinaciter hæreat, quam quem natura, ne vnquam excuteretur, aptauit. Deinde si alimento suo hæretet, semper descenderet. Eo enim crassior aër est, quo terris propior: nunquam Cometes in immum vsque demittitur, neque appropinquat solo. Et iamnum ignis aut ita quod illum natura sua ducit, id est sursum: aut eo quo trahit materia, cui adhæsit & quam depascitur.

CAP. XXIII. NULLIS ignibus ordinariis & celestibus iter flexum est. Sideris proprium est, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint, nescio: duo nostra ætate fecerunt. Deinde omne quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum transeunt: sic fulmina in vnum valent ictum: sic quæ transversæ dicuntur stellæ & cadentes præteruolant & secant aëra. Nullis ignibus nisi in suo mora est. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos: quia partes eius sunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem suum seruant, paresque sunt. Nam æternis diebus maiores minorese fierent, si ignis esset collecticius, & ex aliqua causa repentinus. Minor enim esset ac maior prout plenius aleretur, aut malignius. Dicebam modo, nihil diurnum esse quod exarsit aëris vitio, nunc amplius adiicio; Morari ac stare nullo modo potest. Nam & fax & fulmen & stella transcurrens & quisquis alius est ignis aëre expressus in fuga est: nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem: & ideo non cito expellitur, sed emetitur spacium suum, nec extinguitur, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis vnuta stellis limitem ponit? Quis in angustum diuina compellit? Nempe hæc ipsa sidera, quæ sola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua sint, quæ in proprium iter & ab istis remotum secesserint? Quid est quare in aliqua parte cælum peruium non sit? Quod si iudicas, non posse vllam stellam nisi signiferam attingere: Cometes potest sic latum habere circulum, ut in hunc tamen parte aliqua sui incidat: quod fieri non est necessarium, sed potest.

CAP. XXIV. VIDE ne hoc magis deceat magnitudinē mundi, ut in multa icinera diuisus sit: nec hanc vnam dederat semitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles stellas quæ noctem decore vario distinguunt, quæ aer minimè vacuum & inertem esse patiuntur, quinque solas esse, quibus exercere se liceat, ceteras stare fixam & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo non quemadmodum quinque stellarum, ita harum obseruatus est cursus? Huic ego respondebō: Multa sunt quæ esse concedamus: qualia sint, ignoramus. Habere nos animū, cuius impetio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur, qui tamen sit animus ille rector domini quæ nostri, non magis tibi quisquam expediet, quam ubi sit. Alius illum dicit esse spiritum, alius concentam quendam, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuissimū ætherem, alius incorporalem potentiam. Non dedit qui sanguinem dicat qui calorem Aëo animo non potest liqueere de ceteris rebus, ut adhuc ipse quærat.

CAP. XXV. Quid ergo miramur, Cometis, tam rarum mundi spectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum sine se nota scire, quorum ex ingentibus interuallis recursus est? Nondum sunt anni mille quingenti, ex qua Græcia *stellæ numeros & nomina fecit*. Multæque hodie sunt gentes, quæ tantum facie nouerunt cælum, quæ nondum sciunt: cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo ista quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquisitionem tantorum ætas vna non sufficit, ut tota cælo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter studia ac vitia non æqua portione diuidimus? Itaque per successiones istas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo posteri nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Harum quinque stellarum quæ se ingerant nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco curiosos nos esse cogunt, qui matutini vespertinæ quæ ortus sint, quæ stationes, quando in rectum ferantur quare agantur retro, modo cœpius scire. Verum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset (nam hoc illi nomen imposuere cedenti) ante paucos annos didicimus.

inuenti sunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam stellam aut suppressere cursum iudicatis, aut vertere. Non licet stare celestibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt semel missa sunt, vadunt. Idem erit illis cursus, qui sui finis. Opus hoc æternum ireuocabiles habet motus: qui si quando constiterint, alia ex aduerso incident, quæ nunc tenor & æqualitas seruat.

CAP. XXVI. Quid est ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occurus speciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulariumque sic postorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues, quamuis plenis velis eant, videntur tamen stare. Erit qui demonstrat aliquando, in quibus Cometæ partibus errēt, cur tam seducti è ceteris eant, quanti qualesque sint. Contenti simus inuentis, aliquid veritati & posteris conferant. Per stellas, inquit, vltiora non cernimus, per Cometæ aciem transmittimus. Primum si sic istud, non in ea parte sit, qua sidus ipsum est (spissi ac solidi ignis, sed quas rarus splendor excurrit, & in crines dispergitur. Per interualla ignum, non per ipsos vides. Stellas, inquit, omnes rotundæ sunt. Cometæ porrecti: ex quo apparet, stella non esse. Quis enim tibi concedet, Cometæ longos esse? Quorum natura quidem, vt ceterorum siderum, globus est, ceterum fulgor extenditur. Quemadmodum sol radios suos longè lateque dimittit, ceterum ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fluit lumini: sic Cometarum corpus ipsum corrorundatur, splendor autem longior quam ceterorum siderum apparet.

CAP. XXVII. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna dissimilimum soli lumen accipiat, cum accipiat à sole? Quare modo robeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color sit, cum à conspectu solis excluditur? Dic mihi, quare omnes stellæ inter se dissimilem habeant aliquatenus faciem, diuersissimam soli. Quomodo nihil prohibet, ista sidera esse, quamuis similia non sint: ita nihil prohibet Cometæ æternos esse & sortis eiusdem cuius cetera, etiam si faciem illis non habent similem. Quid porro? mundus ipse, si consideres illum, nonne ex diuersis compositus est? Quid est quare in leone semper sol ardeat, & terras æstibus torreat? in aquario astringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud sidus eiusdem conditionis

ditionis est, cum effectu & natura dissimile sit. Intra brevissimum tempus aries extollitur, libra tardissime emergit: & tamen hoc sidus & illud eiusdem nature est: cum illud exiguo tempore ascendat, hoc diu proferatur. Non vides, quam contraria inter se elementa sint? gravia & levia sunt, frigida & calida, humida & sicca. Tota huius mundi concordia ex discordiis constat. Negas Cometen stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exemplar, nec sit ceteris similis. Vides enim quam simillima sit illa, quæ tricessimo anno revertitur ad locum suum, huic quæ intra annum tenuit sedem suam. Non ad unam naturam formam opus suum præstat, sed ipsa varietate se iactat. Alia maiora, alia velociora aliis facit: alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxit à turba, ut singula & conspicua procederent: quædam in gregem misit. Ignorat nature potentiam, qui illi non putat aliquando licere, nisi quod sæpius facit. Cometas non frequenter ostendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, dissimiles ceteris motos, voluit & his magnitudinem operis sui colere, quorum formosior facies est, quam ut fortuitam putes, siue amplitudinem eorum consideres, siue fulgorem, qui maior est ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet in signe quidam & singulare, non in angustum coniecta & arctata, sed dimissa liberius, & multarum stellarum amplexa regionem.

CAP. XXVIII ARISTOTELES ait, Cometas significare tempestatem & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quæ ergo? non iulicas sidus esse quod futura denuntiat? Non enim sic hoc tempestatum signum est, quomodo futuræ pluvie,

Scintillare oleum, & putres concrevere fungos.

aut quo modo indicium est senuari maris, si marinæ

In si coludunt fuliæ: notasque paludes

D'ferit, atque aliam supra volat ardea nubem:

sed sic, quomodo æquinoctium in calorem frigusque fluctentis anni, quomodo illa quæ Chalæi canunt, quid stellæ nascentibus triste Ierúne constituat. Hoc ut scias, ita esse, non statim Cometas ortus, ventos & pluvias minatur, ut Aristoteles ait, sed annum totum suspectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo quæ in proximum

daret signa traxisse, sed habere reposita, & compressa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Patreulo & Vopisco consulis apparuit, quæ ab Aristotele Theophrastoque sunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempestates vbique. At in Achaia Macedoniaque, vires terrarum motibus prorutæ sunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum est: grauiores esse, multum in se habere terreni: ipsi præterea cursus: ferè enim compelluntur in cardines.

CAP. XXIX. VTRVMQVE falsum est. De priore dicam prius. Quare quæ tardius ferantur, grauias sunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suum lentissimè efficit, grauis est? Atqui lenitatis argumentum habet, quod super ceteris est. Sed maiore, inquam, ambitu circuit, nec tardius it quam ceteræ, sed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendacium est ire eos tardius. Nam intra sextum mensem dimidiam cœli partem transcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primum non deferunt, quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septentrione motus sui initium fecit, & per occidentem in Meridiana peruenit, erigensque suum cursum oblituit. Alter ille Claudianus à Septentrione primùm visus, non desit in rectum assidue celsior ferri, donec excessit. Hæc aut alios mouere ad Cometas pertinencia, aut me Quæ an vera sint, dii sciunt, quibus est scientia veri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe.

CAP. XXX. EGREGIE Aristoteles ait, nunquam nos verecundiores esse debere, quam cum de diis agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur: quanto hæc magis facere debemus, cum de sideribus, de stellis, de deorum natura disputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantem affirmemus, aut scientes mentiamur? Nec miremur tam tardè erui, quæ tam altè iacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometen non esse ordinarium sidus, sed falsam sideris faciem, diligenter tractandum est,

est, an æquè omnis pars anni edendis Cometis satis apta sit: an omnis cæli regio idonea in qua creentur: an quæcunque ire, ibi etiam concipi possint: & cætera, quæ vniuersa tolluntur, cum dico illos fortuitos non esse ignes, sed inter eos mundo, quos non frequenter educit, sed in occulto mouet. Quam multa præter hos per secretum eunt, nūquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quoræ pars operis tanti nostris oculis committitur? Ipse qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit deditque circa se, maiorque est pars operis sui, ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est.

CAP. XXXI. MULTA præterea cognata numini summo, & vicinam sortita potentiam, obscura sunt. Aut fortasse, quod magis mireris, oculos nostros & implent & effugiunt: siue illis tanta subtilitas est, quantum consequi acies humana non possit: siue in sanctiore secessu maiestas tanta delituit, & regnum suum, id est se, regit, nec ulli aditum dat, nisi animo. Quid sit hoc, siue quo nit est, scire non possumus. Et miramur, si quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi Deus lateat? Quam multa animalia hoc primum cognouimus sæculo? & quidem multa venientis æui populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tunc futuris cum memoria nostri exoleuerit, reseruantur. Pulchra res mundus est, nisi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non semel quædam sacra traduntur. Eleusis seruat quod ostendat reuisentibus. Rerum natura, sacra sua non simul tradit. Initiatos nos credimus; in vestibulo eius hæremus. Illa arcana non promiscuè nec omnibus patent: reducta & in interiore sacrario clausa sunt. Ex aliquibus aliud hæc ætas, aliud quæ post nos subibit, aspiciet. Quando ergo ista in notitiam nostram perducuntur? Tarde magna proueniunt, utique si labor cessat. Id quod vnum toto agimus animo, nondum perfecimus, ut pessimi essemus. Adhuc in processu vitia sunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod insaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam sibi. Inuenit deliciarum dissolutio & tabes aliquid teuerius molliusque quo pereat. Nondum satis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid est boni moris, extingnimus leuitate & politura cor-

porum. Muliebres mundicias antecessimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri sumimus. Tenero & molli ingressu suspendimus gradum: non ambulamus, sed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma disponitur. Quotidie comminiscimur, per quæ virilitati fiat iniuria, ut tradatur, quia non potest exui. Alius genitalia excidit, alius in obscenam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiae armatur. Egenus etiam, in quo morbum suum exerceat, legit.

CAP. XXXII. MIRARIS, si nondum sapientia omne opus suum impleuit? Nondum tota se nequitia protulit. Adhuc nascitur, & huic omnes operam damus: huic oculi nostri, huic manus seruiunt. Ad sapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, nisi quam in transitu nouerit? Quis philosophiam aut vllum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalantur, cum aliquis plunius interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiae philosophorum sine successore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antistitem relinquerunt. Quis est qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidiose turbe schola, præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris secta, inter initia sua, cum magno impetu cepisset, extincta est. At quanta cura laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat? Stat per successores Pyladis & Batilli domus harum partium multi discipuli sunt, multiq; doctores. Priuatim vrbe tota sonat pulpitem. In hoc viti, in hoc foeminae tripudiant. Mares inter se vxoresque contendunt, vter det latus illis. Deinde sub persona, cum diu trita frons est, transitur ad ganeam: philosophiæ nulla cura est. Itaque adeo nihil inuenitur ex his quæ parum inuestigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, obliterentur. At mercurius si hoc toris membris premeremus, si in hoc iuuentus sobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addicerent, vix a se dum veniretur: in quo veritas posita est, quam nunc in summa terra & leui manu quaerimus.